

NOWA BIBLIOTEKA

NEW LIBRARY

NB

USŁUGI, TECHNOLOGIE INFORMACYJNE
I MEDIA

2018

nr 4 (31)

WYDAWNICTWO
UNIwersytetu Śląskiego

UNIwersYTET ŚLĄSKI W KATOWICACH
INSTYTUT BIBLIOTEKOZNAWSTWA
I INFORMACJI NAUKOWEJ

NOWA BIBLIOTEKA

NEW LIBRARY

USŁUGI, TECHNOLOGIE INFORMACYJNE
I MEDIA

KONTEKSTY OCHRONY ZBIORÓW BIBLIOTECZNYCH

POD REDAKCJĄ
AGNIESZKI BANGROWSKIEJ

nr 4 (31)

Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego • Katowice 2018

RADA NAUKOWA

Prof. nadzw. dr hab. Mariola Antczak (Uniwersytet Łódzki)
Dr hab. Anna Dymmel (Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie)
Dr hab. Ewa Głowacka, prof. UMK (Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu)
Prof. dr hab. Elżbieta Gondek (Uniwersytet Śląski w Katowicach)
Dr hab. Małgorzata Góralska (Uniwersytet Wrocławski)
Prof. Gregory Hadley (Niigata University of International and Information Studies
Niigata, Japan)
Asoc. prof. Baiba Holma (University of Latvia)
Prof. dr hab. Mariola Jarczykova (Uniwersytet Śląski w Katowicach)
Dr hab. Artur Jazdon (Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu)
Dr hab. Katarzyna Materska, prof. UKSW (Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie)
Ph.D. Serhii Nazarovets (National University of Kyiv-Mohyla Academy Library)
Dr hab. Diana Pietruch-Reizes (Uniwersytet Jagielloński w Krakowie)
Dr hab. Michał Rogoż (Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej
w Krakowie)
Prof. PhDr. Jela Steinerová, PhD (Comenius University in Bratislava)

REDAKCJA

Agnieszka Gołda
Izabela Swoboda
Agnieszka Łakomy-Chłosta
Jacek Tomaszczyk
Justyna Adamus-Kowalska
Anna Małgorzata Kamińska
Anna Seweryn

ADRES REDAKCJI

Instytut Bibliotekoznawstwa i Informatyki
Uniwersytet Śląski w Katowicach
Pl. Sejmu Śląskiego 1
40-032 Katowice
e-mail: nowa.biblioteka@gmail.com

Kwartalnik wydawany przez
Instytut Bibliotekoznawstwa i Informatyki
Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach

Publikacja recenzowana
Zawartość odnotowana w indeksie cytowań CYTBIN

Spis treści

ARTYKUŁY I KOMUNIKATY

Ekaterina Baumann: Wizualizacja wyników oceny stanu zachowania księgozbiorów za pomocą mapy	7
Anna Małgorzata Kamińska: Lodowcowa epoka archiwizowania zasobów	21
Wojciech Balawender: Siła haseł w kontekście ochrony zbiorów danych	37
Adrian Porwich: Przepisy w zakresie wywozu zabytków i muzealiów za granicę jako instrument ochrony zbiorów muzealnych	51
Anna Polańska: Zbiory fotograficzne przechowywane w Bibliotece i Archiwum Akademii Sztuk Pięknych w Gdańsku – historia przypadków związanych z ochroną i opracowaniem cyfrowych kopii oraz udostępnianiem ich w internecie	73

***

Martyna Osuch: Ochrona i zabezpieczanie zbiorów specjalnych – wnioski płynące z dyskusji i wymiany doświadczeń między uczestnikami warsztatów Consortium of European Research Libraries w Hadze .	87
Piotr Giziński: Charakterystyka i opracowanie zbioru archiwalnych negatywów w Bibliotece Akademii Sztuk Pięknych w Gdańsku . . .	97
Agata Arkabus: Przewodnik dla nauczycieli i bibliotekarzy Częstochowy i okolic po źródłach informacji regionalnej. Część pierwsza . . .	115

ARTYKUŁY RECENZYJNE, RECENZJE I OMÓWIENIA

Eliza Lubojańska: Dokumentacja stanu badań bibliologicznych o bibliotekach kościelnych w Polsce za lata 1945–2015 / Ryszard Żmuda. – Łódź : Uniwersytet Medyczny w Łodzi, 2017. – 418 s. ; 24 cm. – (Biblioteki Kościoła w Polsce w świetle publikacji i prac dyplomowych (1945–2015) ; cz. 2, Stan badań bibliologicznych ; t. 3). – ISBN 978-83-944147-7-1	149
---	-----

SPRAWOZDANIA

- Daniela Brzóska:** III Warsztat Pracy Infobrokera – WPI 3.0 (Kraków, 21 maja 2018 r.) 155
- Martyna Król, Katarzyna Szmidt:** Konferencja „Książka i biblioteki na przestrzeni wieków” (Katowice, 23 maja 2018 r.) 159
- Dariusz Kardela:** XVIII Ogólnopolska Konferencja Naukowa Bibliotek Uczelni Niepublicznych i Publicznych „Biblioteka przyszłości – wyzwania – trendy – zagrożenia” (Nowy Sącz, 24–25 maja 2018 r.) . 165
- Anna Matysek:** Konferencja „Architektura informacji jako dyscyplina akademicka (AIDA)” (Kraków, 5–6 czerwca 2018 r.) 171
- Mariola Gawrońska, Jadwiga Maksym-Kaczmarek, Ewelina Niemiec, Magdalena Paprotny:** Ogólnopolska konferencja naukowa „Społeczeństwo obywatelskie: edukacja, wartości, style komunikacyjne” (Katowice, 8–9 czerwca 2018 r.) 177

Table of Contents

ARTICLES AND COMMUNICATIONS

Ekaterina Baumann: The visualisation of the results of the evaluation of the state of preservation of collections of books by means of a map	7
Anna Malgorzata Kamińska: The ice age of data archiving	21
Wojciech Balawender: The strength of passwords in the context of the protection of collections of data	37
Adrian Porwich: The regulations in terms of the transfer of artefacts and musealia abroad as an instrument of the protection of library collections	11
Anna Polańska: Collections of photography housed in the Library and Archive of the Academy of Fine Arts in Gdańsk – history of cases associated with the protection and the processing of digital copies and the making available of said copies on the internet	73

***

Martyna Osuch: The protection and the ensuring of the security of special collections – conclusions which are drawn from a discussion and the exchange of experience between the participants of a workshop of the Consortium of European Research Libraries in the Hague	87
Piotr Giziński: The description and the treatment of the collections of archive negatives in the Library of the Academy of Fine Arts in Gdańsk	97
Agata Arkabus: The bibliographical guide for the teachers and the librarians of Częstochowa and its environs to the sources of regional information. Part one	115

REVIEW ARTICLES, REVIEWS AND COMPTES-RENDUS

Eliza Lubojańska: Dokumentacja stanu badań bibliologicznych o bibliotekach kościelnych w Polsce za lata 1945–2015 [The documentation of the state of bibliological research in church libraries in Poland for the	
--	--

years 1945–2015] / Ryszard Żmuda. – Łódź : Uniwersytet Medyczny w Łodzi, 2017. – 418 pp. ; 24 cm. – (Biblioteki Kościoła w Polsce w świetle publikacji i prac dyplomowych (1945–2015) ; cz. 2, Stan badań bibliologicznych ; vol. 3). – ISBN 978-83-944147-7-1 . . . 149

REPORTS

- Daniela Brzóska:** The Third Infobroker’s Work Festival – WPI 3.0 (Kraków, 21 May 2018) 155
- Martyna Król, Katarzyna Szmidt:** A conference – “Books and libraries across centuries” (Katowice, 23 May 2018) 159
- Dariusz Kardela:** 18th Poland-wide scholarly conference of the libraries of non-public and public institutions of higher education – “The library of the future – challenges – trends – threats” (Nowy Sącz, 24–25 May 2018) 165
- Anna Matysek:** A conference – “The architecture of information as an academic discipline (AIDA)” (Kraków, 5–6 June 2018). 171
- Mariola Gawrońska, Jadwiga Maksym-Kaczmarek, Ewelina Niemiec, Magdalena Paprotny:** A Poland-wide scholarly conference “Civic society: educations, values, communications styles” (Katowice, 8–9 June 2018) 177

ARTYKUŁY I KOMUNIKATY

Ekaterina Baumann

Biblioteka Jagiellońska
Uniwersytet Jagielloński w Krakowie
e-mail: ekaterina.baumann@uj.edu.pl

Wizualizacja wyników oceny stanu zachowania księgozbiorów za pomocą mapy

Abstrakt: Mapowanie jest jednym z podstawowych procesów wizualizacji zbiorów danych. W niniejszym artykule przedstawiono strategię sporządzania mapy w celu wizualizacji wyników oceny stanu zachowania kolekcji kodeksów. Instrument ten może być wykorzystany, gdy spełnione zostaną warunki, takie jak dokonanie oceny całego księgozbioru, wspólnoty przestrzennej kolekcji, czy odzwierciedlenie na mapie kolejności ułożenia woluminów na półkach. Proponuje się dwie wersje mapy oceny stanu zachowania: z użyciem struktury dziesiętnej i z dokładnym przerysowaniem układu regałów w magazynie. Przykładem zastosowania drugiej postaci mapy jest tabela przedstawiająca mapę wyników oceny stanu zachowania części księgozbioru oo. kamedułów z Bieniszewa, obecnie przechowywanego w Bibliotece Jagiellońskiej w Krakowie. Interpretacja mapy pozwoli zlokalizować miejsca potencjalnego zagrożenia mikrobiologicznego oraz zasygnalizować istnienie woluminów „specjalnej troski”, wymagających zabezpieczenia, izolacji i skierowania do konserwacji właściwej.

Słowa kluczowe: Bieniszew. Księgozbiory klasztorne. Mapa oceny stanu zachowania. Ocena stanu zachowania

Ocena stanu zachowania księgozbiorów jest nieodłącznym elementem szeroko pojętej polityki ochrony zbiorów. Podczas dokonywania całościowej oceny stanu zachowania książek pomocna może okazać się wizualizacja jej wyników. Optymalne i czytelne przedstawienie rezultatu oceny daje możliwość spojrzenia niejako z góry na stan księgozbioru oraz określenia kierunków ewentualnego rozwoju i rozpowszechnienia chorób książki w obrębie miejsca przechowywania.

Mapa oceny stanu zachowania księgozbioru

Dane dotyczące oceny stanu zachowania zbiorów można wizualizować za pomocą tabel, wykresów, diagramów oraz map. W założeniu mapa przedstawia ciąg¹ jednostek księgozbioru oznaczonych kolorami lub symbolami, które odpowiadają przydzielonej im kategorii stanu zachowania.

Podczas przeprowadzania oceny stanu zachowania kolekcji książek trzeba zdawać sobie sprawę, że składniki książki są ściśle powiązane ze sobą. Pojedyncze uszkodzenie jednego elementu może przyczynić się do powstania nie tylko podobnych uszkodzeń kolejnych elementów, ale również uszkodzeń innego rodzaju. Przykładowo plamy na oprawie i papierze to efekt zakażenia mikrobiologicznego; zabrudzenia i ubytki we wszystkich elementach książki są spowodowane przez owady; uszkodzenia mechaniczne oprawy i uszkodzenia wyklejek powodują, że blok książki zostaje bez należytej ochrony, co skutkuje jego deformacją, uszkodzeniem konstrukcji i szycia, a także licznymi zniszczeniami papieru. Mapa oceny stanu zachowania księgozbioru służy do odkrywania i prognozowania ciągów uszkodzeń w książkach przechowywanych na wspólnym obszarze, chociaż jej podstawową funkcją jest wskazanie obszarów zagrożeń mikrobiologicznych.

Mapa oceny stanu zachowania sporządzona na podstawie wyników badania odzwierciedla stan każdej jednostki księgozbioru względem pozostałych, co pozwala zidentyfikować ciągi jednostek chorobowych (przede wszystkim zakażonych mikrobiologicznie i będących miejscem żerowania owadów), tworzących swoiste gniazda. Dzięki identyfikacji gniazd na mapie można wstępnie określić przyczyny niszczenia i zaplanować odpowiednie działania konserwacyjne dla księgozbioru. Jeśli pojedyncza jednostka w złym stanie znajduje się wśród jednostek w stanie dobrym, może to być wyjątek, a zły stan może być wynikiem np. niewłaściwego użytkowania. W przypadku, kiedy jednostki w złym stanie tworzą gniazda 2-, 3-, 4-jednostkowe i większe, sygnalizuje to ewentualne rozpowszechnienie się chorób książek. Warto wówczas zwrócić uwagę na profilaktykę i warunki przechowywania księgozbioru, zabezpieczyć odpowiednie egzemplarze i skierować je do pilnej konserwacji. Jeśli gniazda tworzą jednostki oznaczone w trakcie oceny jako zakażone mikrobiologicznie, trzeba bezwzględnie zabezpieczyć chore książki, a także podjąć działania oczyszczające, dezynfekujące

---

¹ Dla określenia podobnych ciągów można użyć synonimów „sekwencje” lub „łańcuchy”.

i konserwacyjne. Dodatkowo stworzenie mapy oceny stanu zachowania księgozbioru pomoże pośrednio oszacować wydatki na konserwację i sporządzić budżet przeznaczony na ochronę zbiorów biblioteki.

Warunki sporządzenia mapy

Mapa służy do wizualizacji oceny stanu zachowania zbioru kodeksów (książek lub oprawnych rękopisów) przechowywanych w jednym miejscu. Podstawowym celem mapy jest ilustracja wstępnej, przedkonserwatorskiej oceny stanu zachowania.

Sporządzenie mapy oceny stanu zachowania kolekcji kodeksów wiąże się z podjęciem następujących działań:

- przeprowadzenie badania stanu zachowania całego zbioru – wszystkich egzemplarzy przechowywanych na wspólnej przestrzeni i sąsiadujących ze sobą;
- uzyskanie wyników oceny stanu zachowania dotyczących zbiorowości generalnej (całego księgozbioru), a nie próby reprezentatywnej;
- w dokumentacji stanu zachowania odzwierciedlenie kolejności (sekwencji) ułożenia książek na półkach (numer kratki na mapie powinien odpowiadać numerowi karty stanu zachowania, w celu szybkiej identyfikacji sygnatury i innych danych konkretnego egzemplarza), co pozwoli później wnioskować np. o miejscu epicentrum zakażenia mikrobiologicznego w księgozborze;
- niezależnie od użytej metody oceny stanu zachowania, np. metody stanfordzkiej (Sobucki, 1998; Sobucki, 1999; Rams, Ważyńska, Woźniak, 2004; i inne publikacje w „Notesie Konserwatorskim”) lub metody oceny punktowej (Rosa, Damulewicz, 2004), książki powinny zostać zgrupowane w umowne kategorie odpowiadające stanowi zachowania (np. stan dobry, średni, zły, lub kategoria 1, 2, 3 itd.);
- przyjęte kategorie stanu zachowania powinny posiadać odpowiednie oznaczenie w postaci koloru² lub symbolu do wizualizacji wyników (przykładowo kategoria „stan dobry” może zostać oznaczona kolorem zielonym, cyfrą „1” lub innym dowolnym symbolem).

---

² Kolory warto zastosować, gdy mapa jest sporządzana wyłącznie w postaci elektronicznej lub gdy istnieje możliwość wydrukowania jej w kolorze.

Postaci mapy

Mapa oceny stanu zachowania powinna umożliwić łatwe zidentyfikowanie każdego obiektu w złym stanie, odnalezienie go na konkretnej półce i zabezpieczenie w celu zapobiegania uszkodzeniom pozostałych jednostek księgozbioru.

Proponuję sporządzenie mapy oceny stanu zachowania w jednej z dwóch postaci:

1. Ciąg sprawdzonych książek jest podzielony na rzędy po 10 jednostek i przedstawiony w postaci tabeli (rys. 1). Rzędy jednostek po 10 krutek oraz oznaczenie rzędu to układ, dzięki któremu obliczenie numeru jednostki³ nie wymaga zaznaczania na mapie sygnatury każdej jednostki. Ten dziesiętny system pozwala w łatwy sposób zestawiać numer wiersza z numerem kolumny, aby otrzymać potrzebny numer karty, np. kratka w 10 wierszu i 3 kolumnie będzie oznaczała kartę oceny stanu zachowania o numerze 103. Na rysunku 1 została przedstawiona mapa księgozbioru umownie podzielonego na trzy kategorie: stan dobry, średni i zły, przy czym stan dobry oznaczono cyfrą 1⁴, stan średni – cyfrą 2, stan zły – cyfrą 3. Dodatkowo egzemplarze w złym stanie, z szerokim porażeniem biologicznym, zostały oznaczone cyfrą 4.

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
0	1	1	3	3	2	2	2	1	1	1
1	2	1	1	1	4	3	3	3	3	2
2	2	1	1	1	1	2	2	3	3	3

Rys. 1. Przykład schematu dziesiętnego mapy oceny stanu zachowania

Źródło: Opracowanie własne.

Wadą tego rodzaju mapy jest to, że na rysunku brakuje odzwierciedlenia ułożenia książek na półkach, a książki są przedstawione jako jedyny ciąg. By mapa była bardziej dokładna, należy dodatkowo wskazać miejsce zakończenia każdej półki (najlepiej grubą kreską) oraz zakończenie regału (dwoma kreskami lub dowolnym symbolem). Pełna mapa oceny stanu zachowania powinna wyglądać jak na rysunku 2, przy czym pogrubiona kreska oznacza koniec półki, a symbol „X” – koniec regału.

³ Czyli numeru karty stanu zachowania lub numeru porządkowego egzemplarza.

⁴ Dla wersji elektronicznej „Nowej Biblioteki. Usług, Technologii Informacyjnych i Mediów”.

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
0	1	1	3	3	2	2	2	1	1	1
1	2	1	1	1	4	3	3	3	3	2
2	2	1	1	1	1	2	2	3	3	3

Rys. 2. Pełny schemat mapy oceny stanu zachowania w pierwszej postaci

Źródło: Opracowanie własne.

Na podstawie przedstawionej mapy można wywnioskować, że na pierwszym regale zastawione są tylko dwie półki, przy czym na pierwszej znajduje się 8 książek, na drugiej – 9. Na końcu drugiej półki znajduje się 3-jednostkowy ciąg egzemplarzy mocno uszkodzonych (gniazdo oznaczone cyframi 4–3–3), z których jeden egzemplarz jest zakażony mikrobiologicznie (numery kart stanu zachowania 15–17). Natomiast na drugiej półce drugiego regału widoczne jest 3-jednostkowe gniazdo książek w złym stanie zachowania (numery kart stanu zachowania 28–30). Podczas sporządzania mapy w tej postaci należy pamiętać, że porządek liczenia książek wzdłuż półek jest umowny, ale zasadniczo książki są liczone od górnej półki w dół, od lewej do prawej w obrębie jednej półki.

- Mapa oceny stanu zachowania może dokładnie odzwierciedlać ustawienie regałów i rozkład półek w magazynie lub miejscu przechowywania. W tym celu należy przerysować rzeczywisty układ półek i przedstawić go w postaci tabeli (numeracja wierszy jest wówczas zbędna, można natomiast zachować numerację kolumn). W trakcie tworzenia mapy trzeba uwzględnić największą liczbę książek na jednej półce: jeśli przykładowo regał składa się z pięciu półek, przy czym na pierwszej jest ułożonych 12 książek, na drugiej – 20, na trzeciej – 19, na czwartej – 18, a na ostatniej – tylko 5, tabela powinna składać się z 20 kolumn i 5 wierszy (plus 1 wiersz dla numeracji). Przykład takiej mapy został przedstawiony na rysunku 3:

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20

Rys. 3. Schemat mapy oceny stanu zachowania w drugiej postaci

Źródło: Opracowanie własne.

Zaletą tej wersji mapy jest to, że nie trzeba dodatkowo oznaczać końca półki czy regału, gdyż jest on widoczny od razu. Takie mapy cechuje również duża elastyczność – można je sporządzać w odniesieniu do dużych magazynów bibliotecznych i do prywatnych kolekcji, przechowywanych np. w mieszkaniach. Należy jednak wspomnieć o kilku problemach. Lokalizacja konkretnego egzemplarza w tabeli bez użycia systemu dziesiętnego jest trudniejsza, trzeba oznaczyć kategorię stanu zachowania oraz podać sygnaturę lub numer karty oceny, jako że układ książek na półkach z czasem może się zmienić. Dla każdego regału konieczne jest sporządzenie oddzielnej tabeli, a późniejsze połączenie tych tabel w całość (np. dla kilku regałów stojących obok siebie lub do zmapowania całego magazynu) może być uciążliwe. Istnieje możliwość zmapowania dużych regałów bibliotecznych składających się z ciągu półek z przegrodami, które nie dzielą jednego dużego regału na kilka osobnych, lecz wówczas należy zdecydować, czy sporządzać oddzielną tabelę dla każdego pionowego ciągu półek, czy wybrać większy arkusz (np. formatu A3 lub A2) w programie komputerowym i zmapować regał jako całość, wprowadzając tylko linie dzielące pionowy ciąg półek (rys. 4).

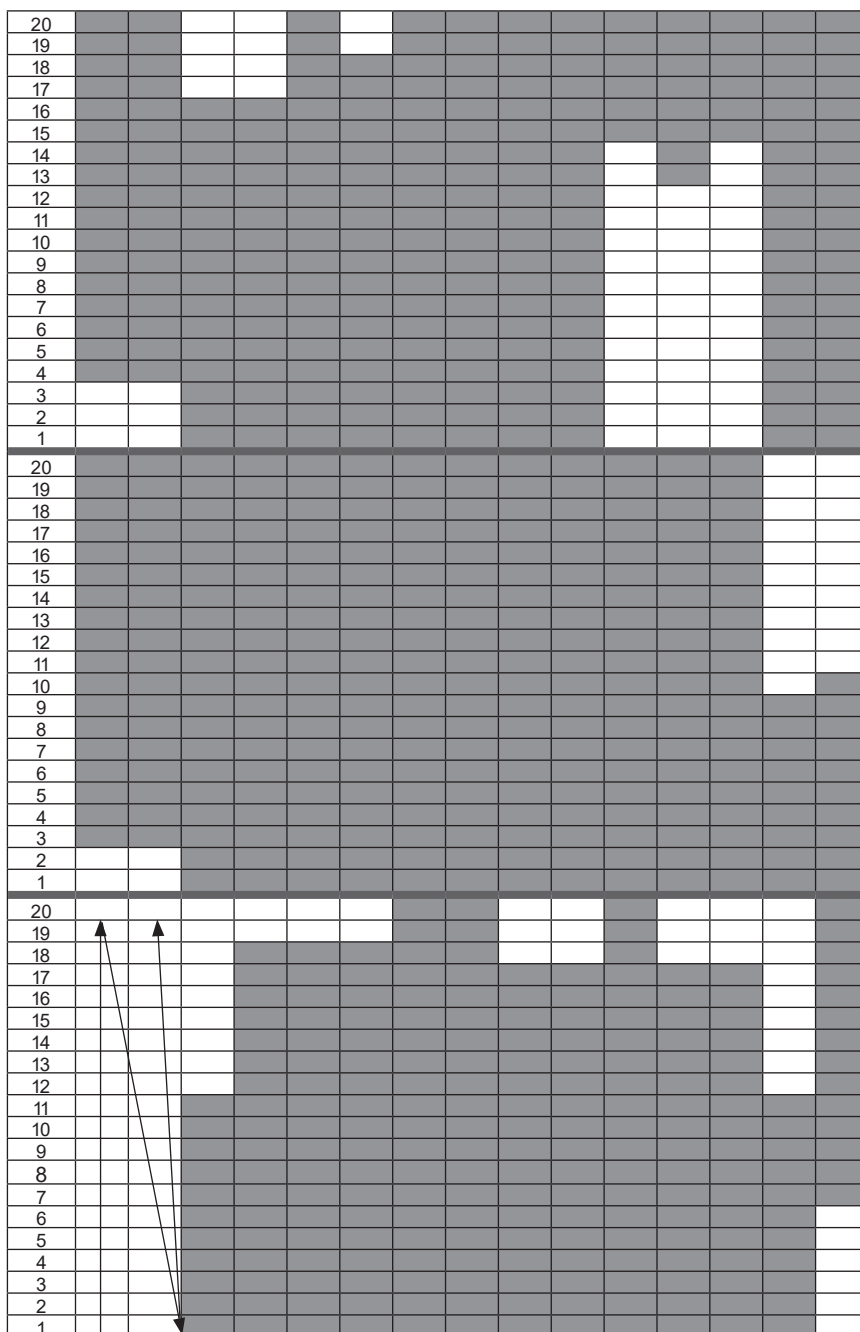
Sporządzając tego typu mapy, trzeba być szczególnie ostrożnym podczas odzwierciedlania niestandardowego układu książek. Warto odpowiednio zaznaczyć ułożenie książek w tabeli, jeśli ich część na półce jest ustawiona pionowo, a część poziomo.

Wybór postaci mapy oceny stanu zachowania należy do sporządzającego.

Przykład zastosowania mapy oceny stanu zachowania części księgozbioru oo. kamedułów z Bieniszewa

W dalszej części artykułu przedstawiono wyniki oceny fragmentu przechowywanego w Bibliotece Jagiellońskiej księgozbioru oo. kamedułów z Bieniszewa, jako przykład zastosowania mapy oceny stanu zachowania.

Kamedulski klasztor, zwany Eremem Pięciu Braci Męczenników, został założony w 1663 r. w Bieniszewie koło Konina (Kupczyk, 2003). Skromne zasoby biblioteki klasztornej pochodziły z zakupów i darów (Witkowski, 2012). W 2013 r. zabytkowe egzemplarze księgozbioru bieniszewskiego zostały przekazane przez przeora o. Jakuba Mućkę w depozyt Bibliotece Jagiellońskiej. Inwentarz księgozbioru zawierał 1985 pozycji (trzy z nich to pozycje zbroszurowane w jeden wolumin).

Rys. 4. Schemat zmapowania regału z pionowymi przegrodami

Źródło: Opracowanie własne.

W planach Biblioteki jest konserwacja zachowawcza i pełna księgozbioru po uprzedniej selekcji, a także osygnowanie i skatalogowanie książek.

Cała kolekcja oo. kamedułów liczy 60 rękopisów i 1983 woluminy, z czego 1855 woluminów to stare druki. Księgozbiór został osygnowany przez zakonników zgodnie z tradycją kamedulskich bibliotek: sygnatura składająca się z trzech części zawierała literę oznaczającą regał; cyfrę rzymską, odpowiadającą półce na regale; i cyfrę arabską, oznaczającą miejsce książki na półce (np. A-I-10, B-VIII-17, C-II-9 itd.). Skonstruowane w podobny sposób sygnatury pozwalały na łatwą identyfikację każdego egzemplarza w magazynie. Można dodać, że tego typu sygnatury ułatwiają sporządzenie mapy oceny stanu zachowania. Po przewiezieniu do Biblioteki Jagiellońskiej zasób książek został zdezynfekowany i rozmieszczony w magazynie starych druków, w starym gmachu, na dwóch obustronnych regałach bibliotecznych.

Ocena stanu zachowania całego księgozbioru (bez podziału na inkunabuły, starodruki i druki nowsze) została przeprowadzona w latach 2014–2015 metodą oceny punktowej wybranych rodzajów uszkodzeń w skali od 0 do 3: 0 punktów – uszkodzenie nie występuje; 1 punkt – uszkodzenie lekkie w słabym stopniu; 2 punkty – uszkodzenie znaczne w stopniu średnim; 3 punkty – bardzo mocne uszkodzenie. Ocenie poddane zostały trzy elementy woluminu: oprawa, karty papieru i blok książki. Paleta parametrów oceny stanu zachowania starych druków kolekcji bieniszewskiej była dość szeroka (37 zniszczeń oprawy, 18 zniszczeń papieru i 4 zniszczenia bloku książki). Skrótowe wyniki oceny stanu zachowania całej kolekcji zostały przedstawione w mojej wcześniejszej pracy (Sherengovskaya, 2015).

Dla księgozbioru z Bieniszewa ustalono następujące kategorie oceny stanu zachowania:

- stan dobry lub dobry, wymagający nieznacznej interwencji konserwatorskiej (na mapie oceny stanu zachowania oznaczony cyfrą „1”);
- stan średni, wymagający planowej interwencji konserwatorskiej i ewentualnego ograniczenia udostępniania (na mapie oznaczony cyfrą „2”);
- stan zły, wymagający szybkiej interwencji konserwatorskiej i ograniczenia udostępniania (na mapie oznaczony cyfrą „3”);
- stan bardzo zły, wymagający pilnej interwencji konserwatorskiej i bezwzględnego ograniczenia udostępniania (na mapie oznaczony cyfrą „4”⁵).

---

⁵ W rozpatrywanym fragmencie księgozbioru nie zdiagnozowano woluminów w bardzo złym stanie, takie jednostki są jednak w księgozbiórze z Bieniszewa.

Kategoryzacji woluminów dokonano z uwzględnieniem wskaźnika wagi zniszczeń⁶. Skalę zniszczeń określono na podstawie oceny cech powiązanych (np. przy braku oprawy kilku cechom powiązanych⁷ zostały nadane po 3 punkty). Przy ustalaniu wartości przedziałów punktowych kategorii oceny stanu zachowania dla zbioru bieniszewskiego wzięto pod uwagę proporcje liczby parametrów o różnej wadze (ilu parametrom została przypisana mała, średnia i duża waga) i uwzględniono subiektywną kategoryzację oceniającego. Użycie wskaźnika wagi pozwala na kategoryzację ocenionych woluminów poprzez proste sumowanie punktów uzyskanych w trakcie oceny. W przypadku kolekcji bieniszewskiej wskaźnik wagi ocenianych parametrów jest aspektem wspomagającym, został on wprowadzony nie jako bezpośredni współczynnik dla każdego parametru, lecz jako instrument do określenia proporcji przedziałów punktowych poszczególnych kategorii oceny stanu zachowania.

Poglądową mapę oceny stanu zachowania pierwszych 200 egzemplarzy z księgozbioru oo. kamedułów z Bieniszewa przedstawiono w tabeli 1. Jest to przykład wizualizacji wyników oceny stanu zachowania, chociaż samo badanie odbyło się dużo wcześniej, zanim ją sporządzono – w idealnych warunkach zaleca się przygotowanie mapy zaraz po przeprowadzeniu oceny. Zaprezentowana mapa odzwierciedla stan faktyczny ułożenia książek na półkach w miejscu pierwotnego przechowania (druga postać mapy), 200 egzemplarzy mieści się łącznie na 7 półkach w jednym pionie na regale. Pod numerami kategorii stanu zachowania drobną czcionką został umieszczony numer karty oceny stanu zachowania. Egzemplarze ze śladami rozległego porażenia mikrobiologicznego oprawy i papieru (bakterie, grzyby, owady), ocenione na 2 lub 3 punkty, zostały dodatkowo oznaczone kropką. Oznaczenie zagrożenia mikrobiologicznego jest szczególnie ważne ze względu na potencjalne ożywienie zdezaktywowanych dezynfekcją zarodników grzybów i larw owadów, które może nastąpić dopiero po dłuższym czasie.

Interpretując mapę, należy zwrócić uwagę przede wszystkim na liczbę gniazd jednostek zniszczonych w dużym i bardzo dużym stopniu (kategorie stanu zachowania „zły” i „bardzo zły”, oznaczone cyframi „3” i „4”).

---

⁶ Przy założeniu, że oceniane parametry nie są równoważne, np. uszkodzenie wyklejek powoduje znacznie mniejsze konsekwencje dla książki niż uszkodzenie konstrukcji bloku.

⁷ W przypadku braku oprawy za cechy powiązane uznano: uszkodzenie przegubów, okładzin i materiału obliczeniowego, całkowite zniszczenie narożników, a także brak wyklejek.

Tabela 1. Mapa oceny stanu zachowania pierwszych 200 egzemplarzy księgozbioru oo. kamedułów z Bieniszewa

1.	1.	3.	1	1	2	1	1	1	1.	1.	1	1	1	1	1	1	1	1	3	1.	3.	1	1	1	1.	1.	2.	1	1.	1.	2.
2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	1	21	22	23	24	25	26	27	30				
1	1	2.	1	1	2.	1	3	3.	1	1	1	1	1	3.	1	1	1.	1	1.	1.	1.	1	2.	2	2	2	1	1			
31	32	33	34	35	38	39	41	42	43	37	40	44	45	46	47	48	49	51	52	53	54	55	56	57	58	59					
1.	1.	2.	1	1.	2.	1	1	3	1	1	2	1	3.	2.	1.	1.	1.	2.	1.	1	1	1.	1	2	1	1	1.	1.	1.	1.	1.
29	60	61	62	63	64	65	66	67	68	69	70	71	72	73	74	75	76	77	78	79	80	81	82	83	84	85	86				
3.	1	1.	1	1.	1	1	1.	1	2	2	1	1	1	1.	2.	2.	1	2	1	1	1.	3	2.	1.	1.	3.	1				
87	88	89	90	91	92	93	94	95	96	97	98	99	100	101	102	103	104	105	106	107	108	109	110	111	112	114	115				
1	1.	1	1	1	1.	1	1	3	1	1.	1	3.	1.	1	1.	1	1	1	1	1	1	1	1	2	3.	3.	1				
116	117	118	119	120	121	123	124	125	126	127	128	129	130	131	132	133	134	135	136	137	138	139	140	141	142	143					
2	2	2.	1	2.	3	1.	1	1	1	1	1.	1	2.	1.	2.	1	3.	2	2.	1.	3.	2.	1	3.	3.	1	1	2			
144	145	146	147	148	149	150	151	152	153	154	155	156	157	158	159	160	161	162	163	164	165	166	167	168	169	170	171				
1	1	1	1	1	1	2	3	1.	1	1	2	2.	1	1	1	1	3	2.	1.	1	2	1	1	1	3	2.	1.	1.	1.	1.	2.
172	173	174	175	176	177	178	179	180	181	182	183	184	185	186	187	188	189	190	191	192	193	194	195	196	197	198	199	200			

Źródło: Opracowanie własne.

Na przedstawionym fragmencie księgozbioru wyróżniono krótkie sekwencje chorobowe (wyłącznie gniazda 2-jednostkowe: na 2, 5 i 6 półce, egzemplarze nr 41–42, 141–142, 168–169, oznaczone szarym kolorem). Znamienny jest również fakt, że ostatnie dwa gniazda chorobowe znajdują się dokładnie pod sobą na sąsiadujących półkach i posiadają ślady porażenia mikrobiologicznego, co może świadczyć o konieczności ich zabezpieczenia lub izolowania.

W Bibliotece Jagiellońskiej układ księgozbioru z Bieniszewa został zmieniony w stosunku do pierwotnego ułożenia w klasztorze. Pierwszych 200 woluminów omawianych w ramach przykładu zajmuje w magazynie bibliotecznym łącznie 10 półek w dwóch pionach, co oznacza, że półka nr 9 sąsiaduje z półką nr 1, a półka nr 10 odpowiednio z półką nr 2. Maksymalna liczba woluminów na półkach wynosi 22. Zaktualizowana mapa wyników oceny stanu zachowania, odpowiadająca obecnemu ułożeniu książek, została przedstawiona w tabeli 2.

W nowym układzie liczba gniazd nie uległa zmianie, natomiast dwa ostatnie gniazda zostały rozdzielone półką. Warto zwrócić uwagę, że w obecnym rozmieszczeniu gniazdo na półce nr 9 (egzemplarze nr 168–169) prawie styka się w poziomie z jeszcze jednym woluminem w złym stanie z półki nr 1 (egzemplarz nr 1).

Tabela 2. Mapa oceny stanu zachowania pierwszych 200 egzemplarzy księgozbioru oo. kamedułów z Bieniszewa, zgodnie z ułożeniem z magazynie Biblioteki Jagiellońskiej

1.	1	3.	1	1	2	1	1	1	1.	1.	1	1	1	1.	1	1	1	1	1	3	
2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	1		
1.	3.	1	1	1	1.	1.	2.	1	1	2.	1	1	2.	1	3	3.	1	1			
21	22	23	24	25	26	27	30	31	32	33	34	35	38	39	41	42	43	37			
1	1	1	3.	1	1	1.	1	1.	1.	1	2.	2	2	1	1	1.	1.	2.			
40	44	45	46	47	48	49	51	52	53	54	55	56	57	58	59	29	60	61			
1	1.	2.	1	1	3	1	1	2	1	3.	2.	1.	1.	1.	2.	1.	1	1	1	1.	
62	63	64	65	66	67	68	69	70	71	72	73	74	75	76	77	78	79	80	81		
1	2	1	1	1.	3.	1	1.	1	1.	1	1	1.	1	2	2	1	1	1	1	1.	
82	83	84	85	86	87	88	89	90	91	92	93	94	95	96	97	98	99	100	101		
2.	2.	1	2	1	1	1.	3	2.	1.	1.	3.	1	1	1.	1	1	1	1.	1	1	
102	103	104	105	106	107	108	109	110	111	112	114	115	116	117	118	119	120	121	123	124	125
1	1.	1	3.	1.	1	1.	1	1	1	1	1	1	1	2	3.	3.	1	2	2	2.	
126	127	128	129	130	131	132	133	134	135	136	137	138	139	140	141	142	143	144	145	146	
1	2.	3	1.	1	1	1	1	1.	1	2.	1.	2.	1	3.	2	2.	1.	3.	2.		
147	148	149	150	151	152	153	154	155	156	157	158	159	160	161	162	163	164	165	166		
1	3.	3.	1	2	1	1	1	1	1	1	2	3	1.	1	1	2	2.	1	1		
167	168	169	170	171	172	173	174	175	176	177	178	179	180	181	182	183	184	185	186		
1	1	3	2.	1.	1	2	1	1	1	3	2.	1.	2.								
187	188	189	190	191	192	193	194	195	196	197	198	199	200								

Źródło: Opracowanie własne.

Metalowe regały biblioteczne, na których obecnie jest przechowywany księgozbiór, stanowią dość skuteczną barierę dla rozpowszechniania się zakażenia mikrobiologicznego (bakterii, grzybów) pomiędzy półkami lub pionami jednego regału, takie zakażenie jest jednak możliwe w obrębie jednej półki. Metalowe przegrody pionowe i poziome nie stanowią przeszkody dla ewentualnych przemieszczeń i działalności owadów, dlatego warto zwrócić szczególną uwagę na ciągi egzemplarzy oznaczonych na mapie kropką – ciągi nie tylko poziome, lecz również pionowe (np. egzemplarze nr 42–29, 55–73 i inne).

Podsumowanie

Na koniec warto zaznaczyć, że wnioski płynące z interpretacji mapy oceny stanu zachowania nie powinny przesądzać o tym, czy wybrana jednostka ma być wycofana z księgozbioru lub stanowi epicentrum zakażenia. Rolą mapy jest zasygnalizowanie, które egzemplarze wymagają szczególnej uwagi – sprawdzenia, czy nie wznowiło się zakażenie mikrobiologiczne, sporządzenia opakowania ochronnego do wyizolowania takich książek oraz skierowania do konserwacji właściwej. W dalszej pracy z księgozbiorem warto sprawdzić, czy sekwencje książek zaznaczone na mapie są ułożone na półkach w takiej samej kolejności, czy bezpośrednio sąsiadują ze sobą, czy posiadają ślady zakażenia mikrobiologicznego, działalności owadów, czy są prawidłowo zabezpieczone.

Otwarta pozostaje kwestia przyszłości tworzenia map oceny stanu zachowania zbiorów, które obecnie są sporządzane ręcznie. Usprawnienie zmapowania dużych magazynów bibliotecznych w przyszłości mogą zapewnić wspomagające systemy teleinformatyczne. W celu odczytywania kolejności książek na półkach możliwe wydaje się wykorzystanie systemów RFID. W tym przypadku powinien istnieć system komputerowy powiązany z katalogiem biblioteki, w którym będzie można oznaczyć kategorie stanu zachowania książki⁸, oraz odpowiednia aplikacja do czytnika RFID, służąca do zobrazowania kolejności odczytywanych książek. Wadą technologii RFID są układy etykiet, gdyż nie można ich wprowadzić do zabytkowych zbiorów, podobne rozwiązanie może być więc stosowane w przypadku zbiorów nowszych i mniej cennych.

Literatura

- Kupczyk, F. (2003). *Kameduli w służbie Bogu i ludziom*. Konin: Markuz.
- Rams, D., Ważyńska, J., Woźniak, M. (2004). Ocena stanu zachowania XIX- i XX-wiecznych zbiorów bibliotecznych i archiwalnych. Instrukcja wykonania badań metodą stanfordzką. *Notes Konserwatorski*, (8), 164–181.
- Rosa, H., Damulewicz, I. (2004). Konserwacja zapobiegawcza zbioru inkunabułów i starych druków Biblioteki Wyższego Seminarium Duchownego „Hosianum” w Olsztynie. *Notes Konserwatorski*, (8), 93–104.

---

⁸ Podobnym systemem dysponuje Biblioteka Jagiellońska – System Obsługi Jagiellońskiej Biblioteki Cyfrowej zawiera rubrykę „Konserwacja”, w której istnieje możliwość wprowadzenia punktowej oceny uszkodzeń dla każdego egzemplarza. System nie posiada natomiast odrębnego pola dla kategorii oceny stanu zachowania, wskazując sumę uzyskanych punktów.

- Sherengovskaya, E. (2015). Konserwacja zachowawcza zbiorów starych druków oo. Kamedułów z Bieniszewa przechowywanych w Bibliotece Jagiellońskiej. *Debiuty Bibliologiczno-Informatologiczne*, (3), 110–128.
- Sobucki, W. (1998). Ocena stanu zachowania księgozbiorów metodą stanfordzką. W: B. Drewniewska-Idziak, E. Stachowska-Musiał (red.), *Ochrona i konserwacja zbiorów bibliotecznych. Materiały z ogólnopolskiej konferencji, Warszawa 15–17 października 1998 r. [IV Forum SBP'98]* (s. 59–65). Warszawa: Wydawnictwo SBP.
- Sobucki, W. (1999). Metoda stanfordzka – sposób oceny stanu zachowania księgozbiorów. *Notes Konserwatorski*, (3), 50–58.
- Witkowski, R. (2012). Rekonstrukce tří řádových knižních fondů – benediktského v Lubini, jezuitského v Poznani a kamaldulského v Bieniszewu. W: R. Krušínský, T. Vintrová (red.), *Bibliotheca Antiqua 2012: sborník z 21. konference 7.–8. listopadu 2012, Olomouc* (s. 161-168). Olomouc: Vědecká knihovna v Olomouci. Ostrava: Sdružení knihoven České republiky.

Tekst w wersji poprawionej wpłynął do redakcji 4 stycznia 2018 r.

Ekaterina Baumann

Jagiellonian Library

Jagiellonian University in Kraków

e-mail: ekaterina.baumann@uj.edu.pl

**The visualisation of the results of the evaluation
of the state of preservation of collections of books
by means of a map**

Abstract: Mapping is one of the basic processes of the visualisation of collections of data. The purpose of the present article is to present a strategy of the development of a map in order to visualise the results of the evaluation of the state of preservation of the collections of codices. This instrument may be used when conditions such as the evaluation of an entire collection of books, the spatial community of a collections, or the representation of the sequence of the arrangement of volumes on shelves on maps are fulfilled. One suggests two versions of a map of the evaluation of the state of preservation: a map which uses a decimal structure and a map which is an accurate delineation of the arrangement of bookshelves in a storage room. An example of the application of the second form of a map is a table which presents the map of the results of the evaluation of the state of preservation of a part of the collection of books of the Camaldolese of Bieniszew, which is currently stored in the Jagiellonian Library in Kraków. The interpretation of the map will enable the

identification of the places of potential microbiological threat and to indicate of “special treatment” volumes, which require the ensuring of security, isolation and the appointment for relevant conservation.

Keywords: Bieniszew. Evaluation of the state of preservation. A map of the evaluation of the state of preservation. Monastery libraries

Anna Małgorzata Kamińska

Zakład Bibliotekoznawstwa
Instytut Bibliotekoznawstwa i Informatyki i Informatyki Naukowej
Uniwersytet Śląski w Katowicach
e-mail: anna.kaminska@us.edu.pl

Lodowcowa epoka archiwizowania zasobów

Abstrakt: Będąc uczestnikami społeczeństwa informacyjnego, stajemy się konsumentami i producentami coraz większej ilości informacji. Ich duża część ma ogromne znaczenie dla prawidłowej realizacji procesów gospodarczych i administracyjnych oraz kształtowania postaw społecznych, kulturowych czy estetycznych, i dlatego ich ochrona staje się sprawą wagi kluczowej. W artykule autorka wyjaśnia, dlaczego archiwizowanie zasobów w formach cyfrowych wiąże się z ochroną tych zasobów w długiej perspektywie czasu. Następnie omawia cechy, jakie powinny posiadać archiwa długoterminowej ochrony danych, i przedstawia technologie pozwalające na optymalne kosztowo budowanie tych archiwów. Mimo że technologie te są trudne do bezpośredniego zastosowania przez małe i średnie podmioty, to oferta kierowana przez dostawców usług chmurowych umożliwia przechowywanie danych w sposób bezpieczny i korzystny kosztowo. Artykuł kończy propozycja architektury archiwum długoterminowego wykorzystującego usługi dostawców trzecich, poświęcone składowaniu danych.

Słowa kluczowe: Amazon Glacier. Archiwa danych. Azure Archive Blob Storage. Bezpieczeństwo danych. Dostępność danych. Optymalizacja kosztów. Technologie składowania danych

Wstęp

*Πάντα ῥεῖ καὶ οὐδὲν μένει*¹ to stwierdzenie Heraklita z Efezu dające wyraz jego koncepcji zmiany jako stałej reguły otaczającej nas rzeczywistości. Powszechnie przyjmuje się, że głębsza filozofia ukryta za tymi słowami wpłynęła na kształtowanie poglądów takich myślicieli,

¹ Wszystko płynie, jest w ciągłym ruchu, nic nie stoi w miejscu.

jak Platon czy Protagoras, oraz zapoczątkowała wiele gałęzi filozofii zachodniej. Choć generalny porządek świata wciąż podlega ciągłym badaniom, to wydaje się, że wspomniana wypowiedź Heraklita znalazła ostateczne potwierdzenie w świecie makroskopowym dzięki badaniom Ludwiga Boltzmanna, wyjaśniającym II zasadę termodynamiki. Głosi ona, że entropia (miara nieuporządkowania układu) Wszechświata zawsze wzrasta, co jako pierwsze prawo fizyki nadaje wyróżniony kierunek upływowi czasu.

Wzrost nieuporządkowania cząstek składowych materii postrzegamy m.in. jako procesy starzenia się zarówno w sensie biologicznym, jak i fizycznym. Mimo że przebieg tych procesów dla niewielkich podzbiorów otaczającej nas rzeczywistości (lokalnie) jesteśmy w stanie opóźnić, to skutek opóźniania tych procesów powoduje dalszy wzrost entropii całkowitej (globalnie), co w dłuższej perspektywie musi doprowadzić do jej wzrostu również we wszystkich układach lokalnych.

Zasoby archiwalne, biblioteczne czy muzealne, stanowiące przedmiot rozważań w niniejszym wydaniu „Nowej Biblioteki. Usług, Technologii Informacyjnych i Mediów”, rozumiane w ścisłym związku z ich fizyczną formą, nieuchronnie podlegają opisanym wcześniej mechanizmom. Warto zwrócić uwagę na istnienie zależności pomiędzy fizyczną reprezentacją formy tych artefaktów a możliwościami ochrony poszczególnych form przed zgubnymi skutkami upływu czasu. Obrazowym przykładem mogą być gliniane tabliczki z pismem klinowym, z których najstarsze datuje się na około 3000 lat p.n.e., w porównaniu z dokumentami papierowymi, o wiele bardziej podatnymi na fizyczne, chemiczne i biologiczne procesy degradacji.

Wartość zasobów podlegających ochronie oraz wartość przekazywanych przez nie informacji można rozważać na trzech poziomach abstrakcji:

- przekaz treści – odnoszący się jedynie do warstwy semantycznej zasobu (przykładowo treść tekstu czy scena obrazu);
- przekaz formy – odnoszący się do warstwy formy przekazu semantyki zasobu (przykładowo forma linii zakreślona stalówką oraz kolor lub nawet skład chemiczny użytego atramentu w przypadku tekstów, czy wypukłości i ślady pędzla na wyschniętych farbach oraz struktura płótna w przypadku malarstwa olejnego);
- materializacja – odnosząca się do wykorzystania w danym miejscu, czasie i przez daną osobę konkretnych półproduktów fizycznych, których zastosowanie zaowocowało powstaniem zasobu niepowtarzalnego, często nazywanego oryginałem.

O ile ochrona tego ostatniego jako bytu fizycznego, w świetle wcześniej przedstawionych tez polegać może jedynie na opóźnieniu skutków procesów degradacyjnych, o tyle zarówno treść, jak i forma jako bytu koncepcyjne/idee mogą zostać opisane informacjami, których istnienie jest niezależne od istnienia ich oryginalnej materializacji. Informacje te, aby zachować trwałość przekazu, muszą oczywiście również zostać zmaterializowane, ale ich nośnikiem nie musi już być analog oryginału, lecz jego bardziej trwałe substytut.

Trzeba zauważyć, że informacje o zasobach, gromadzone w postaci cyfrowej (czyli ich digitalizacje), przy zastosowaniu powszechnie już wykorzystywanych algorytmów detekcji, a nawet korekcji błędów, w przeciwieństwie do informacji gromadzonych w postaci analogowej, są odporne na procesy przekłamania czy zniekształcania zapisów. Daje to możliwość wielokrotnego czytania i zapisywania informacji bez utraty jej jakości, co w przypadku ograniczonej trwałości ich nośnika (podlegającego przecież takiemu samemu prawu wzrostu entropii co oryginały) oznacza kopiowanie informacji pomiędzy kolejnymi generacjami nośników, a co za tym idzie – praktycznie nieograniczone w czasie przedłużanie życia chronionych idei.

Archiwa cyfrowe

Spostrzeżenia dotyczące możliwości przedłużania życia informacji cyfrowej, jak również fakt, że współcześnie coraz więcej informacji powstaje od razu w postaci cyfrowej (ang. *born digital*), legły u podstaw koncepcji tworzenia długoterminowych archiwów cyfrowych (ang. *long-term digital archive*).

- Podstawowe cechy, jakie powinny posiadać takie systemy, to m.in.:
- pojemność – digitalizacja zasobów, w zależności od wymaganej wierności odwzorowania zarówno w wymiarze ilościowym, jak i jakościowym, może generować duże strumienie danych. Archiwa długoterminowe powinny być przygotowane na gromadzenie dużych wolumenów danych, a ich architektura powinna być zdefiniowana w sposób pozwalający na łatwe i korzystne kosztowo rozbudowywanie systemu w celu zwiększania jego pojemności;
  - bezpieczeństwo – dane gromadzone w repozytoriach powinny być przechowywane w sposób uniemożliwiający ich przypadkową utratę na skutek zarówno błędów ludzkich, jak i czynników losowych, tak aby pojedyncza awaria systemu nie była w stanie przerwać łańcucha życia informacji cyfrowej;

- indeksowanie – w przypadku archiwów długoterminowych najczęściej wykorzystywaną funkcją jest prawdopodobnie składowanie zbiorów danych, jednak przynajmniej część informacji o zawartości tych zbiorów powinna być dostępna bez konieczności czasochłonnego przeszukiwania całych zbiorów. Jest to możliwe dzięki zastosowaniu technik indeksowania według wcześniej ustalonego opisowego zbioru metadanych oraz poprzez użycie mechanizmów indeksowania pełnozawartościowego (ang. *full content index*). Znanych jest wiele technik budowania indeksów pełnej zawartości dla dokumentów tekstowych, graficznych czy dźwiękowych. W przypadku metadanych zagłębionych (ang. *embedded*) w archiwach warto rozważyć ich ekstrakcję do poziomu danych indeksowych;
- interpretacja – w zależności od rodzaju digitalizowanych zasobów lub typu informacji opisywanych danym zasobem cyfrowym archiwa mogą być przechowywane w plikach o różnych formatach. W związku z ciągłym rozwojem technologii informatycznych zmieniają się również formaty danych. Interoperacyjność jest ważnym aspektem każdego archiwum danych, a w przypadku archiwów długoterminowych nabiera ona kluczowego znaczenia. Można wymienić wiele już obecnie zapomnianych formatów danych, które były popularne zaledwie kilka lub kilkanaście lat temu. Skłania to do refleksji nad możliwościami interpretacji gromadzonych danych w dłuższej perspektywie czasu. Wydaje się, że minimalnym wymogiem dla archiwów długoterminowych powinno być gromadzenie specyfikacji formatów danych, które są używane w archiwizowanych zasobach. Pozwoli to przy mniejszym lub większym nakładzie pracy na odtworzenie treści zapisanej za pomocą danego pliku. W razie potrzeby szybkiego dostępu do zawartości archiwów wykorzystujących nieaktualne formaty platformy repozytoriów należy wyposażyć w mechanizmy konwersji archiwów do formatów używanych współcześnie.

Pogłębione rozważania dotyczące dobrych praktyk składowania danych cyfrowych znaleźć można w opracowaniu *Dobre praktyki publikowania danych badawczych* (Kamińska, 2017), natomiast na temat cech długoterminowych archiwów pisali: Beth Plale, Robert H. McDonald, Kavitha Chandrasekar, Inna Kouper, Stacy Konkiel, Margaret L. Hedstrom, James Myers i Praveen Kumar, prezentując koncepcje programowej warstwy integracyjnej celem stworzenia sfederowanych repozytoriów danych badawczych (Plale i in., 2013). Szersze spojrzenie na zagadnienie źródeł potrzeb tworzenia archiwów długoterminowych w kontekście ich potencjalnych użytkowników oraz wpływu tych potrzeb na wymagania i architekturę przedstawiły Kristin R. Eschenfelder

i Kalpana Shankar (2016). Kwestie długoterminowej archiwizacji danych stanowią przedmiot zainteresowania międzynarodowej organizacji standaryzacji i zostały opisane w dokumencie ISO 14721:2012 (2012). Jednak pracom standaryzacyjnym podlegać mogą jedynie zagadnienia o dobrze zdefiniowanych wymaganiach i wykorzystujące dobrze poznane technologie. W przypadku archiwizacji długoterminowej wyniki tych prac z natury rzeczy mają mocno ograniczony horyzont czasowy. Ciekawe, choć czasem kontrowersyjne spostrzeżenia przedstawia w swoim artykule Wasim Ahmad Bhat (2018).

Długoterminowa archiwizacja danych staje się ważna zarówno w zakresie bieżącego funkcjonowania struktur społecznych, gdzie przepisy prawa często wręcz nakazują długoterminowe przechowywanie w celach dowodowych dokumentacji dotyczącej poszczególnych dziedzin życia, jak i w zakresie ochrony dorobku kulturowo-cywilizacyjnego. Bez skutecznego zachowania różnorodnych zasobów w postaci cyfrowej ludzkość narażona jest na bezpowrotną utratę części swojej historii i kultury.

O ile w pierwszym z wymienionych przypadków minimalny czas przechowywania zasobów jest ściśle określony przez czynniki legislacyjne (przykładowo dokumentacja księgową i bankową powinny być przechowywane przez pięć lat, zaś dokumentacja medyczna przez dwadzieścia lat), o tyle w przypadku ochrony dziedzictwa kulturowego z przyczyn oczywistych nie zakłada się z góry okresu, po którym dane zasoby „ulegną przedawnieniu”.

Wobec powyższego oraz wobec faktu, że wraz z ciągłym postępem technologicznym produkujemy coraz więcej informacji, oczywiste jest, że wolumen danych podlegający archiwizacji będzie przyrastał w znaczącym tempie. Skłania to do refleksji nad metodami i technologiami wykorzystywanymi w ich długoterminowej archiwizacji, tak aby w przyszłości metody te nie stanowiły zagrożenia dla środowiska naturalnego, a jednocześnie były optymalne kosztowo.

Technologie składowania danych

Zagadnienia konstruowania pamięci systemów komputerowych to obszerna dziedzina nauk o technologiach komputerowych. Od czasów powstania pierwszych systemów obliczeniowych postęp technologiczny sprawił, że możliwe stało się konstruowanie pamięci o wiele rzędów wielkości bardziej pojemnych i szybszych oraz obniżenie kosztów ich wytworzenia w przeliczeniu na jednostki pojemności.

W kontekście architektury długoterminowych archiwów danych interesujące są rozważania na temat technologii pamięci nieulotnych (ang. *non-volatile memory*), a w szczególności pamięci pozwalających na gęste upakowanie danych, przy jednoczesnej przystępności kosztów. Kryterium to spełniają systemy z mechaniczną adresacją. Odczyt interesującego w danym momencie fragmentu pamięci (pliku), zapisanego w takim systemie, polega na odpowiednim mechanicznym pozycjonowaniu elementu odczytującego (ang. *head*) nad konkretnym fragmentem poruszającego się pod nim nośnika informacji. Do najbardziej popularnych pamięci tego typu możemy zaliczyć:

- taśmy magnetyczne przechowujące dane na zwijanych wstęgach z tworzywa sztucznego z napyłonym na nim materiałem ferromagnetycznym;
- dyski magnetyczne przechowujące dane na powierzchni giętkiego dysku wyciętego z tworzywa sztucznego z napyłonym na nim materiałem ferromagnetycznym;
- dyski twarde przechowujące dane na powierzchni sztywnych dysków szklanych pokrytych warstwą metalu z napyłonym materiałem ferromagnetycznym i zamkniętych w pyłoszczelnej obudowie zintegrowanej z elementem odczytującym (głowicą);
- dyski optyczne przechowujące dane na powierzchni poliwęglanowych dysków pokrytych materiałem odbijającym/rozpraszającym promienie laserowej głowicy pod różnymi kątami, kodującymi w ten sposób informacje cyfrowe².

Obserwując rozwój poszczególnych technologii na przestrzeni lat dojrzewania technologii informatycznych, można stwierdzić, że zarówno dyski magnetyczne, jak i dyski optyczne czasy swojej popularności mają już za sobą, ustępując obecnie miejsca tzw. pamięciom flash (ang. *flash drive*), wykonanym w technologiach półprzewodnikowych (przestały więc to już być urządzenia z mechaniczną adresacją).

Również dyski twarde, mające główne zastosowanie jako szybka, pojemna, ale nieulotna pamięć wewnętrzna większości systemów komputerowych, są powoli zastępowane przez półprzewodnikowe „dyski SSD” (ang. *state solid drive*), gdzie określenie „dysk” posiada już jedynie konotacje historyczne i wynika z przeznaczenia samego urządzenia.

Zupełnie inaczej przebiega natomiast rozwój technologii taśm magnetycznych. Jako najstarsze z omawianych tu pamięci (technologia ta

---

² W rzeczywistości budowa dysku optycznego jest bardziej skomplikowana i może się zmieniać w zależności od zastosowania konkretnej technologii. Więcej na ten temat np. w (Milster, 2003).

ma już ponad 60 lat) towarzyszyły początkom rozwoju systemów superkomputerów, jako pierwsze stanowiły też podstawowy nośnik informacji dla pionierskich ośmiobitowych komputerów domowych.

Szybko wyparte z zastosowań domowych i biurowych przez dyski elastyczne (ang. *floppy disc*) o rozmiarach 8, 5¼ i wreszcie 3½ cala, na długo zniknęły z oczu przeciętnych użytkowników systemów komputerowych. Technologia ta nie została jednak zapomniana, a jej rozwój zagwarantowało zastosowanie w dziedzinie, w której nie miała sobie równych – w tzw. kopiach bezpieczeństwa dużych systemów komputerowych. Obecnie najbardziej popularny i wciąż rozwijany standard taśm magnetycznych to LTO³ (ang. Linear Tape-Open). Konstrukcję kasety drugiej generacji, zawierającej nośnik, pokazano na fot. 1. Aktualnym standardem, ogłoszonym w ostatnim kwartale 2017 r., jest LTO-8. Urządzenia z nim zgodne umożliwiają zeskładowanie 12TB⁴ danych na pojedynczym nośniku, którego żywotność szacuje się na 30 lat przy korzystnych warunkach przechowywania.

Fot. 1. Taśma magnetyczna w obudowie LTO drugiej generacji ze zdjętą pokrywą
Źródło: (Austinmurphy, 2008).

³ Więcej informacji można znaleźć na stronie internetowej (Ultrium, 2018).

⁴ Informacja zamieszczona na stronie internetowej producenta (IBM, 2018).

O szczególnej przydatności taśm magnetycznych w przedstawionych zastosowaniach decydują ich właściwości, wynikające przede wszystkim z prostoty konstrukcji:

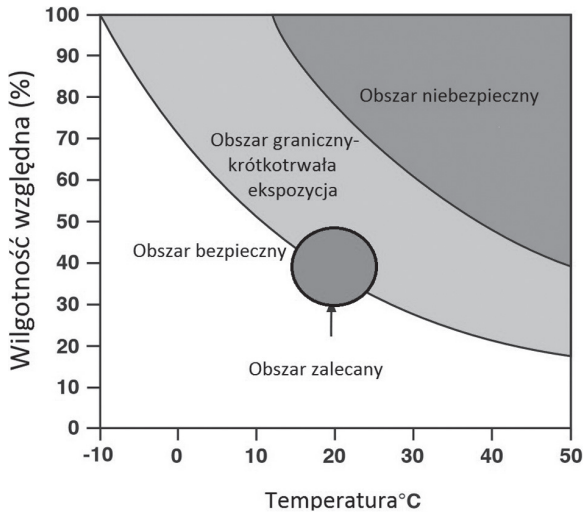
- cena – to podstawowy czynnik mający wpływ na tak dużą popularność tego nośnika informacji; technologie potrzebne do budowy taśm magnetycznych są tanie, dobrze znane i sprawdzone; opracowywanie nowych technologii ukierunkowane jest głównie na zwiększanie gęstości zapisu, czyli pojemności informacyjnej pojedynczego urządzenia;
- odporność na awarie – prosta konstrukcja gwarantuje o wiele większą odporność na awarie mechaniczne niż np. w przypadku dysków twardej wyposażonych w delikatne elementy pozycjonowania głowicy;
- możliwość łączenia w biblioteki – w profesjonalnym użyciu stosuje się urządzenia bibliotek taśmowych pełniące funkcję automatycznie zarządzanych magazynów nośników taśmowych; biblioteki te przejmują odpowiedzialność za organizację danych archiwalnych, ich rozmieszczenie na poszczególnych nośnikach, kontrolę jakości zapisywanych informacji i szanse ich ponownego odczytu, duplikację danych w celu zapewnienia ich maksymalnej dostępności i wiele innych.

W rozbudowanych zastosowaniach biblioteki taśmowe mogą zajmować całe odpowiednio chronione pomieszczenia o kontrolowanym dostępie i klimatyzacji zapewniającej maksymalny czas życia urządzeń. Przykładowe zdjęcie takiego pomieszczenia przedstawia fot. 2, a orientacyjne charakterystyki temperatury i wilgotności powietrza dla maksymalizacji żywotności nośników na podstawie poradnika (Bogart, 1995) zobrazowano na rys. 1.

Fot. 2. Przykład rozbudowanej i całkowicie zautomatyzowanej biblioteki taśmowej

Źródło: (ChrisDag, 2009).

Rys. 1. Orientacyjne charakterystyki temperatury i wilgotności powietrza dla taśm magnetycznych

Źródło: Opracowanie własne.

Więcej informacji na temat poszczególnych technologii składowania danych oraz wad, zalet i zagrożeń wynikających ze stosowania tych technologii w przystępny sposób podaje w swojej książce Nijaz Bajgoric (2008), natomiast modele kosztowe pozwalające optymalizować koszty budowanego archiwum wykorzystującego technologie taśmowe lub dyskowe przedstawiają w swym artykule Richard L. Moore, Jim D'Aoust, Robert H. McDonald i David Minor (2007).

Choć, jak wspomniano, pojemności pojedynczych urządzeń standardowych pamięci taśmowych osiągają wielkości rzędu kilkunastu TB przy jednoczesnym zachowaniu kompaktowych rozmiarów, to zapowiedzi najnowszych dokonań już teraz wskazują na osiągnięcie granicy 330TB⁵ dla pojedynczego nośnika.

Wymieniając liczne zalety taśm magnetycznych, warto zauważyć, że niezawodność, prostota konstrukcji i wynikająca z niej niska cena okupione zostały długim czasem dostępu do archiwizowanych danych. Ponieważ konstrukcja urządzenia nie integruje w sobie głowicy czytającej oraz implikuje sekwencyjny dostęp do zapisanych danych, to ich odtworzenie wiąże się z odszukaniem właściwej taśmy, załadowaniem nią napędu odczytującego i oczekiwaniem, aż interesujący nas plik zostanie odnaleziony i skopiowany na dysk lokalny.

⁵ Pisał o tym np. David Grossman na stronach portalu *Popular Mechanics* (2017).

Trzeba również zwrócić uwagę, że choć istnieją rozwiązania produktowe pozwalające na zastosowanie omawianych technologii w celach prywatnych czy biurowych, to uzasadnienie wyboru tej technologii do takiego przeznaczenia jest już mniej oczywiste. Pojedyncze urządzenia taśmowe są tanie, lecz sprzęt niezbędny do ich zapisu i odczytu będzie stanowił znaczny dodatkowy koszt, a brak możliwości odpowiedniego zabezpieczenia pomieszczeń, w których składuje się taśmy, i tak nie pozwoli na osiągnięcie maksymalnych parametrów bezpieczeństwa i trwałości składowanych danych. Nie oznacza to jednak zupełnego braku szans wykorzystania koncepcji funkcjonalnych leżących u podstaw tej technologii, gdyż najwięksi dostawcy usług chmurowych prześcigają się w opracowywaniu najkorzystniejszych ofert udostępniających długoterminowe archiwizowanie danych.

Usługi długoterminowego archiwizowania danych

Dostawcy usług przetwarzania danych w chmurze proponują całą gamę usług składowania danych różniących się od siebie funkcjonalnościami i rodzajami zastosowań. Są to przykładowo usługi składowania danych binarnych, danych w postaci relacyjnej czy w formie klucz – wartość. Specyficzną formę usług składowania danych stanowią usługi dedykowane archiwizacji długoterminowej, wymagające najczęściej wyprzedzającej subskrypcji na odczyt wcześniej zdeponowanych danych. Ów opóźniony dostęp, jako cecha najbardziej charakterystyczna dla tej grupy usług, stał się dla pracowników działów marketingu poszczególnych dostawców inspiracją do proponowania chwytliwych nazw własnych usług – nazwy te nawiązują często do czynnika chłodu jako zabezpieczającego materię przed rozkładem, ale i wymagającego czasu na jej „rozmrózenie” celem przywrócenia do stanu używalności.

Glacier (Lodowiec) to usługa składowania danych korporacji Amazon, oferowana w ramach grupy usług AWS (ang. Amazon Web Services) od roku 2012. Technologia zastosowana do jej implementacji owiana jest tajemnicą, a w zasobach sieci Internet znaleźć można wiele spekulacji sugerujących wykorzystanie bibliotek taśmowych, niskokosztowych wolnoobrotowych dysków twardych czy pamięci optycznych. Transfer danych do usługodawcy jest bezpłatny, a miesięczne opłaty za składowanie 1GB danych wynoszą zaledwie 0,004 dolara. Przygotowanie danych przez usługodawcę do natychmiastowego pobrania trwa (w ramach standardowego pakietu) od 3 do 5 godzin i w ramach miesięcznego limitu 5% całości wolumenu składowanych danych jest

bezpłatne. Warto jednak zauważyć, że warunki umowy rozkładają ten limit na interwały godzinne, co oznacza, iż bezpłatnie w ciągu jednej godziny można pobrać około 0,006944% całości danych, a przekroczenie tej wartości skutkować będzie naliczeniem dodatkowych opłat zgodnych z aktualnym cennikiem⁶.

Cool Blob Storage (zimny skład wielkich danych binarnych) jest konkurencyjną do opisaną wcześniej usługą z grupy Azure, czyli usług chmurowych korporacji Microsoft. Udostępniona w roku 2016, charakteryzuje się o wiele krótszym czasem przygotowania danych do pobrania, co, niestety, wiąże się ze znacznie wyższymi opłatami taryfowymi. Dlatego w grudniu 2017 r. korporacja Microsoft, dywersyfikując swoją ofertę, udostępniła usługę o nazwie Archive Blob Storage, jeszcze bardziej ukierunkowaną na długoterminowe składowanie danych, i zaproponowała cenę rzędu 0,002 dolara za 1GB składowanych miesięcznie danych. Podobnie jak w przypadku Glacier, tak i w przypadku tej usługi dostępnych jest kilka planów taryfowych, których szczegółowy cennik znaleźć można na stronach WWW informujących o usługach Microsoft Azure⁷.

Przedstawione usługi, choć niewątpliwie oferowane przez jednych z największych dostawców rozwiązań chmurowych, stanowią czubek góry lodowej usług w tym zakresie. Wymienić tu można jeszcze Coldline (firmy Google), Backblaze i wiele innych proponowanych przez dostawców o zasięgu lokalnym. Wybór konkretnej usługi powinna poprzedzać dogłębna analiza potrzeb dotyczących rozmiaru składowanych danych, czasu ich odtwarzania oraz bezpieczeństwa/dostępności powierzonych danych.

Podsumowanie

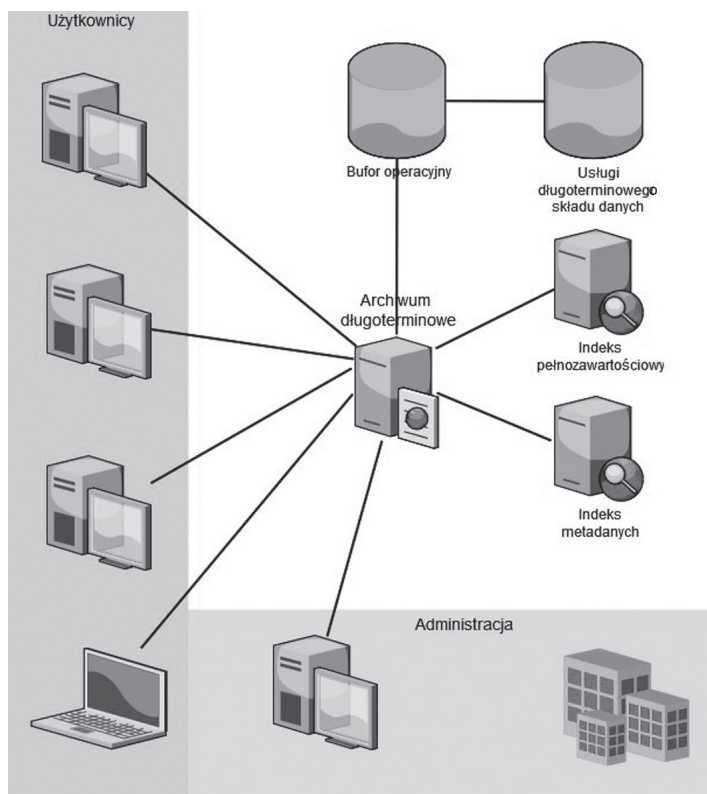
Wraz z ciągłym rozwojem technologii informatycznych możemy obserwować coraz bardziej zdecydowany kierunek migracji przetwarzania i składowania danych w stronę rozwiązań chmurowych. Dla większości osób oczywiste jest składowanie kopii bezpieczeństwa zawartości telefonu w bliżej nieznanym lokalizacjach nazywanych chmurą. W przypadku aplikacji biurowych, multimedialnych czy inżynierskich coraz częściej wykorzystuje się zasoby obliczeniowe nie lokalnego systemu

⁶ Cennik usług dotyczących Glacier można znaleźć na stronie Amazona (*Amazon*, 2018).

⁷ Cennik usług Archive Blob Storage znajduje się na stronie Microsoft Azure (*Archive*, 2018).

komputerowego, ale udostępniane z poziomu chmur obliczeniowych. Brak wiedzy o fizycznej lokalizacji ośrodków udostępniających te zasoby nie powinien być dla nas niepokojący, tak samo jak nie jest niepokojący brak wiedzy o lokalizacji elektrowni dostarczającej energię do naszych mieszkań. Często w jednym i w drugim przypadku trudno wręcz jednoznacznie określić konkretną lokalizację, gdyż zasoby zazwyczaj są rozpraszane na wiele fizycznych ośrodków w celu ochrony danych przed awariami pojedynczych węzłów obliczeniowych czy kataklizmami przyrodniczymi. Równie często tajemnicą objęte są lokalizacje konkretnych ośrodków w celu ochrony przed potencjalnymi aktami terrorystycznymi. Wszystko to sprawia, że usługi dostarczane z poziomu chmur obliczeniowych realizowane są bezpieczniej, wydajniej i bardziej niezawodnie, a jednocześnie niewiele drożej lub wręcz taniej dzięki efektowi skali, niż usługi implementowane w tradycyjnych serwerowniach poszczególnych podmiotów.

Rys. 2. Logiczny model cyfrowego archiwum zasobów

Źródło: Opracowanie własne.

Spostrzeżenia te są szczególnie istotne w kontekście długotrwałej cyfrowej archiwizacji zasobów. Przykładowy logiczny model takiego systemu archiwizacji przedstawia rys. 2. Widzimy tutaj, że choć usługi długoterminowego przechowywania danych nie mogą stanowić jedynej składnicy systemu, który pełni przecież również funkcję systemu informacyjno-wyszukiawczego, to przejmują one rolę składnicy podstawowej, zapewniając wysoką dostępność i bezpieczeństwo gromadzonych danych.

Literatura

- Amazon Glacier Pricing (2018). Pobrane z: <https://aws.amazon.com/glacier/pricing/> (21.01.2018).
- Austinmurphy (2008). LTO-2 cartridge with the top shell removed, showing the internal components. W: Wikipedia. Pobrane z: https://en.wikipedia.org/wiki/Linear_Tape-Open#/media/File:LTO2-cart-wo-top-shell.jpg, CC BY-SA 3.0 (28.01.2018).
- Archive Storage General Availability Pricing Microsoft Azure (2018). Pobrane z: <https://azure.microsoft.com/en-us/pricing/details/storage/blobs/archive-ga/> (21.01.2018).
- Bajgoric, N. (2008). *Continuous Computing Technologies for Enhancing Business Continuity*. Hershey PA: IGI Global.
- Bhat, W.A. (2018). Long-term preservation of big data: prospects of current storage technologies in digital libraries. *Library Hi Tech*, 36(3), 539–555. Pobrane z: <https://doi.org/10.1108/LHT-06-2017-0117> (6.08.2018).
- Bogart, J.W.C. van (1995). *Magnetic Tape Storage and Handling : A Guide for Libraries and Archives*. Pobrane z: <https://clir.wordpress.clir.org/wp-content/uploads/sites/6/2017/02/pub54.pdf> (14.11.2018).
- ChrisDag (2009). Robotic tape library guts (fisheye). Pobrane z: <https://www.flickr.com/photos/chrisdag/3202766292/>, CC BY 2.0 (19.11.2018).
- Eschenfelder, K.R., Shankar, K. (2016). Designing sustainable data archives: comparing sustainability frameworks. *iConference 2016 Proceedings*, 1–7. doi: 10.9776/16243.
- Grossman, D. (2017). New 330 TB Magnetic Tape Is a Data Storage Monster. In: *Popular Mechanics*. Pobrane z: <http://www.popularmechanics.com/technology/a27602/330-tb-magnetic-tape/> (21.01.2018).
- IBM TS2280 Tape Drive. Pobrane z: <https://www-01.ibm.com/common/ssi/cgi-bin/ssialias?htmlfid=TSD03243USEN&> (21.01.2018).

- ISO 14721:2012(en). (2012). Space data and information transfer systems. Open archival information systems (OAIS). Reference model. In: *Online Browsing Platform (OBP)*. Pobrane z: <https://www.iso.org/obp/ui/#iso:std:iso:14721:ed-2:vl:en> (6.08.2018).
- Kamińska, A.M. (2017). Dobre praktyki publikowania danych badawczych. *Biuletyn EBIB*, nr 6 (176). Pobrane z: <http://open.ebib.pl/ojs/index.php/ebib/article/view/569>. (21.01.2018).
- Milster, T.D. (2003). Optical data storage. In: C. Webb, J. Jones (Eds.), *Handbook of Laser Technology and Applications* (vol. 3, pp. 2391–2420). Bristol and Philadelphia: Institute of Physics Publishing.
- Moore, R.L., D'Aoust, J., McDonald, R.H., Minor, D. (2007). Disk and Tape Storage Cost Models. In: *Archiving 2007*, pp. 29–32. Pobrane z: https://libraries.ucsd.edu/chronopolis/_files/publications/dt_cost.pdf (21.01.2018).
- Plale, B., McDonald, R.H., Chandrasekar, K., Kouper, I., Konkiel, S., Hedstrom, M.L., Myers, J., Kumar, P. (2013). SEAD virtual archive: building a federation of institutional repositories for long-term data preservation in sustainability science. *The International Journal of Digital Curation*, 8(2), 172–180. doi:10.2218/ijdc.v8i2.281.
- Ultrium LTO. Pobrane z: <https://www.lto.org> (21.01.2018).

Tekst w wersji poprawionej wpłynął do redakcji 25 kwietnia 2018 r.

Anna Małgorzata Kamińska
Department of Library Studies
Institute of Library and Information Science
University of Silesia in Katowice
e-mail: anna.kaminska@us.edu.pl

The ice age of data archiving

Abstract: Being a part of the information society, we become consumers and producers of more and more information. A large part of it is crucial for the proper implementation of economic and administrative processes, as well as for the shaping of social, cultural or aesthetic attitudes, and therefore data protection becomes a matter of basic importance. In this article, the author explains why archiving resources in digital formats gives good opportunities to protect them in the long term. It defines the features that archives of long-term data preservation should have, and technologies that enable cost-effective building of these systems. Although these technologies are difficult to directly implement by small and medium-sized entities, the offer

directed by cloud service providers enables data storage in a safe and cost-effective manner. The article concludes with proposal of the archiving system architecture using third party services dedicated to long-term data storage.

Keywords: Amazon Glacier. Azure Archive Blob Storage. Cost optimization. Data archives. Data availability. Data security. Data storage technologies

Wojciech Balawender

student I roku informatyki magisterskiej
Wydział Informatyki i Nauki o Materiałach
Koło Naukowe Infologów
Instytut Bibliotekoznawstwa i Informatyki Naukowej
Uniwersytet Śląski w Katowicach
e-mail: wbalawen@us.edu.pl

Siła haseł w kontekście ochrony zbiorów danych

Abstrakt: W artykule podjęto temat porównywania jakości haseł za pomocą entropii informacyjnej. Wyszczególniono kluczowe regulacje prawne obowiązujące administratorów baz danych. Zaprezentowano niektóre metody przechwytywania i łamania haseł oraz omówiono elementarne zasady bezpieczeństwa, do których powinien stosować się każdy użytkownik komputera, w tym mnemotechniczne metody tworzenia silnych haseł. Przeprowadzono analizę zabezpieczeń procesów identyfikacyjnych siedmiu największych banków.

Słowa kluczowe: Baza danych. PUODO. RODO. Siła hasła

Stan prawny

W Polsce każdy podmiot przetwarzający dane osobowe w zbiorze jako administrator (z wyłączeniem sytuacji ujętych w art. 43 ust. 1 pkt 1–11 *Ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. o ochronie danych osobowych*) był zobowiązany do rejestracji tego zbioru u Generalnego Inspektora Ochrony Danych Osobowych (GIODO) (*Rozporządzenie*, 2004, poz. 1024). Z dniem 25 maja 2018 r., na skutek ustawy przyjętej w wyniku *Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady Unii Europejskiej 2016/679 z dnia 27 kwietnia 2016 r.* (RODO) urząd ten został zastąpiony przez Prezesa Urzędu Ochrony Danych Osobowych (PUODO), a obowiązek zgłaszania zbiorów danych został zniesiony. RODO nakłada obowiązek prowadzenia rejestru czynności przetwarzania danych, nie

precyzuje jednak, w jaki sposób należy je zabezpieczać, ani jakie kryteria muszą spełniać hasła systemów informatycznych, aby zostały uznane za bezpieczne. Szczegółowe wytyczne zostały zawarte w *Rozporządzeniu Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 29 kwietnia 2004 r. w sprawie dokumentacji przetwarzania danych osobowych oraz warunków technicznych i organizacyjnych, jakim powinny odpowiadać urządzenia i systemy informatyczne służące do przetwarzania danych osobowych*. W świetle tych przepisów hasło chroniące dane powinno składać się co najmniej z sześciu dowolnych znaków dla podstawowego poziomu bezpieczeństwa (*Rozporządzenie*, 2004, zał. A, IV pkt 2) oraz co najmniej z ośmiu znaków (wśród nich małe i wielkie litery oraz cyfry lub znaki specjalne) dla podwyższonego poziomu bezpieczeństwa (*Rozporządzenie*, 2004, zał. B, VIII). Dodatkowy środek bezpieczeństwa stanowi obowiązek zmiany hasła co 30 dni (*Rozporządzenie*, 2004, zał. A, IV pkt 2).

System informatyczny musi zostać tak skonstruowany, by dopuszczalne było wykorzystywanie haseł zgodnych z *Rozporządzeniem*, nie ma natomiast obowiązku ich wymuszania poprzez rozwiązania technologiczne. Wspomniane regulacje mogą być przekazywane pracownikom obsługującym dane osobowe w dowolny sposób, np. podczas szkolenia. Niemniej podczas rejestracji nowych kont w serwisach internetowych powszechnie stosuje się systemy walidacji haseł, które mają na celu zwiększenie bezpieczeństwa konta. Skrypty odrzucają tzw. słabe hasła, czyli zbyt krótkie, składające się z ciągu tych samych znaków lub będące powtórzeniem identyfikatora. Zmniejsza to prawdopodobieństwo przejścia kontroli nad kontem przez osobę nieuprawnioną. Celem artykułu, w związku z tak zarysowanym problemem, jest zaprezentowanie metody szacowania siły haseł za pomocą entropii informacyjnej, czyli wielkości określającej średnią ilość informacji przypadającej na pojedynczą wiadomość – hasło, oraz zwrócenie uwagi na zagrożenia związane z wykorzystywaniem haseł w internecie (*Entropia*).

Badanie siły hasła

Siłę haseł można wyrazić w postaci wzoru na poziom entropii informacyjnej¹:

---

¹ W artykule wykorzystano wzór na entropię z logarytmem o podstawie 2 (badana jest entropia w bitach).

$$H(X) = - \sum_{i=1}^k p(x_i) \log_2 p(x_i)$$

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: (Borda, 2011).

X oznacza zmienną losową o zbiorze wartości $\{x_1, x_2, \dots, x_k\}$, a $p(x_i)$ to prawdopodobieństwo zajścia zdarzenia x_i . Zakładając, że prawdopodobieństwo wystąpienia każdego znaku jest takie samo (hasła generowane są w sposób losowy), do obliczenia entropii możemy wykorzystać uproszczony wzór:

$$H(X) = \log_2(n)$$

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: (Borda, 2011).

w którym n oznacza moc zbioru użytego do wygenerowania hasła.

Tabela 1. Przykładowe wartości entropii dla haseł zbudowanych z różnych zbiorów znaków

Zbiór	Hasło sześcioznakowe		Hasło ośmioznakowe		Hasło dwunastoznakowe	
	kombinacje	entropia	kombinacje	entropia	kombinacje	entropia
Cyfry (0–9)	10^6	<u>19.93</u>	10^8	<u>26.57</u>	10^{12}	<u>39.86</u>
Alfabet łaciński	26^6	<u>28.20</u>	26^8	<u>37.60</u>	26^{12}	<u>56.40</u>
Alfabet łaciński CS*	52^6	<u>34.20</u>	52^8	<u>45.60</u>	52^{12}	<u>68.40</u>
Alfabet łaciński CS + cyfry	62^6	<u>35.72</u>	62^8	<u>47.63</u>	62^{12}	<u>71.45</u>
ASCII (drukowalne)	95^6	<u>39.41</u>	95^8	<u>52.55</u>	95^{12}	<u>78.83</u>
ISO 8859-2 CS	191^6	<u>45.46</u>	191^8	<u>60.61</u>	191^{12}	<u>90.92</u>
Unicode**	136755^6	<u>102.36</u>	136755^8	<u>136.48</u>	136755^{12}	<u>204.73</u>

* CS – ang. *case sensitivity*; wielkie i małe litery są traktowane jako różne znaki.

** Liczba znaków w wersji standardu 10.0 wynosi 136 755 (czerwiec 2017 r.).

Źródło: Opracowanie własne.

Obliczenie wartości entropii pozwala porównywać siły haseł. Większa wartość oznacza, że hasło trudniej będzie odgadnąć. Należy zauważyć, iż sama wiedza o liczbie kombinacji, jakie można utworzyć z określonego zbioru, może być niewystarczająca do porównywania haseł w przypadku, gdy prawdopodobieństwa wystąpienia znaków w porównywanych hasłach są różne. A zatem posługiwanie się wartością entropii jest bardziej praktyczne i miarodajne. Najniższa teoretyczna entropia hasła spełniającego wytyczne zawarte w *Rozporządzeniu* w systemie o podwyższonym stopniu bezpieczeństwa (8 znaków liter alfabetu łacińskiego CS + cyfry) wynosi 47,63 (zob. tabela 1). W rzeczywistości, z uwagi na powszechne preferencje, hasła tworzone przez ludzi cechują się znacznie niższą entropią (umieszczanie wielkiej litery na początku, liczby określającej rok urodzenia na końcu etc). Ten fakt wykorzystywany jest przez crackerów (osoby zajmujące się łamaniem zabezpieczeń komputerowych) podczas siłowego łamania haseł. Korzystają oni z tzw. masek, które ograniczają przeszukiwany zbiór znaków na poszczególnych pozycjach, co znacząco redukuje liczbę testowanych kombinacji (*Mask*).

Założmy jednak najbardziej pesymistyczny wariant, w którym sprawdzone muszą zostać wszystkie ciągi ($62^8 \approx 218$ bilionów kombinacji). Czy to wystarczająco dużo? W dniu ogłoszenia *Rozporządzenia* – prawdopodobnie tak. Ówczesna najszybsza dostępna w sprzedaży karta graficzna, której procesor mógłby pomóc w łamaniu hasła, oferowała moc obliczeniową na poziomie „zaledwie” 17,3 GFLOPS (*ATI*, 2018). Jednak współczesna karta gamingowa GTX 1080 Ti oferuje już 11,3 TFLOPS (ponad 650-krotny wzrost wydajności) (*NVIDIA*, 2017). Korzystając z tego układu, bezpłatne, proste w obsłudze programy do łamania haseł (np. *Hascat* na licencji MIT, obsługujący większość popularnych kryptograficznych funkcji skrótu, które z ciągu danych o dowolnej długości generują n-bitowy skrót, tzw. *hash*) bez problemu mogą obliczyć wiele miliardów haszów w ciągu jednej sekundy². Oznacza to, że siłowe sprawdzenie wszystkich ośmioznakowych kombinacji może zająć kilka godzin³. Warto wspomnieć, że w zasięgu średniozaawansowanego crackera dostępne są także tzw. tęczowe tablice (ang. *rainbow tables*), które

---

² Przeciętny czas potrzebny do obliczenia przez układ popularnej funkcji skrótu SHA-1 na podstawie przeprowadzonego przez Jeremiego Gosneya Benchmarku, w którym użyto klastra złożonego z ośmiu kart graficznych (wybrano najgorszy wynik, tj. 8511 MH/s – około 8,5 miliarda haszów na sekundę) (*8x Nvidia*, 2018).

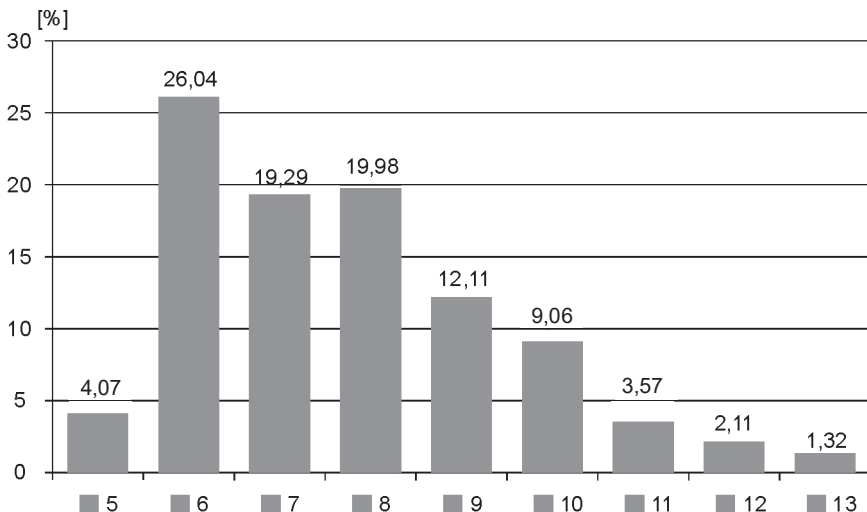
³ Metodologia obliczeń: liczba wszystkich ośmiowyrazowych wariacji z powtórzeniami zbioru 62-elementowego / szybkość obliczania haszów SHA1 = $62^8 / 8,5 \times 10^9 \approx 7$ godzin.

z blisko stu procentowym prawdopodobieństwem pozwalają skrócić proces crackowania do kilku minut⁴. Jest to możliwe, ponieważ tęcze tablice zawierają już obliczone skrótów, w związku z czym oszczędzana jest moc procesora niezbędna do obliczeń.

W świetle tych faktów nie można uznać wymagań ministerialnych narzuconych administratorom za restrykcyjne. Zwiększająca się moc komputerów osobistych powinna skłonić polski sejm do zmiany minimumów zawartych w *Rozporządzeniu* celem poprawy bezpieczeństwa kont administratorów.

Tworzenie bezpiecznego hasła

Firma Imperva, zajmująca się bezpieczeństwem cybernetycznym i ochroną danych korporacyjnych, przeanalizowała 32 miliony haseł, które wykradziono z bazy RockYou.com (*Consumer*, 2014).

Wykres 1. Procentowy rozkład długości haseł

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: (*Consumer*, 2014, s. 2).

Z analizy tych danych (wykres 1) wynika, że ponad 69% użytkowników serwisu wykorzystuje hasła o długości od 5 do 8 znaków. Jak już wspomniano, takie hasła nie zapewniają należytego poziomu ochrony.

⁴ Wydajność poszczególnych tablic można obejrzeć, wybierając element z kolumny „performance” (*RainbowCrack*, 2017).

Oczywiście niektóre systemy informatyczne są wyposażone w dodatkowe środki bezpieczeństwa, takie jak blokowanie konta po kilku próbach autoryzacji zakończonych niepowodzeniem lub – w przypadku serwisów internetowych – generowanie dodatkowego zadania (CAPTCHA, odpowiedź na pytanie kontrolne etc.), co znacząco utrudnia ataki zdalne. Tutaj mamy jednak do czynienia z wyciekami całej bazy danych. Nawet jeśli hasła w bazie były (a zawsze powinny być) przechowywane w formie zahaslowanej, jedynym ograniczeniem dla przestępcy działającego na lokalnej bazie danych jest moc obliczeniowa wykorzystanego sprzętu. Słabe hasło szybko zostanie złamane, co może prowadzić do przejścia kontroli nad kontem. Sytuacja staje się jeszcze bardziej niepokojąca, gdy używamy tego samego hasła w kilku miejscach.

Istnieją dwie dobre metody tworzenia bezpiecznych haseł. Pierwszą jest skorzystanie z generatora (np. generator Online pod adresem <https://passwordsgenerator.net>). Metoda ta sprawdza się w sytuacji, gdy nie musimy takiego hasła pamiętać (np. w przypadku hasła zapisanego w pliku konfiguracyjnym aplikacji języka PHP, komunikującej się z bazą MySQL). Jednak posługiwanie się na co dzień bezpiecznym hasłem typu „\$N6!’’P6~sB9`nT2]” podczas logowania do konta pocztowego może być uciążliwe.

Dużo lepszym rozwiązaniem jest wykorzystanie którejs z technik mnemotechnicznych. Dzięki nim można stworzyć długie, ale za to łatwiejsze do wprowadzenia hasła. Przykładowo mocne hasło może powstać z pierwszych liter trzech wersów fraszki Jana Kochanowskiego *Na matematyka*:

**Ziemię pomierzył i głębokie morze,
Wie, jako wstają i zachodzą zorze;
Wiatrom rozumie, praktykuje komu**

„ZpigmWjwizzWrpk”

Jeśli chcemy jeszcze bardziej zwiększyć siłę hasła, wystarczy dołożyć litery kolejnego wersu lub dokonać wymiany niektórych liter na cyfry i znaki specjalne (np. „i” na „!”; „z” na „2” itp.).

Jeszcze prostszą metodą jest sklejenie kilku słów wybranej sentencji i zastosowanie w nich drobnych przekształceń. O ile stosowanie haseł słownikowych jest niezalecane, o tyle hasło sklezione z wielu zmodyfikowanych słów, np. „Wystrzeg@jS!ęLudz!JednejKsiążk!”, jest już odporne na atak słownikowy.

Metody przechwytywania haseł

Nawet najbardziej złożone hasło przestaje spełniać swoją funkcję, kiedy nie dbamy o jego poufność. Wielu użytkowników systemów komputerowych (zwłaszcza tych znajdujących się w sieci) nie zdaje sobie sprawy, jak często narażają swoje newralgiczne dane na przechwycenie.

Jedną z metod przechwytywania haseł opiera się na oprogramowaniu szpiegującym (ang. *spyware*). Są to programy monitorujące aktywność bez wiedzy użytkownika, w tym przyciskane klawisze (keyloggery). Do infekcji dochodzi najczęściej poprzez scam-maile. Są to wiadomości zachęcające do otwarcia zainfekowanych załączników. Urządzenie może także zostać zainfekowane poprzez wymienne nośniki pamięci (pendrive'y). Formą obrony przed tego rodzaju atakami jest nieotwieranie załączników od nieznanych nadawców, instalacja antywirusów skanujących zawartość urządzeń wymiennych oraz wykorzystywanie klawiatur ekranowych (rys. 1) do wpisywania szczególnie newralgicznych haseł, co uchroni nas, gdy w systemie znajduje się złośliwe oprogramowanie. Nie warto również logować się na komputerach w miejscach publicznych, nawet jeśli system operacyjny jest na bieżąco skanowany pod kątem złośliwego oprogramowania. Istnieją bowiem niewykrywalne keyloggery sprzętowe, które mogą być wbudowane w samą klawiaturę. Ponadto w przypadku nieszyfrowanego połączenia inni użytkownicy tego samego segmentu sieci mogą skutecznie przechwytywać przesyłane dane poprzez sniffery, czyli specjalne programy lub urządzenia, mogące monitorować dane przepływające w sieci.

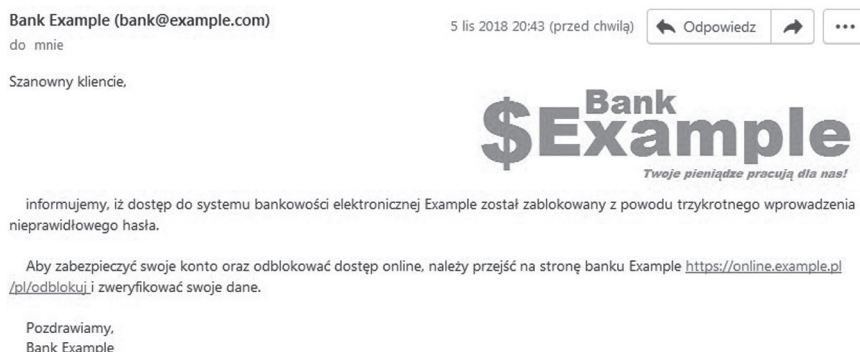

Rys. 1. Wirtualna klawiatura zmniejsza ryzyko przechwycenia danych

Źródło: Opracowanie własne.

Inną popularną metodą przechwytywania haseł jest phishing. Metoda ta polega na wyłudzeniu danych od ofiary poprzez podszycie się pod zaufaną instytucję (np. bank) (*Phishing*, 2018). Wszystkie dane podane przez użytkownika na spreparowanej stronie są automatycznie przekazywane do przestępców. Na szczęście strony phishingowe można łatwo rozpoznać po nieprawidłowym adresie.

Wiadomość bezpieczeństwa - Twoje konto zostało zablokowane

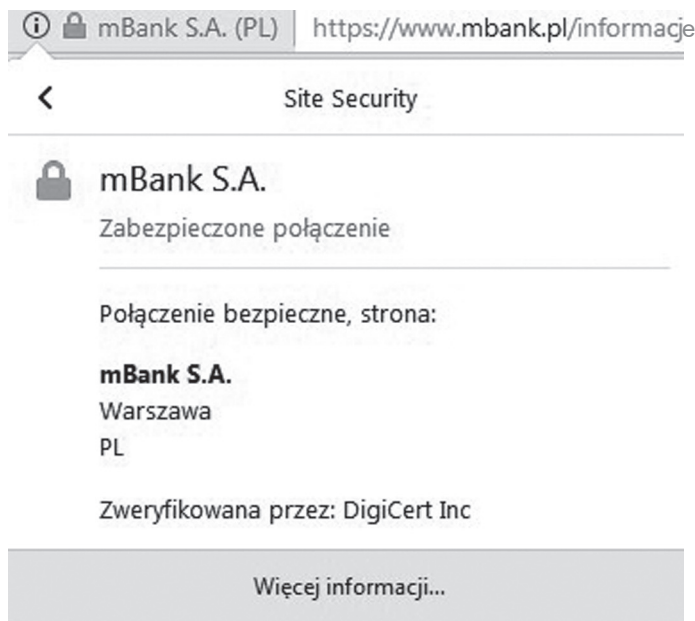

Rys. 2. Przykładowy mail phishingowy

Źródło: Opracowanie własne.

Przykładem bardziej wyrafinowanej metody przechwytywania niewrażliwych danych jest pharming (zatrucie systemu nazw domenowych). Jeśli uda się doprowadzić do zapisu fałszywego skojarzenia domena – serwer w pamięci podręcznej systemu DNS, użytkownik, wchodząc na swoją zaufaną stronę, może zostać sprowadzony na stronę znajdującą się pod „opieką” atakującego. Dlatego przed każdym logowaniem na stronie internetowej warto sprawdzić, na kogo wystawiony jest certyfikat SSL / TLS (rys. 3). Należy pamiętać, że sama obecność zielonej kłódki nie gwarantuje bezpieczeństwa⁵. Szczególną czujność powinien wzbudzić komunikat przeglądarki o nieprawidłowo podpisanym certyfikacie.

⁵ Takie działanie nie wymaga żadnych nakładów finansowych ze strony atakującego. Od 12 kwietnia 2016 r. instytut certyfikacji Let's Encrypt dostarcza użytkownikom darmowe certyfikaty szyfrowania (*Let's Encrypt*, 2016).

Rys. 3. Warto sprawdzać, na kogo wystawiony jest certyfikat

Źródło: Opracowanie własne.

Analiza zabezpieczeń systemów bankowości elektronicznej

Uzyskanie przez osobę niepowołaną kontroli nad kontem bankowym wiąże się najczęściej z utratą pieniędzy. W przypadku kradzieży danych identyfikacyjnych żadna instytucja nie zwróci nam środków za transakcje przeprowadzone do czasu zgłoszenia zdarzenia. Aby zniechęcić przestępców, powinno się stosować wyjątkowo skuteczne metody autoryzacji. Nie należy przy tym zapominać, że zbyt skomplikowana autoryzacja może być uciążliwa dla klientów.

Na potrzeby artykułu przeanalizowano systemy bankowości elektronicznej siedmiu największych banków na podstawie sprawozdań finansowych za I kwartał 2017 r. (*Raport*, 2017). W obliczeniach dla systemów, które wymagają użycia w hasle przynajmniej jednej litery, przyjęto, że użytkownik posługuje się alfabetem polskim. Wyjątkiem jest bank PKO BP – brak tu możliwości wykorzystywania polskich znaków diakrytycznych w hasle.

Tabela 2. Wartości entropii dla haseł zbudowanych z minimalnych dopuszczalnych zbiorów znaków w systemach bankowości elektronicznej

Bank	Minimalny zbiór znaków	Kombinacje	Entropia	Inne zabezpieczenia
PKO BP	7 cyfr i jedna litera (bez polskich znaków diakrytycznych)	$10^7 * 26$	27.95	Zabezpieczenie antyphishingowe
Bank Pekao	8 cyfr, mała i wielka litera	$10^8 * 32^2$	36.57	Maskowanie hasła, wirtualna klawiatura
BZ WBK	6 cyfr, mała i wielka litera	$10^6 * 32^2$	29.93	Maskowanie hasła, wirtualna klawiatura, zabezpieczenie antyphishingowe
mBank	7 cyfr i jedna litera	$10^7 * 32$	28.25	–
ING Bank Śląski	8 cyfr, mała i wielka litera	$10^8 * 32^2$	36.57	Maskowanie hasła
Bank BGŻ BNP Paribas	8 cyfr, mała i wielka litera	$10^8 * 32^2$	36.57	Maskowanie hasła, kody SMS, karta kryptograficzna
Bank Millennium	8 cyfr	10^8	26.57	Zabezpieczenie antyphishingowe, wirtualna klawiatura, maskowanie hasła*, podanie dwóch cyfr PESEL, numeru dowodu osobistego lub paszportu, wirtualna klawiatura

* Maskowany jest identyfikator (PESEL, numer dowodu osobistego lub paszportu)

Źródło: Opracowanie własne.

W żadnym z wymienionych banków nie jest możliwe użycie haseł krótszych niż 8 znaków. W Banku Pekao, ING Banku Śląskim oraz Banku BGŻ BNP Paribas minimalna długość tworzonych haseł to 10 znaków. Ponadto większość serwisów udostępnia dodatkowe zabezpieczenia antykradzieżowe. Przed phishingiem ostrzega spersonalizowany obrazek użytkownika, wyświetlający się w trakcie logowania. Zmniejsza to skuteczność wyłudzeń przy użyciu spreparowanych stron. Wirtualna klawiatura utrudnia pracę keyloggerom – kolejne znaki mogą zostać wybrane za pomocą myszki. W podobnym celu wykorzystuje się maskowanie hasła. Jest to mechanizm, dzięki któremu klient wprowadza tylko wybrane (wylosowane przez system) znaki – nawet jeśli zostaną one przechwycone, nie spowoduje to natychmiast ujawnienia całego hasła.

Zmiana hasła dostępu

Prosimy o wprowadzenie hasła zgodnego z polityką bezpieczeństwa podaną poniżej

Lista Twoich identyfikatorów: 123456

Podaj nowe hasło:

Powtórz nowe hasło:

Polityka bezpieczeństwa

Min/Max długość hasła	10/32 znaków
Min liczba małych/dużych liter	1/1
Max liczba identycznych znaków	
Min liczba cyfr	1
Dopuszczalna liczba błędnych prób logowania	5

Zmień hasło

Rys. 4. Do logowania w Banku Pekao wymagane jest użycie co najmniej 10 znakowych haseł

Źródło: (Bank Pekao).

Popularny mBank nie udostępnia wirtualnej klawiatury ani nie wykorzystuje żadnych mechanizmów maskujących hasła. Brak także jakichkolwiek mechanizmów antyphishingowych. Nie dziwi zatem, że to właśnie do klientów tego banku często rozsyłane są fałszywe maile. Każdy średnio zaawansowany użytkownik może z łatwością spreparować stronę logowania, uruchomić ją na własnym serwerze i przechwycić hasło, wykorzystując roztargnienie mniej doświadczonych użytkowników. Co prawda, mBank na swoich stronach ostrzega klientów przed fałszywymi wiadomościami (mBank, 2015), nasuwa się jednak pytanie: czy nie lepiej byłoby wdrożyć proste zabezpieczenie w postaci obrazka przypisanego do konta, zamiast ostrzegać klientów przed konsekwencjami jego braku?

Na uwagę zasługują rozwiązania zastosowane w Banku Millennium. Hasło logowania składa się tutaj dokładnie z ośmiu cyfr, tym samym cechuje je najniższa entropia. Jednak do zalogowania się w systemie potrzebna jest także znajomość numeru PESEL, dowodu osobistego lub paszportu, co utrudnia niepowołanym osobom dostęp do konta. Ponadto bank ten jako jedyny zaimplementował wszystkie popularne zabezpieczenia przed przechwyceniem danych, takie jak spersonalizowana grafika wyświetlana podczas logowania, maskowanie identyfikatora oraz wirtualna klawiatura. Ten przykład pokazuje, że niewielka złożoność głównego hasła nie musi determinować bezpieczeństwa całego systemu.

Podsumowanie

Najsłabszym ogniwem wszystkich systemów zabezpieczeń jest człowiek. Niezależnie od ustaw, które, jak się wydaje, nie nadążają za postępem technologicznym, warto zachować zdrowy rozsądek i korzystać z niesłownikowych, unikatowych haseł o długości 12 znaków lub dłuższych. Warto także pamiętać, by nie wprowadzać haseł na nie swoim urządzeniu oraz dokonywać ich okresowych zmian. Uważajmy na złośliwe oprogramowanie – nie otwierajmy załączników od nieznanych nadawców maili, starajmy się też weryfikować autentyczność osób i instytucji, którym powierzamy nasze dane. Pozwoli to uniknąć wielu nieprzyjemnych sytuacji.

Literatura

- ATI Radeon X850 XT Platinum AGP (2018). Pobrane z: <https://videocardz.net/ati-radeon-x850-xt-platinum-agp/> (26.01.2018).
- Bezpieczeństwo procesu logowania do nowego serwisu. Pobrane z: <https://www.mbank.pl/pomoc/info/bezpieczenstwo/bezpieczenstwo-procesu-logowania-do-nowego-serwisu.html> (14.03.2018).
- Bezpieczne logowanie. Pobrane z: https://planet.bgzbnpparibas.pl/retail/static/help/0_EXBNP/Others.html (14.03.2018).
- Consumer Password Worst Practices (2014). The Imperva Application Defense Center (ADC). Pobrane z https://www.imperva.com/docs/gated/WP_Consumer_Password_Worst_Practices.pdf (26.01.2018).
- ING – Centrum pomocy. Pobrane z: <https://www.ingbank.pl/indywidualni/bankowosc-internetowa/centrum-pomocy> (14.03.2018).
- e-skok. Pobrane z: <https://e-skok.pl> (29.01.2018).
- Entropia. W: Encyklopedia PWN. Pobrane z: <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/entropia;4011112.html> (14.03.2018)
- Borda, M. (2011). *Fundamentals in Information Theory and Coding* (s. 11). Springer.
- 8x Nvidia GTX 1080 Hashcat Benchmarks (2018). Pobrane z: <https://gist.github.com/epixoip/a83d38f412b4737e99bbef804a270c40> (29.01.2018).
- Hasła, Obrazek Bezpieczeństwa i Certyfikaty. Pobrane z: <https://www.pkobp.pl/bankowosc-elektroniczna/ipko/bezpieczna-bankowosc/hasla-obrazek-bezpieczenstwa-i-certyfikaty> (14.03.2018).
- Bank Pekao. Instrukcje Pekaobiznes24. Pobrane z: https://www.pekao.com.pl/mis/bankowosc_elektroniczna/instrukcje_pf24 (14.03.2018).

- Let's Encrypt – Leaving Beta, New Sponsors (2016). Pobrane z: <https://letsencrypt.org/2016/04/12/leaving-beta-new-sponsors.html> (29.01.2018).
- Mask Attack. Pobrane z: https://hashcat.net/wiki/doku.php?id=mask_attack (26.01.2018).
- mBank ostrzega przed fałszywymi wiadomościami email dotyczącymi zablokowania rachunku (2015). Pobrane z: <https://www.mbank.pl/informacje-dla-klienta/post,6147,mbank-ostrzega-przed-falszywymi-wiadomosciami-email-dotyczacymi-zablokowania-rachunku.html> (29.01.2018).
- NVIDIA Unveils GeForce GTX 1080 Ti: Available Week of March 5th for \$699 (2017). Pobrane z: <https://www.anandtech.com/show/11172/nvidia-unveils-geforce-gtx-1080-ti-next-week-699> (29.01.2018).
- Phising (2018). W: *Wikipedia. The Free Encyclopedia*. Pobrane z: <https://en.wikipedia.org/wiki/Phishing> (29.01.2018).
- Pomoc. Zmiana hasła. Pobrane z: https://planet.bgzbnpparibas.pl/retail/static/help/0_EXBNP/Others.html.
- RainbowCrack Project – SHA1 Rainbow Tables (2017). Pobrane z: <http://project-rainbowcrack.com/table.htm> (29.01.2018).
- Raport PRNews.pl: Aktywa banków – I kw. 2017 (2017). Pobrane z: <https://prnews.pl/raport-prnews-pl-aktywa-bankow-i-kw-2017-360561> (29.11.2019).
- Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 29 kwietnia 2004 r. w sprawie dokumentacji przetwarzania danych osobowych oraz warunków technicznych i organizacyjnych, jakim powinny odpowiadać urządzenia i systemy informatyczne służące do przetwarzania danych osobowych (2004). *Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej*, 100, poz. 1024.
- Sposoby logowania do serwisu BZWBK24. Pobrane z: https://blog.bzwbk.pl/2014/05/logowanie_bzwbk24-2 (14.03.2018).
- The Unicode Consortium, Unicode ® 10.0.0. Pobrane z: <https://www.unicode.org/versions/Unicode10.0.0/> (26.01.2018).
- Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. o ochronie danych osobowych (1997). *Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej*, 133, poz. 883.

Tekst w wersji poprawionej wpłynął do redakcji 17 marca 2018 r.

Wojciech Balawender

A first-year student of MA IT studies

The Department of IT Studies and the Science of Materials

The Students' Scholarly Circle of Infologists

The Institute of Library Science and Scientific Information

University of Silesia in Katowice

e-mail: wbalawen@us.edu.pl

The strength of passwords in the context of the protection of collections of data

Abstract: The article is devoted to the comparison of the quality of entries by means of information entropy. One itemised the key legal regulations which the administrators of databases must follow. One presented certain methods of intercepting and breaking passwords and emphasised the fundamental principles of safety, which should be followed by each computer user, including the mnemonic methods of creating strong passwords. One conducted an analysis of the security systems of identification-related processes of seven major banks.

Keywords: Database. PUODO. RODO. The strength of a password

Adrian Porwich

Zakład Prawa Administracyjnego
Instytut Nauk Administracyjnych
Uniwersytet Wrocławski
e-mail: adrian.porwich@uwr.edu.pl

Przepisy w zakresie wywozu zabytków i muzealiów za granicę jako instrument ochrony zbiorów muzealnych

Abstrakt: Celem artykułu jest przedstawienie problematyki związanej z wywozem za granicę zabytków i muzealiów niestanowiących zabytków w kontekście ochrony zbiorów muzealnych oraz realizacji ustawowych zadań muzeów. Analizie poddano przepisy ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz ustawy o muzeach, a także aktów wykonawczych do wskazanych ustaw. Ponadto uwzględniono poglądy przedstawicieli nauki prawa ochrony dziedzictwa kultury i wybrane orzecznictwo sądowe. Omówienia obowiązujących przepisów prawnych dokonano z jednoczesnym odwołaniem się do misji muzealnej realizowanej przez muzea. W szczególności wskazano na znaczenie pozwoleń na czasowy wywóz zabytków i muzealiów dla ochrony zbiorów muzealnych.

Słowa kluczowe: Muzealia. Ochrona zbiorów. Pozwolenia na wywóz. Wywóz muzealiów. Wywóz zabytków. Zabytki. Zbiory muzealne

Wywóz muzealiów w kontekście realizacji misji muzealnej

Problematyka wywozu poza granice Rzeczypospolitej Polskiej obiektów wpisanych do inwentarza muzeum związana jest ściśle z realizowaniem ustawowych celów muzeów, jakie wynikają z definicji legalnej muzeum, sformułowanej na gruncie art. 1 *Ustawy z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach* (dalej: u.m.). Wśród nich wyróżnić można gromadzenie i trwałą ochronę dóbr dziedzictwa naturalnego i kulturalnego; informowanie o wartościach i treściach zbiorów; upowszechnianie

podstawowych wartości historii, nauki i kultury polskiej i światowej; umożliwienie zainteresowanym korzystania ze zbiorów.

Z realizacją wskazanych celów wiąże się sformułowanie katalogu zadań muzeów w art. 2 u.m., przy czym należy zaznaczyć, że zawiera on jedynie przykładowe wyliczenie zadań stojących przed instytucjami muzealnymi. Otwarty charakter katalogu oznacza, iż muzea mogą wykonywać także inne zadania, które nie zostały wskazane wprost przez ustawodawcę, choć powinny one wpisywać się w realizację celów wymienionych w art. 1 u.m. Jak wskazuje Patrycja Antoniak (2012, s. 32), treść art. 2 u.m. nie stanowi samodzielnej podstawy do formułowania kompetencji muzeum, a zatem „nie wynika z niej zdolność muzeum do podejmowania działań o charakterze czynności konwencjonalnych doniosłych prawnie”. Zdolność muzeum do podejmowania takich czynności uzależniona jest od posiadania zdolności do czynności prawnych, która nie może być wywodzona z treści art. 2 u.m.

Jak zauważył Rafał Golał (2005, s. 200), zadania muzeów sprowadzić można do dwóch obszarów: ochronnego i upowszechniającego. Biorąc pod uwagę problematykę wywozu muzealiów za granicę, do istotnych zadań o charakterze ochronnym zaliczyć należy:

- gromadzenie zbiorów w określonym statutowo zakresie;
- przechowywanie gromadzonych zabytków w warunkach zapewniających im właściwy stan zachowania i bezpieczeństwo oraz magazynowanie ich w taki sposób, by były dostępne do celów naukowych;
- zabezpieczanie i konserwację zbiorów.

Działalność muzeów stanowi zatem gwarancję zachowania obiektów istotnych dla dziedzictwa narodowego i światowego. Wymienione zadania nie wyczerpują zakresu obowiązków o charakterze ochronnym, jakie wypełniają muzea, należy bowiem wskazać także obowiązek sprawowania opieki nad zabytkami, który wynika z art. 5 *Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* (dalej jako u.o.z.). Obowiązek opieki nad zabytkami dotyczy każdego właściciela lub posiadacza zabytku, bez względu na to, czy jest on osobą fizyczną, osobą prawną czy też jednostką organizacyjną nieposiadającą osobowości prawnej. Szczegółowe obowiązki związane z opieką nad muzealiami mogą również wynikać z przepisów wykonawczych do obu wskazanych ustaw.

W zakresie wywozu muzealiów za granicę należy podkreślić znaczenie zadania konserwacji zbiorów. W sytuacji, kiedy przeprowadzenie prac konserwatorskich nie będzie możliwe na terenie Rzeczypospolitej Polskiej, konieczny okaże się wywóz muzealiów za granicę – w tym przypadku ściśle związany z realizacją jednego z ustawowych zadań instytucji muzealnej.

Niekiedy wypełnianie zadań z zakresu działań ochronnych może stać w sprzeczności z wywozem muzealiów za granicę. Do zadań muzeów należy gromadzenie zbiorów, ale też troska o zachowanie integralności zbiorów muzealnych. Należy się zgodzić z Katarzyną Zalaśką (2013, s. 107), która w obowiązku zachowania zbiorów widzi „rdzeń misji muzealnej”. Rola swoistego strażnika dziedzictwa, jaka przypadła w udziale muzeom, nie sprowadza się wyłącznie do zapewnienia odpowiednich warunków przechowywania i zabezpieczenia zbiorów wewnątrz budynku muzealnego, ale także do zapobiegania ewentualnym zagrożeniom związanym z przeniesieniem muzealiów czy ich udostępnieniem innym muzeom lub instytucjom kultury.

Niemniej wykonywanie zadań wyłącznie o charakterze ochronnym nie może być uznane za działalność wyczerpującą w pełni zakres misji muzealnej. Słusznie zauważa Rafał Król (2008, s. 21), że „muzeum nie może być jedynie magazynem eksponatów”. Równie istotna musi być sfera działań upowszechniających podejmowanych przez instytucje muzealne. Ustawodawca wprowadził do katalogu zadań muzeów także zadania o takim właśnie charakterze, wśród których należy wyróżnić:

- urządzanie wystaw stałych i czasowych;
- udostępnianie zbiorów do celów edukacyjnych i naukowych;
- prowadzenie działalności edukacyjnej;
- zapewnianie właściwych warunków zwiedzania oraz korzystania ze zbiorów i zgromadzonych informacji.

Z wywozem zabytków za granicę wiąże się w sposób szczególny zadania polegające na organizowaniu wystaw czasowych oraz udostępnianiu zbiorów do celów edukacyjnych i naukowych. Realizacja tych zadań stanowi niezwykle ważny element współpracy międzynarodowej muzeów.

W obecnych warunkach zmieniły się wymogi w kwestii upowszechniania wartości historii, nauki czy kultury. Otwarcie można mówić o konieczności podejmowania przez instytucje muzealne coraz śmielszych projektów. Do tych najbardziej tradycyjnych wciąż zalicza się organizowanie wystaw czasowych – wokół wiodącego tematu, postaci historycznej czy artysty – które znacząco zwiększają atrakcyjność ekspozycji muzealnej. Jeśli przedsięwzięcie takie ma przedstawiać wysoką wartość edukacyjną, niezbędny jest udział w nim innych placówek muzealnych, a w szczególności muzeów zagranicznych. Współpraca międzynarodowa pomiędzy instytucjami muzealnymi wymaga obustronnego zaangażowania, a zatem licząc na możliwość wypożyczeń obiektów wysokiej klasy ze zbiorów muzeów zagranicznych, nie można z zasady wykluczyć sytuacji, w której zbiory instytucji polskich miałyby być czasowo udostępnione muzeom działającym w innych państwach.

Różnorodność zadań muzeów sprawia, że wywóz zabytków za granicę nie może być jednoznacznie dopuszczony lub wykluczony ze względu na realizację misji muzealnej. Niektóre z obowiązków nałożonych na instytucje muzealne, a związanych z misją muzealną, bezpośrednio lub pośrednio łączą się z koniecznością wywozu muzealiów za granice kraju. Równie istotna jest konieczność zapewnienia integralności zbiorów muzealnych i ochrony poszczególnych muzealiów. Z tego powodu ustawodawca nie wprowadził generalnego zakazu wywozu zabytków za granice kraju, ale w przypadku niektórych kategorii muzealiów sformułował wymóg uzyskania uprzedniego pozwolenia na wywóz.

Zabytki i muzealia w zbiorach muzeów

Istotnym problemem dotyczącym wywozu muzealiów za granicę jest kwestia relacji pomiędzy pojęciem muzealium a pojęciem zabytku. Wiąże się to z odrębną regulacją prawną w zakresie wywozu muzealiów stanowiących zabytki oraz muzealiów, które zabytkami nie są.

W prawnym rozumieniu pojęcia zabytku, ukształtowanym na podstawie definicji ustawowej zawartej w art. 3 pkt 1 u.o.z., jest to nieruchomość lub rzecz ruchoma, będąca dziełem człowieka lub związana z jego działalnością oraz stanowiąca świadectwo minionej epoki lub zdarzenia, a także posiadająca wartość historyczną, artystyczną lub naukową, która uzasadnia jej zachowanie ze względu na interes społeczny. Zabytek mogą stanowić także części rzeczy ruchomych lub nieruchomości, a także ich zespoły, jeżeli spełniają przesłanki sformułowane w art. 3 pkt 1 u.o.z. Na gruncie przytoczonej definicji należy zastrzec, że ustawodawca sformułował tzw. definicję materialną zabytku. W związku z tym status zabytku wynika ze spełnienia zawartych w definicji przesłanek, a zatem z jego cech oraz właściwości, a nie z wydania decyzji administracyjnej. Wydanie decyzji o wpisie do rejestru zabytków ma charakter konstytutywny w zakresie objęcia zabytku ochroną konserwatorską, jak zauważają Anna Michalak i Artur Ginter (2016, s. 55). Wprowadzenie definicji materialnej zabytku nie oznacza, że do zabytków stosuje się wszystkie przepisy u.o.z. – w części z nich wyraźnie zastrzeżono, że dotyczą one zabytków objętych jedną z form ochrony, określonych w art. 7 u.o.z. Pewnym ułatwieniem jest katalog zabytków nieruchomych, ruchomych i archeologicznych, sformułowany w art. 6 u.o.z., który ma charakter katalogu otwartego.

Definicję legalną pojęcia muzealiów zawierają przepisy art. 21 ust. 1 i 1a u.m., zgodnie z którymi są to rzeczy ruchome i nieruchomości,

które zostały wpisane do inwentarza muzeum, a ponadto stanowią jego własność lub własność podmiotu, który utworzył muzeum, jeżeli nie posiada ono osobowości prawnej.

Problematyczny jest stosunek pomiędzy tymi dwoma pojęciami. W literaturze występował pogląd, że w świetle obowiązujących przepisów muzealiami są wyłącznie zabytki, co argumentowano brzmieniem przepisu art. 2 u.m., który wprost odnosił się do gromadzenia zabytków jako jednego z zadań muzeów. Zwracała na to uwagę K. Zalasińska (2008, s. 24), wskazując zarazem, że takie rozumienie potwierdzałyby treść *Rozporządzenia Ministra Kultury z dnia 30 sierpnia 2004 r. w sprawie zakresu, form i sposobu ewidencjonowania zabytków w muzeach*, które regulowało wpis do ewidencji, jakiemu podlegały właśnie zabytki. Natomiast P. Antoniak (2012, s. 131–132), choć uwzględniła przytoczone argumenty, uznała, że w wyniku utożsamienia muzealiów jedynie z zabytkami „okaże się, że pojęcie muzealiów jest zbyt wąskie, by sprostać celom i zadaniom stawianym współczesnym muzeom”.

W obecnym stanie prawnym stanowisko utożsamiania muzealiów wyłącznie z zabytkami straciło uzasadnienie. Związane jest to z treścią art. 29a u.m., wprowadzonego przez przepisy *Ustawy z dnia 25 maja 2017 r. o restytucji narodowych dóbr kultury*. Wskazany przepis odnosi się do muzealiów niestanowiących zabytku w rozumieniu art. 3 pkt 1 u.o.z. W ten sposób nie tylko literalne brzmienie przepisów art. 21 ust. 1 i 1a u.m., ale także redakcja pozostałych przepisów u.m. wskazują, iż zakres pojęcia muzealiów nie pokrywa się w pełni z zakresem pojęcia zabytków. Spór toczony w literaturze wydaje się zatem jednoznacznie rozstrzygnięty przez ustawodawcę.

W rozważaniach dotyczących statusu prawnego zabytków i muzealiów należy odnotować kwestię statusu prawnego materiałów bibliotecznych, który jest uzależniony od oceny ich wartości historycznej, artystycznej lub naukowej, a także kulturalnej. Materiały biblioteczne mogą stanowić zabytek w rozumieniu art. 3 pkt 1 u.o.z. – wówczas w zakresie pozwoleń na wywóz za granicę stosowane będą przepisy u.o.z. Natomiast status prawny materiałów bibliotecznych, które nie mogą zostać uznane za zabytek, zależy od ich przynależności do narodowego zasobu bibliotecznego składającego się ze zbiorów bibliotek mających wyjątkową wartość i znaczenie dla dziedzictwa narodowego. Wykaz takich bibliotek znajduje się w załączniku do *Rozporządzenia Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 4 lipca 2012 r. w sprawie narodowego zasobu bibliotecznego*. W zakresie wywozu za granicę zastosowanie mają w tym przypadku przepisy *Ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach* (dalej: u.b.). Na trzecią kate-

gorię materiałów bibliotecznych składają się te niebędące zabytkami, a zarazem niewchodzące w skład narodowego zasobu bibliotecznego. Wówczas nie występują ograniczenia wywozu materiałów bibliotecznych za granicę.

W rozważaniach dotyczących statusu prawnego zabytków i muzealiów uwzględnić należy również regulacje prawa europejskiego. Konieczne jest wskazanie podstawowego terminu w zakresie tego prawa, jakim są dobra kultury. Zgodnie z *Rozporządzeniem Rady (WE) nr 116/2009 z dnia 18 grudnia 2008 r. w sprawie wywozu dóbr kultury* przez dobra kultury należy rozumieć przedmioty należące do jednej z kategorii wymienionych enumeratywnie w załączniku I do *Rozporządzenia*. Kategoryzacja przedmiotów stanowiących dobra kultury uwzględnia kryterium rodzaju przedmiotu oraz kryterium wieku przedmiotu. W przypadku niektórych przedmiotów, m.in. akwareli, gwaszy i pasteli, innych obrazów i malarstwa, fotografii, filmów czy inkunabułów i manuskryptów, kryterium wieku uzupełniono o warunek, aby przedmioty mające więcej niż 50 lat nie należały do ich twórców. Warunkiem objęcia tych przedmiotów przepisami *Rozporządzenia* jest ich wartość równa lub wyższa od wartości wskazanych w punkcie B załącznika I do *Rozporządzenia*. Progi finansowe, w odniesieniu do konkretnych kategorii przedmiotów, zostały wyrażone w euro. Niezależnie od wartości przepisom *Rozporządzenia* podlegają przedmioty archeologiczne, elementy rozczłonkowanych pomników, inkunabuły i manuskrypty oraz archiwa i ich elementy.

W *Rozporządzeniu* nie sformułowano definicji legalnej dóbr kultury, wskazano jedynie na kategorie przedmiotów, do których stosowany jest ten termin dla celów *Rozporządzenia*. Nie wydaje się również słuszne konstruowanie w języku prawniczym pojęcia dóbr kultury na podstawie katalogu z załącznika I do *Rozporządzenia*.

Kategorie obiektów objętych obowiązkiem uzyskania pozwolenia na wywóz

Przepisy ustawy, co zostało już zaznaczone, nie wprowadzają generalnego zakazu wywozu zabytków za granicę. Przeciwnie, z treści art. 51 u.o.z. wynika, że obowiązkiem uzyskania pozwolenia objęte zostały tylko niektóre kategorie zabytków. Przywołać należy pogląd wyrażony przez Wojewódzki Sąd Administracyjny w Warszawie w wyroku z dnia 13 marca 2006 r. (I SA/Wa 1019/05), zgodnie z którym „zakaz wywozu dzieł sztuki za granicę jest wyjątkiem od ogólnej reguły, jaką

jest zgoda na ich wywóz”. Jednocześnie na gruncie obowiązujących przepisów nie istnieje bezwzględny zakaz czasowego wywozu zabytków, który nie mógłby zostać uchylony poprzez wydanie pozwolenia na wywóz. Natomiast o bezwzględnym zakazie wywozu niektórych kategorii zabytków można mówić w odniesieniu do stałego wywozu za granicę. Konieczne jest zatem wyróżnienie stałego i czasowego wywozu zabytków za granicę.

Stały wywóz nie wymaga pozwolenia, o ile określony zabytek nie należy do jednej z kilkunastu kategorii wskazanych w art. 51 ust. 1 u.m. Wskazany przepis nie dotyczy wyłącznie zabytków objętych ochroną prawną w postaci jednej z form ochrony zabytków z art. 7 u.o.z. Wymóg uzyskania pozwolenia odnosi się do wszystkich rzeczy, ich części lub zespołów, które spełniają definicję zabytku z art. 3 pkt 1 u.o.z. Wyliczone w katalogu zamkniętym kategorie zabytków zostały skonstruowane w odniesieniu do określonych rodzajów zabytków na podstawie kryteriów wieku oraz wartości materialnej. W przypadku kilku kategorii odstąpiono od formułowania obydwu kryteriów, przedstawiając na jednym z nich. Zdaniem Tomasza Sienkiewicza (2014, s. 382) sformułowanie wskazanego katalogu ma na celu uproszczenie sytuacji wywożącego, dotyczącej problemu niepewności względem zabytkowego charakteru wywożonego przedmiotu. Zgodnie z art. 51 ust. 4 u.o.z. nie mogą zostać wywiezione na stałe zabytki wpisane do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa, a także do inwentarza muzeum. Ponadto zabytki wchodzące w skład narodowego zasobu bibliotecznego, zbiorów publicznych i stanowiące własność Skarbu Państwa, jednostek samorządu terytorialnego lub jednostek organizacyjnych należących do sektora finansów publicznych. Z tego powodu stały wywóz zabytków za granicę nie stanowi zagadnienia istotnego w realizacji misji muzealnej, w tym ochrony zbiorów muzealnych.

Pozwolenie na wywóz czasowy wymagane jest w stosunku do zabytków należących do jednej z kategorii wymienionych w art. 51 ust. 1 u.o.z., a zatem tych samych, co do których sformułowano obowiązek uzyskania pozwolenia na stały wywóz zabytków za granicę. Ponadto na podstawie stosownego pozwolenia, wydanego na określony czas, wywozowi za granicę mogą podlegać wskazane w poprzednim akapicie zabytki z katalogu sformułowanego w art. 51 ust. 4 u.o.z., co do których wyłączona została możliwość stałego wywozu. Oczywiście warunkiem zgodnego z prawem wywozu jest uzyskanie jednego z trzech rodzajów pozwoleń na wywóz czasowy. W przypadku zabytku wpisanego na Listę Skarbów Dziedzictwa dopuszczalne jest wydanie jedynie jednorazowego pozwolenia na wywóz czasowy.

Należy wziąć pod uwagę także art. 59 u.o.z., w którym wyliczono enumeratywnie kategorie zabytków niewymagających pozwolenia na wywóz za granicę. Jest to zatem katalog zamknięty. O obowiązku uzyskania pozwolenia na wywóz zabytku za granicę nie decyduje w związku z tym jedynie przynależność obiektu do jednej z kategorii z art. 51 ust. 1 i 4 u.o.z. – konieczne jest również uwzględnienie ewentualnego zwolnienia z obowiązku uzyskania pozwolenia w wyniku przynależności zabytku do jednej z kategorii z art. 59 u.o.z. Nie ulega wątpliwości, że w działalności instytucji muzealnych największe znaczenie ma ustalenie, czy zabytek lub dzieło twórcy żyjącego, niewpisane do inwentarza muzeum, nie podlega zwrotowi na terytorium państwa Unii Europejskiej na podstawie prawomocnego wyroku nakazującego zwrot zagranicznego narodowego dobra kultury.

Wywóz czasowy na podstawie art. 29a u.m. możliwy jest także w stosunku do muzealiów, które nie stanowią zabytków w rozumieniu art. 3 pkt 1 u.o.z., wpisanych do inwentarza muzealiów w muzeach będących instytucjami kultury. Również w odniesieniu do nich wymagane jest uzyskanie jednego z trzech rodzajów pozwoleń na wywóz czasowy, przy czym stosuje się do nich odpowiednio przepisy art. 53–57 u.o.z.

Materiały biblioteczne, które stanowią zabytek w rozumieniu art. 3 pkt 1 u.o.z., mogą być wywożone za granicę wyłącznie po uzyskaniu odpowiedniego pozwolenia na podstawie przepisów u.o.z. Natomiast w przypadku materiałów bibliotecznych niebędących zabytkami, wchodzących w skład narodowego zasobu bibliotecznego, należy stosować przepisy u.b., które przewidują wyłącznie możliwość czasowego wywozu takich materiałów. Na podstawie art. 58 u.o.z. oraz art. 6a ust. 3 u.b. organem właściwym w zakresie wydawania pozwoleń na wywóz materiałów bibliotecznych jest Dyrektor Biblioteki Narodowej. Dotyczy to także materiałów bibliotecznych będących zabytkami, a zatem w ich przypadku organem właściwym nie jest wojewódzki konserwator zabytków.

W odniesieniu do pozwoleń na wywóz dóbr kultury poza granice obszaru celnego Unii Europejskiej należy stwierdzić, że wymóg ich uzyskania obejmuje wszelkie przedmioty uznane za dobra kultury w rozumieniu art. 1 *Rozporządzenia Rady (WE) nr 116/2009 z dnia 18 grudnia 2008 r. w sprawie wywozu dóbr kultury*, a zatem przedmioty wymienione w katalogu z załącznika I do *Rozporządzenia*. Wskazany katalog jest jednolity dla wszystkich rodzajów pozwoleń na wywóz dóbr kultury poza obszar celny Unii Europejskiej, a różnice pomiędzy nimi dotyczą przede wszystkim wnioskodawcy oraz celów wywozu. Natomiast przedmioty niebędące dobrami kultury w rozumieniu *Rozporządzenia*, choć

posiadają wartość artystyczną, historyczną lub archeologiczną, zgodnie z art. 2 ust. 4 *Rozporządzenia* podlegają regulacjom krajowym.

Pozwolenia na czasowy wywóz zabytków i muzealiów

Wywóz czasowy zabytków należących do jednej z kategorii z art. 51 ust. 1 i 4 u.o.z., a także muzealiów niestanowiących zabytków i wpisanych do inwentarza muzealiów, jest możliwy jedynie po uzyskaniu jednego z trzech rodzajów pozwoleń. Pozwolenie na wywóz czasowy zabytków, podobnie jak pozwolenie na wywóz stały, jest decyzją administracyjną w rozumieniu *Ustawy z dnia 14 czerwca 1960 r. – Kodeks postępowania administracyjnego*. Wspólne dla wszystkich rodzajów pozwoleń na wywóz czasowy są warunki, jakie muszą zostać spełnione łącznie, aby pozwolenie zostało wydane. Pierwszą przesłanką do wydania pozwolenia jest stan zachowania zabytku, który pozwala na jego wywóz. Druga przesłanka to stwierdzenie, że osoba fizyczna lub jednostka organizacyjna, w której posiadaniu znajduje się zabytek, daje rękojmię, iż nie ulegnie on zniszczeniu lub uszkodzeniu i zostanie przywieziony do kraju przed upływem terminu ważności pozwolenia. Jedynie łączne spełnienie wymienionych przesłanek pozwala na wydanie pozwolenia na wywóz czasowy zabytku. Natomiast, jak podkreśla się w literaturze (Cherka, 2010, s. 236), pozwolenie na wywóz czasowy stanowi decyzję związaną, a zatem w przypadku spełnienia wskazanych warunków organ ma obowiązek wydać pozwolenie. Oczywiście każde z nich wydawane jest na czas określony, który nie może być dłuższy niż maksymalny czas określony ustawowo. Wszystkie pozwolenia na wywóz czasowy zabytków wydawane są na wniosek zainteresowanych podmiotów, a organem właściwym do ich wydania co do zasady jest wojewódzki konserwator zabytków, który przy rozpatrywaniu wniosków może zasięgać opinii instytucji kultury wyspecjalizowanych w opiece nad zabytkami. W kontekście zbiorów muzealnych funkcję tę pełni przede wszystkim Narodowy Instytut Muzealnictwa i Ochrony Zbiorów.

Wywóz zabytku za granicę możliwy jest na podstawie jednorazowego pozwolenia na wywóz czasowy. Podmiotem uprawnionym do wystąpienia z wnioskiem jest osoba fizyczna lub jednostka organizacyjna, w której posiadaniu znajduje się zabytek, a uzasadnieniem mogą być wyłącznie cele użytkowe lub wystawiennicze, a także przeprowadzenie prac konserwatorskich za granicą. Wyliczenie celów, które uzasadniają wydanie pozwolenia, ma charakter enumeratywny. Termin ważności pozwolenia określany jest w treści decyzji, ale nie może przekroczyć

trzech lat od dnia jego wydania. W okresie ważności pozwolenia może nastąpić jednokrotny wywóz czasowy ściśle określonego zabytku. Jest to jedyne pozwolenie na wywóz czasowy, które może zostać wydane w stosunku do zabytku wpisanego na Listę Skarbów Dziedzictwa, co zostało już zasygnalizowane. W takim przypadku organem właściwym do wydania pozwolenia jest nie wojewódzki konserwator zabytków, ale minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego. Tak restrykcyjne przepisy dotyczące wywozu czasowego zabytków wpisanych na Listę Skarbów Dziedzictwa związane są ze szczególną wartością dla dziedzictwa kulturowego, jaką prezentują zabytki objęte wskazaną formą ochrony.

Wielokrotne pozwolenie indywidualne na wywóz czasowy wydawane jest na wniosek osoby fizycznej lub jednostki organizacyjnej, której zamiarem jest wielokrotny wywóz za granicę zabytku znajdującego się w jej posiadaniu. Warunkiem wydania pozwolenia są cele użytkowe lub wystawiennicze wywozu zabytku. Zgodnie z art. 54 ust. 2 u.o.z. maksymalny termin ważności pozwolenia wynosi trzy lata od dnia jego wydania. Oczywiście nie można wydać wielokrotnego pozwolenia indywidualnego na wywóz czasowy w odniesieniu do zabytku wpisanego na Listę Skarbów Dziedzictwa.

Pozwoleniem o największym znaczeniu dla muzeów wydaje się wielokrotne pozwolenie ogólne na wywóz czasowy, uregulowane w art. 55 u.o.z. Według wskazanego przepisu podmiotem uprawnionym do wystąpienia z wnioskiem jest muzeum lub inna instytucja kultury. Przesłanką wydania pozwolenia jest zamiar wielokrotnego wywozu obiektów należących do zbiorów instytucji występującej z wnioskiem, wyłącznie w celach wystawienniczych. Pozwolenie to nie dotyczy konkretnego obiektu, ale ogółu zbiorów, które na jego postawie mogą być wywożone w całości lub w części. Jest to duże uproszczenie dla muzeów i innych instytucji kultury, gdyż nie muszą one występować o odrębne wielokrotne pozwolenia indywidualne na wywóz czasowy każdego zabytku znajdującego się w ich zbiorach. Na znaczenie tego rodzaju pozwoleń wskazuje Filip M. Elżanowski (Cherka, 2010, s. 240), upatrując podstawową funkcję wielokrotnego pozwolenia ogólnego na wywóz czasowy w „umożliwieniu względnie swobodnego pokazania zbiorów przez muzea czy instytucje kulturalne poza granicami kraju”. Termin ważności pozwolenia nie może przekroczyć pięciu lat. We wniosku o wydanie wielokrotnego pozwolenia ogólnego należy wskazać przynajmniej dwie osoby uprawnione do podpisu wykazu wywożonych zabytków. Wykaz ten dołączany jest do pozwolenia w celu okazania właściwym organom. Na podstawie tego pozwolenia nie może zostać czasowo wywieziony

z kraju zabytek wpisany na Listę Skarbów Dziedzictwa, jednak wprowadzenie przez ustawodawcę możliwości wydania pozwolenia na wywóz czasowy całości lub części zbiorów stanowi duże udogodnienie w realizacji misji muzealnej polegającej na upowszechnianiu wartości historii, nauki i kultury również poza granicami Rzeczypospolitej Polskiej.

Wymogi formalne wniosku o wydanie pozwolenia na wywóz czasowy zabytku formułuje *Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 18 kwietnia 2011 r. w sprawie wywozu zabytków za granicę*. W przypadku jednorazowego i wielokrotnego pozwolenia na wywóz czasowy wymagane jest załączenie do wniosku dwóch kolorowych fotografii zabytku, o formacie nie mniejszym niż 9 x 13 cm, oraz stosownego oświadczenia lub zgody właściciela zabytku. Ponadto przepisy *Rozporządzenia* formułują obowiązek uprzedniego przeprowadzenia oględzin przez wojewódzkiego konserwatora zabytków. Oględziny mogą zostać przeprowadzone z udziałem biegłych i przy użyciu specjalistycznego sprzętu. *Rozporządzenie* wskazuje także, że pozwolenie wydawane jest w dwóch egzemplarzach.

Pozwolenie na wywóz czasowy zabytku może zostać cofnięte, jeżeli stan zachowania zabytku uległ pogorszeniu albo jeżeli pojawiły się nowe fakty i okoliczności, wskazujące, że wnioskodawca nie daje rękojmi, iż zabytek nie ulegnie zniszczeniu lub uszkodzeniu i zostanie przywieziony do kraju przed upływem terminu ważności pozwolenia. Organem uprawnionym do wydania decyzji administracyjnej w sprawie cofnięcia pozwolenia jest organ, który wydał pozwolenie na wywóz czasowy zabytku, a więc wojewódzki konserwator zabytków albo minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego. Przepis ustanawia jedynie uprawnienie organu do cofnięcia pozwolenia na wywóz czasowy zabytku, a zatem decyzja w sprawie cofnięcia pozwolenia nie ma charakteru decyzji związanej.

W kontekście pozwoleń na wywóz czasowy zabytków za granicę warto wskazać także obowiązki, jakie obciążają osobę fizyczną lub jednostkę organizacyjną, która otrzymała pozwolenie, gdyż ich rzetelne wykonywanie może mieć wpływ na ewentualne wydanie kolejnych pozwoleń w przyszłości. Podstawowym obowiązkiem wywoźącego jest przywiezienie zabytku do kraju w terminie ważności pozwolenia. Pewien wyjątek, istotny w zakresie działalności instytucji muzealnych, wprowadza przepis art. 56a ust. 2 u.o.z. Dotyczy on m.in. wywiezionych czasowo w celach wystawienniczych zabytków, wchodzących w skład zbiorów publicznych i stanowiących własność Skarbu Państwa, jednostek samorządu terytorialnego oraz innych jednostek organizacyjnych zaliczanych do sektora finansów publicznych bądź znajdujących się

w ich posiadaniu. Gdy planowane jest wystąpienie z wnioskiem o kolejne pozwolenie na wywóz czasowy, dopuszcza się, że zabytki mogą nie zostać przywiezione na terytorium kraju w okresie ważności pozwolenia. Warunkiem jest złożenie wniosku o kolejne pozwolenie, wraz z aktualnym opisem stanu zabytku, w terminie nie krótszym niż 90 dni przed upływem ważności pozwolenia. Przekroczenie tego terminu skutkuje pozostawieniem wniosku bez rozpatrzenia. Zgodnie z art. 56 ust. 8 u.o.z., jeżeli wniosek zostanie rozpatrzony negatywnie albo pozostawiony bez rozpatrzenia, wnioskodawca ma obowiązek przywieźć zabytek w terminie 60 dni od dnia, w którym decyzja stała się ostateczna, albo od dnia otrzymania informacji o pozostawieniu wniosku bez rozpatrzenia. Niedopełnienie obowiązku przywozu zabytku w terminie wyklucza spełnienie przesłanki dotyczącej rękojmi wnioskodawcy, a zatem wiązać się będzie z odmową wydania kolejnego pozwolenia.

Wspomnieć należy także o obowiązku powiadomienia organu wydającego pozwolenie o przywiezieniu zabytku na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, na podstawie art. 57 ust. 1–3 u.o.z. Obowiązku tego należy dopełnić w terminie nie dłuższym niż 14 dni od dnia upływu ważności pozwolenia albo od dnia przywiezienia zabytku, jeżeli przywiezienie nastąpiło po upływie terminu ważności pozwolenia, co wiązało się z negatywnym rozpatrzeniem lub pozostawieniem bez rozpatrzenia kolejnego wniosku, złożonego w trybie art. 56a u.o.z. Fakt, że obowiązek informacyjny aktualizuje się dopiero z wygaśnięciem pozwolenia, a nie z każdorazowym przywozem zabytku do kraju, bywa negatywnie oceniany w odniesieniu do pozwoleń wielokrotnych. A. Michalak i A. Ginter (2016, s. 324–325) uznają, że utrudnia to weryfikację ewentualnego spełnienia przesłanek do wydania decyzji o cofnięciu pozwolenia na wywóz czasowy.

Ostatni z obowiązków wywożącego dotyczy udostępnienia zabytku w celu dokonania oględzin po przywiezieniu go do kraju. Obowiązek ten powinien zostać spełniony na wezwanie organu wydającego pozwolenie, a więc wojewódzkiego konserwatora zabytków albo ministra właściwego do spraw kultury i dziedzictwa narodowego.

W odniesieniu do muzealiów, które nie stanowią zabytków w rozumieniu art. 3 pkt 1 u.o.z., a zostały wpisane do inwentarza muzealiów, może zostać wydane jednorazowe pozwolenie na wywóz czasowy muzealium, wielokrotne pozwolenie indywidualne na wywóz czasowy muzealium oraz wielokrotne pozwolenie ogólne na wywóz czasowy muzealium. Do pozwoleń tych stosuje się odpowiednio art. 53–57 u.o.z., a zatem aktualność zachowują uwagi poczynione wcześniej w odniesieniu do pozwoleń na wywóz czasowy zabytku.

Wymogi formalne wniosku o wydanie pozwolenia na wywóz czasowy muzealium za granicę zostały sformułowane w *Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 16 sierpnia 2017 r. w sprawie pozwoleń na czasowy wywóz za granicę muzealiów, które nie stanowią zabytków oraz są wpisane do inwentarza muzealiów w muzeach będących instytucjami kultury*. W odniesieniu do jednorazowego pozwolenia na wywóz czasowy muzealium oraz wielokrotnego pozwolenia indywidualnego na wywóz czasowy muzealium wymagane jest załączenie oświadczenia wnioskodawcy o wpisaniu muzealium do inwentarza muzealiów, odpis z księgi rejestrowej instytucji kultury, a także fotografie muzealium wykonane zgodnie z przepisami *Rozporządzenia*.

Materiały biblioteczne, które nie stanowią zabytku i wchodzą w skład narodowego zasobu bibliotecznego, mogą zostać czasowo wywiezione za granicę na podstawie jednego z trzech rodzajów pozwoleń, wskazanych w art. 6a ust. 2 u.b. Dyrektor Biblioteki Narodowej wydaje jednorazowe pozwolenie na wywóz czasowy, wielokrotne pozwolenia szczególnie na wywóz czasowy oraz wielokrotne pozwolenia ogólne na wywóz czasowy. Zgodnie z art. 6a ust. 4 u.b do wskazanych pozwoleń należy stosować odpowiednio przepisy u.o.z., a zatem aktualność zachowują poczynione wcześniej uwagi dotyczące pozwoleń na wywóz zabytku. Natomiast wymogi formalne wniosku o wydanie pozwolenia regulują przepisy *Rozporządzenia Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 16 sierpnia 2017 r. w sprawie pozwoleń na czasowy wywóz za granicę materiałów bibliotecznych wchodzących w skład narodowego zasobu bibliotecznego i niestanowiących zabytków*.

W przypadku, gdy muzealium ma być wywiezione poza granice obszaru celnego Unii Europejskiej, a stanowi ono dobro kultury, co do którego zastosowanie mają przepisy *Rozporządzenia Rady (WE) nr 116/2009 z dnia 18 grudnia 2008 r. w sprawie wywozu dóbr kultury*, należy uzyskać pozwolenie na wywóz. Warunki i tryb wydawania pozwoleń reguluje *Rozporządzenie wykonawcze Komisji (UE) nr 1081/2012 z dnia 9 listopada 2012 r. do celów rozporządzenia Rady (WE) nr 116/2009 w sprawie wywozu dóbr kultury*.

Przepisy *Rozporządzenia* wykonawczego przewidują trzy rodzaje pozwoleń na wywóz dóbr kultury poza granice obszaru celnego Unii Europejskiej. Pozwolenia wydawane są przez właściwe organy, których wykaz dostarczają państwa członkowskie do Komisji Europejskiej. Wykaz ten jest następnie publikowany w Dzienniku Urzędowym Unii Europejskiej, w serii C. Obecnie organami upoważnionymi do wydawania pozwoleń na wywóz dóbr kultury poza obszar celny Unii Europejskiej są: Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego, wojewódzkie urzę-

dy ochrony zabytków i ich delegatury, Biblioteka Narodowa, Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych, Muzeum Narodowe we Wrocławiu, a w zakresie przygotowania projektu decyzji i pozwolenia na wywóz również Narodowy Instytut Muzealnictwa i Ochrony Zbiorów. Na marginesie prowadzonych rozważań należy zauważyć, że w nauce prawa administracyjnego wyraźnie oddziela się organy od urzędów, które stanowią ich aparat pomocniczy. Formułując wykaz właściwych organów, należałoby raczej uwzględnić ministra właściwego do spraw kultury i dziedzictwa narodowego, wojewódzkiego konserwatora zabytków czy Dyrektora Biblioteki Narodowej, podobnie jak czynią to przepisy u.o.z. Dlatego krytycznie trzeba ocenić obecny kształt opublikowanego wykazu, który pogłębia niespójność terminologiczną pomiędzy regulacjami krajowymi i unijnymi.

Do każdego rodzaju wywozu zastosowanie znajduje pozwolenie standardowe, które może zostać wydane zarówno na wywóz stały, jak i na wywóz czasowy dobra kultury. Każda wysyłka dóbr kultury wymaga oddzielnego pozwolenia standardowego, choć może obejmować jeden przedmiot lub wiele przedmiotów. Jeżeli ma obejmować wiele przedmiotów, to wątpliwości co do liczby wymaganych pozwoleń rozstrzyga właściwy organ. Pozwolenia standardowe wydawane są na formularzu złożonym z arkusza stanowiącego wniosek, arkusza dla posiadacza dobra kultury oraz arkusza zwracanego organowi wydającemu pozwolenie. Do wniosku należy dołączyć dokumentację dotyczącą dobra kultury i jego statusu prawnego oraz poświadczoną dokumentację fotograficzną. Maksymalny okres ważności pozwolenia standardowego wynosi 12 miesięcy, przy czym w przypadku wywozu czasowego właściwy organ może ustalić termin na powrotne przywiezienie dobra kultury do państwa wydającego pozwolenie.

Drugim rodzajem pozwolenia jest szczególne pozwolenie otwarte, które umożliwia powtarzający się wywóz czasowy dobra kultury przez jego właściciela lub posiadacza. Wywóz na podstawie tego rodzaju pozwolenia może nastąpić w celach użytkowych lub wystawienniczych. Pozwolenie wydawane jest na okres nie dłuższy niż pięć lat, a jego charakter jest zbliżony do wielokrotnego pozwolenia szczególnego, wydawanego na podstawie przepisów krajowych.

Pozwoleniem o potencjalnie największym znaczeniu dla działalności muzealnej jest ogólne pozwolenie otwarte, które umożliwia wielokrotny czasowy wywóz dóbr kultury należących do stałej kolekcji muzeów lub innych instytucji. Ogólne pozwolenie otwarte wydawane jest na okres nie dłuższy niż pięć lat, a warunkiem jego wydania jest wystawienniczy cel wywozu.

Szczególne i ogólne pozwolenia otwarte wydawane są na formularzach, których treść określa rozporządzenie wykonawcze. W obu przypadkach warunkiem wydania pozwolenia jest przekonanie, że zainteresowany przedstawia gwarancje zwrotu dobra kultury w nienaruszonym stanie do Unii Europejskiej. Przyjęte rozwiązanie zbliża przepisy unijne do omówionych wcześniej regulacji krajowych.

Praktyczne aspekty wywozu zabytków i muzealiów za granicę

Z ochroną zbiorów muzealnych w kontekście wywozu zabytków i muzealiów za granicę wiążą się także liczne problemy praktyczne. Chodzi o kwestie dotyczące bezpośrednio wywozu muzealiów, ale także celów tego wywozu. Zasadniczo odnoszą się do nich przepisy aktów wykonawczych do ustaw.

Wywóz zabytku za granicę zawsze łączy się z przeniesieniem muzealium, do którego odnosi się art. 29 u.m. Przeniesienie muzealium poza muzeum, w którym wpisane jest ono do inwentarza, następuje za zgodą dyrektora tego muzeum, o ile przeniesienie związane jest z wypożyczeniem muzealium innemu muzeum, ekspozycją na wystawach, a także potrzebą konserwacji, badań lub zapewnienia bezpieczeństwa. Szczegółowo kwestie te reguluje *Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 15 maja 2008 r. w sprawie warunków, sposobu i trybu przenoszenia muzealiów*. Zgodnie z przepisami *Rozporządzenia* przeniesienie muzealium powinno zostać poprzedzone zawarciem pisemnej umowy, w której określony zostanie cel przeniesienia, miejsce przeniesienia, okres, na jaki następuje przeniesienie, wymagane warunki transportu oraz wymagane warunki przechowywania. Strony umowy, którymi są dyrektor muzeum i podmiot przyjmujący muzealia, sporządzają wykaz muzealiów i dokumentację wizualną. Samo przeniesienie musi zostać stwierdzone protokołem zdawczo-odbiorczym, którego obligatoryjne elementy zostały wskazane w *Rozporządzeniu*. Ponadto w treści *Rozporządzenia* podkreślono obowiązek zachowania szczególnej ostrożności w celu zabezpieczenia muzealiów przed zniszczeniem, uszkodzeniem lub zaginięciem. Obowiązek ten ciąży na stronie wykonującej czynności związane z przeniesieniem muzealiów. *Rozporządzenie* określa również wymóg opieki kuriera muzealnego nad transportem muzealiów przenoszonych poza granice kraju.

Należy także zwrócić uwagę na *Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 2 września 2014 r. w sprawie*

zabezpieczania zbiorów muzeum przed pożarem, kradzieżą i innym niebezpieczeństwem grożącym ich zniszczeniem lub utratą. Zgodnie z §23 Rozporządzenia ochrona zbiorów w trakcie transportu obejmuje dostosowanie rodzaju środka transportu, rodzaju konwoju i liczby konwojentów do rodzaju zbiorów oraz ich wartości, przy czym konieczne jest uwzględnienie docelowego miejsca i czasu trwania transportu. Ponadto trzeba zapewnić udział kuriera muzealnego oraz spełnić wymagania dotyczące organizacji ochrony zbiorów w trakcie transportu. Wymagania sformułowane zostały w załączniku nr 3 do Rozporządzenia.

Istotny w transporcie muzealiów, również poza granice kraju, jest udział instytucji kultury, której dyrektor muzeum lub upoważniona przez niego osoba powinni przekazać dane określone w przepisach *Rozporządzenia*, w tym te dotyczące miejsca, daty i godziny planowanego rozpoczęcia i zakończenia transportu zbiorów. W przypadku wywozu zbiorów za granicę informacja powinna zostać przekazana w terminie do 14 dni roboczych przed planowanym rozpoczęciem transportu. W terminie do 5 dni roboczych przed rozpoczęciem transportu otrzymana informacja przekazywana jest Policji przez instytucję kultury. W obecnym stanie prawnym instytucją kultury, która zajmuje się koordynowaniem transportu zbiorów, jest Narodowy Instytut Muzealnictwa i Ochrony Zbiorów.

Konsekwencje naruszenia przepisów w zakresie wywozu zabytków i muzealiów za granicę

Wywóz zabytków i muzealiów za granicę, jak to już zostało wskazane, wiąże się z koniecznością dopełnienia licznych obowiązków o zróżnicowanym charakterze. Do najważniejszych należą: obowiązek uzyskania pozwolenia na wywóz, obowiązek przywozu zabytku lub muzealium do kraju w okresie ważności pozwolenia oraz obowiązek powiadomienia wojewódzkiego konserwatora zabytków o przywozie zabytku lub muzealium do kraju w terminie 14 dni od dnia upływu terminu ważności pozwolenia. Niedopełnienie tych obowiązków wiąże się z naruszeniem przepisów dotyczących wywozu zabytków i muzealiów za granicę i może wywołać daleko idące konsekwencje.

Konsekwencją naruszenia przepisów może być odmowa wydania pozwolenia na wywóz w przypadku, gdy ten sam podmiot wystąpi o jego wydanie w przyszłości. Organ miałby bowiem uzasadnione przekonanie, że wnioskodawca nie daje rękojmi, iż zabytek lub muzealium

nie ulegną zniszczeniu lub uszkodzeniu i zostaną przywiezione do kraju przed upływem terminu ważności pozwolenia. Oczywiście nie każde naruszenie przepisów będzie w równym stopniu osłabiało rękojmię właściciela lub posiadacza zabytku czy muzealium.

Niektóre zachowania związane z wywozem zabytku lub muzealium za granicę stanowią przestępstwo lub wykroczenie w myśl przepisów u.o.z. Zgodnie z art. 109 u.o.z. wywóz zabytku bez uprzedniego uzyskania pozwolenia, a także nieprzywiezienie zabytku w okresie ważności pozwolenia jest przestępstwem zagrożonym karą pozbawienia wolności od 3 miesięcy do 5 lat. Dotyczy to także sytuacji, kiedy zabytek nie zostanie przywieziony w terminie 60 dni od dnia uzyskania informacji o pozostawieniu bez rozpatrzenia wniosku o wydanie kolejnego pozwolenia na wywóz czasowy albo od dnia, gdy decyzja o odmowie wydania kolejnego pozwolenia stała się ostateczna. Sprawca, który popełni nieumyślnie wskazane przestępstwo, podlega karze grzywny, ograniczenia wolności lub pozbawienia wolności do 2 lat. Ponadto w przypadku skazania za przestępstwo umyślne orzekana jest nawiązka na cel społeczny związany z opieką nad zabytkami. W przypadku skazania za przestępstwo nieumyślne orzeczenie nawiązki jest fakultatywne. W obu sytuacjach orzeczony może zostać również przepadek zabytku, nawet jeżeli skazany nie jest jego właścicielem. Niemalże w ten sam sposób zostało stypizowane w art. 34a u.m. przestępstwo nielegalnego wywozu muzealium niebędącego zabytkiem. Wskazany przepis przewiduje jednak dodatkowo, że w przypadku czynu mniejszej wagi sprawca podlega karze grzywny, ograniczenia wolności lub pozbawienia wolności do roku. Natomiast niedopełnienie obowiązku zawiadomienia o przywiezieniu zabytku na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej w terminie 14 dni od dnia upływu ważności pozwolenia lub – w przypadku odmowy wydania kolejnego pozwolenia czy pozostawienia bez rozpatrzenia wniosku o wydanie kolejnego pozwolenia – od dnia przywiezienia zabytku do kraju stanowi wykroczenie zagrożone karą grzywny, zgodnie z art. 113a u.o.z. Należy pamiętać, że przepisy art. 113a utracą moc z dniem 1 stycznia 2024 r.

Z dniem 1 stycznia 2018 r. weszły w życie przepisy ustanawiające instytucję administracyjnych kar pieniężnych. W art. 107b u.o.z. zostały przewidziane administracyjne kary pieniężne za naruszenie przepisów w zakresie terminowego powiadomienia o przywozie zabytku na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej. Kara nakładana jest w drodze decyzji administracyjnej przez organ, który wydał pozwolenie, i może wynosić od 500 do 2000 złotych. W postępowaniu stosowane są przepisy IVa k.p.a.

W przypadku naruszenia przepisów w zakresie wywozu zabytków, muzealiów czy materiałów bibliotecznych należących do narodowego zasobu bibliotecznego należy uznać wskazane dobra kultury za wyprawione z naruszeniem prawa z terenu Rzeczypospolitej Polskiej. Stosowane są w tym zakresie przepisy *Ustawy z dnia 25 maja 2017 r. o restytucji narodowych dóbr kultury*. Organem właściwym w sprawie wystąpienia o zwrot narodowych dóbr kultury RP jest minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego. Może on także wystąpić o zwrot dobra kultury, które nie stanowi narodowego dobra kultury RP, o ile jego zwrot jest uzasadniony interesem dziedzictwa narodowego. Wskazana ustawa stwarza nowe możliwości w zakresie restytucji dóbr kultury, w tym zabytków i muzealiów należących do zbiorów muzealnych. Niemniej trudno obecnie dokonać oceny nowych przepisów czy też przewidywać, jaka będzie ich skuteczność.

Podsumowanie

Realizacja misji muzealnej związana jest z wykonywaniem przez muzea licznych zadań – zarówno tych sformułowanych w ustawowym katalogu, jak i tych, które nie zostały przewidziane przez ustawodawcę. Niektóre z nich wymagają wywozu muzealiów poza granice Rzeczypospolitej Polskiej, co stwarza liczne zagrożenia dla integralności zbiorów muzealnych, a także może powodować uszczerbek dla dziedzictwa narodowego, na straży którego stoją organy administracji publicznej. Przepisy dotyczące wywozu zabytków i muzealiów za granicę mają zapobiegać powstawaniu potencjalnego zagrożenia dla obiektów o wysokiej wartości historycznej, naukowej i kulturalnej, dlatego ich stosowanie jest bezwzględnie wymagane. Zagrożenia związane z wywozem zabytków i muzealiów za granicę wynikają nie tylko z samego faktu ich fizycznego przemieszczenia czy transportu, ale także z niewystarczającego stopnia ochrony faktycznej w zagranicznych instytucjach muzealnych. Ponadto z różnic pomiędzy systemami prawnymi w zakresie ochrony prawnej zabytków i muzealiów. Funkcja prewencyjna tych przepisów jest o tyle istotna, że w praktyce można się przekonać o ograniczonej skuteczności przepisów krajowych wobec podmiotów zagranicznych, szczególnie w zakresie ewentualnych sankcji. Niezwykle czasochłonne i kosztowne mogą się okazać także starania o zwrot wypożyczonych eksponatów, które bezprawnie nie zostają zwrócone. Uzasadnione zatem wydaje się stwierdzenie, iż zarówno przepisy ran-

gi ustawowej, jak i przepisy wykonawcze mają istotne znaczenie dla ochrony zbiorów muzealnych.

Literatura

- Antoniak, P. (2012). *Ustawa o muzeach: komentarz*. Warszawa: Wolters Kluwer Polska.
- Cherka, M. (red.). (2010). *Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami: komentarz*. Warszawa: Wolters Kluwer Polska.
- Golat, R. (2004). Nowe zasady działalności muzealnej w kontekście zadań samorządu terytorialnego (praktyczny komentarz do ustawy o muzeach). *Muzealnictwo*, (45), 199–208.
- Król, R. (2008). O genezie, roli i zadaniach współczesnych muzeów. W: J. Włodarski, K. Zeidler (red.), *Prawo muzeów* (s. 15–21). Warszawa: Oficyna a Wolters Kluwer business.
- Michalak, A., Ginter, A. (2016). *Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami: komentarz*. Warszawa: Wolters Kluwer Polska.
- Sienkiewicz, T. (2014). Wywóz zabytków za granicę w świetle polskich regulacji prawnych. W: K. Zeidler, *Prawo ochrony zabytków* (s. 373–394). Warszawa: Wolters Kluwer, Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego.
- Zalasińska, K. (2013). *Muzea publiczne. Studium administracyjnoprawne*. Warszawa: Lexis Nexis Polska.
- Zalasińska, K. (2008). Pojęcie muzealiów w prawie ochrony dziedzictwa kultury. W: J. Włodarski, K. Zeidler (red.), *Prawo muzeów* (s. 22–30). Warszawa: Oficyna a Wolters Kluwer business.

Akty prawne

- Rozporządzenie Rady (WE) nr 116/2009 z dnia 18 grudnia 2008 r. w sprawie wywozu dóbr kultury (wersja skodyfikowana). *Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej* 2009 L 39 z 10.01.2009.
- Rozporządzenie wykonawcze Komisji (UE) nr 1081/2012 z dnia 9 listopada 2012 r. do celów rozporządzenia Rady (WE) nr 116/2009 w sprawie wywozu dóbr kultury, *Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej* L 324 z 22.11.2012.
- Ustawa z dnia 14 czerwca 1960 r. – Kodeks postępowania administracyjnego (1960). Tekst jednolity: *Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej* z 2017 r., poz. 1257.

- Ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (1996). Tekst jednolity: *Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej* z 2017 r., poz. 972.
- Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (1997). Tekst jednolity: *Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej* z 2018 r., poz. 574.
- Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (2003). Tekst jednolity: *Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej* z 2017 r., poz. 2187.
- Ustawa z dnia 25 maja 2017 r. o restytucji narodowych dóbr kultury (2017), *Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej*, poz. 1086.
- Rozporządzenia Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 15 maja 2008 r. w sprawie warunków, sposobu i trybu przenoszenia muzealiów (2008). *Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej*, 91, poz. 569.
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 18 kwietnia 2011 r. w sprawie wywozu zabytków za granicę (2011). *Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej*, 89, poz. 510.
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 2 września 2014 r. w sprawie zabezpieczania zbiorów muzeum przed pożarem, kradzieżą i innym niebezpieczeństwem grożącym ich zniszczeniem lub utratą (2014). *Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej*, poz. 1240.
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 16 sierpnia 2017 r. w sprawie pozwoleń na czasowy wywóz za granicę muzealiów, które nie stanowią zabytków oraz są wpisane do inwentarza muzealiów w muzeach będących instytucjami kultury (2017). *Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej*, poz. 1693.

Orzecznictwo

- Wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Warszawie z dnia 13 marca 2006 r. (I SA/Wa 1019/05). Lex nr 197565.

Tekst w wersji poprawionej wpłynął do redakcji 11 kwietnia 2018 r.

Adrian Porwich

The Department of Administrative Law

The Institute of Administrative Science

University of Wrocław

e-mail: adrian.porwich@uwr.edu.pl

**The regulations in terms of the transfer of artefacts
and musealia abroad as an instrument of the protection
of library collections**

Abstract: The purpose of the article is to present the problems associated with the transfer of artefacts and musealia abroad which do not constitute artefacts in the context of the protection of museum collections, and the realisation of statutory tasks of museums. An analysis was conducted upon the regulations of the law on the protection of artefacts and the caring for artefacts and the law on museums, as well as implementing acts to the acts of law which are indicated. Moreover, one took into consideration the opinions of the representatives of the science of the law of the protection of cultural heritage and selected judicial decisions. The presentation of the binding legal regulations was conducted with the simultaneous reference to the museum mission realised by the museums. In particular, one indicated the significance of the permissions for the temporary transfer of artefacts and musealia for the protection of museum collections.

Keywords: Artefacts. Musealia. Museum collections. Permission for transfer. Protection of collections. Transfer of musealia. Transfer of museum objects

Anna Polańska

Biblioteka i Archiwum
Akademii Sztuk Pięknych w Gdańsku
Instytut Historii Sztuki
Uniwersytetu Gdańskiego
e-mail: anna.polanska@asp.gda.pl

Zbiory fotograficzne przechowywane w Bibliotece i Archiwum Akademii Sztuk Pięknych w Gdańsku – historia przypadków związanych z ochroną i opracowaniem cyfrowych kopii oraz udostępnianiem ich w internecie

Abstrakt: W zbiorach Biblioteki i Archiwum Akademii Sztuk Pięknych w Gdańsku znajdują się m.in. kolekcje fotografii zarówno w postaci cyfrowej, jak i analogowej. Ze względu na charakter zbiorów, które dotyczą historii szkoły, również tej najnowszej, można zaliczyć je do dziedzictwa kulturowego. Te cenne zasoby wymagają ochrony z poszanowaniem prawa do ich udostępniania. Jedną z form ochrony zbiorów analogowych jest tworzenie cyfrowych zapisów zdjęć, w wyniku których powstają bazy danych, a te z kolei również wymagają zabezpieczeń, zarządzania nimi oraz tworzenia właściwych opisów. Przedstawione w artykule działania pracowników Biblioteki i Archiwum Akademii Sztuk Pięknych w Gdańsku na rzecz ochrony zbiorów fotograficznych mają pokazać, w jaki sposób można wykorzystać efekty procesu cyfryzacji zdjęć, a za pomocą internetu dotrzeć do szerszego grona odbiorców.

Słowa kluczowe: Archiwum fotografii Akademii Sztuk Pięknych. Biblioteki szkół artystycznych. Cyfryzacja. Dziedzictwo kulturowe. Metadane. Ochrona zbiorów. Pliki master. Zbiory fotograficzne. Zbrojownia Sztuki

Biblioteka i Archiwum Akademii Sztuk Pięknych w Gdańsku (dalej: Biblioteka i Archiwum) sprawuje opiekę m.in. nad zbiorami fotograficznymi. Celowo nie używam słów „posiada”, „przechowuje”, „gro-

madzi”, by zwrócić uwagę na to, że zbiory Akademii Sztuk Pięknych w Gdańsku (dalej: ASP) są częścią polskiego dziedzictwa, a tym samym wymagają należytej ochrony. Już w *Raporcie o digitalizacji dóbr kultury* z 2009 r. czytamy:

Digitalizacja i długookresowe przechowywanie zasobów cyfrowych jest jednym z czynników rozwoju współczesnego społeczeństwa informacyjnego. Tworzenie kopii cyfrowych polskiego dziedzictwa narodowego jest jednym z najważniejszych warunków zachowania go dla przyszłych pokoleń. Jednocześnie umożliwi zaprezentowanie kultury polskiej w światowych zasobach internetowych (*Raport*, 2009, s. 65).

W lutym 2017 r. Biblioteka ASP w Gdańsku (dalej: Biblioteka) została połączona z ogólnouczelnianym Archiwum. W strukturach jednostki znalazło się Archiwum fotografii ASP, które zawiera m.in. zbiory fotografii od 1945 r. związane z historią Uczelni, zdjęcia będące wynikiem przeprowadzonej w 2012 r. inwentaryzacji dzieł sztuki znajdujących się w budynkach ASP w Gdańsku, a także dokumentację bieżących wydarzeń. Dodatkowo ASP jest w posiadaniu fotografii należących do spuścizny po artystach i pedagogach Uczelni.

Zgodnie z ustawą dotyczącą bibliotek (*Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r.*) oraz przepisami odnoszącymi się do archiwów (*Ustawa z dnia 14 lipca 1983 r.*) cele Biblioteki, oprócz gromadzenia i przechowywania, obejmują udostępnianie fotografii przy zachowaniu ich bezpieczeństwa, z poszanowaniem praw autorskich (*Ustawa z dnia 4 lutego 1994 r.*; *Ustawa z dnia 11 września 2015 r.*). Częstym rozwiązaniem prowadzącym do jednego z etapów ochrony kolekcji jest opracowywanie cyfrowe najcenniejszych zasobów. Dzięki temu likwiduje się utrudnienia w dostępie do zbiorów, a także ułatwia korzystanie z nich.

Cyfryzacja stała się powszechna, ale czy jest prowadzona w przemyślany, kompleksowy i rzetelny sposób? Czy instytucje podejmujące trud związany z nadawaniem swoim zbiorom formy cyfrowej w pełni chronią i zabezpieczają dane elektroniczne? I czy jesteśmy w stanie dotrzeć z takimi zbiorami do społeczeństwa? Posiadanie cyfrowych wersji jest wygodne dla pracowników instytucji oraz użytkowników danych zasobów. Stworzenie właściwych cyfrowych kopii zdjęć wraz z przygotowaniem odpowiednich dla tego typu dokumentów metadanych ułatwi odnalezienie poszukiwanego obiektu. Dobrze, jeśli efekty takich działań mogą trafić do szerszego grona odbiorców, chociażby za pomocą internetu.

W przypadku biblioteki online stosowanie metadanych schematu Dublin Core (*Dublin*) pozwala na stworzenie kompletnego opisu dokumentu elektronicznego. Wykorzystując 15 pól zwanych atrybutami, można sporządzić metadane formalne i rzeczowe, a także podać stan prawny obiektu. Standard Dublin Core porządkuje informacje w taki sposób, że są one przyjazne dla użytkownika zasobów internetowych – przede wszystkim przez stosowanie słów kluczowych i swobodnych opisów. Wnikliwej charakterystyki schematu Dublin Core i aspektów wykorzystania metadanych przy umieszczaniu zdjęć w bibliotekach cyfrowych dokonały Maria Miller i Małgorzata Wornbard (2009), omawiając m.in. wszystkie atrybuty używane przy opisie zdjęcia w postaci cyfrowej. Autorki słusznie zauważyły, że brak warstwy tekstowej przy obiektach ikonograficznych może rodzić trudności w sporządzeniu rzetelnego opisu. Istotny będzie tu czynnik ludzki; bez merytorycznego przygotowania trudno stworzyć pełny opis formalno-rzeczowy. Brak właściwych metadanych obiektu spowoduje problemy w dotarciu do źródła i poszukiwanych informacji.

Ochrona zdjęcia poprzez zapis cyfrowy i zamieszczanie danych w internecie wiąże się z pokonywaniem barier, a także reklamą samej instytucji. Dla czytelnika barierą może okazać się odległość z miejsca zamieszkania do biblioteki. Z kolei dla bibliotekarza barierą może być obawa przed kradzieżą lub zniszczeniem cennych zbiorów, prowadząca do ograniczeń w użytkowaniu zasobów. Zamykanie dostępu do zbiorów kłóci się z ideą powszechnego udostępniania dobra wspólnego, którym zarządzają państwowe instytucje. Udostępnianie cyfrowych wersji obiektów niesie wiele korzyści dla obu stron.

Proces cyfryzacji łączy się z powstawaniem baz danych. Według Ryszarda W. Kluszczyńskiego bazy danych to „zbiór informacji zapisanych w ściśle określony sposób w strukturach odpowiadających założonemu modelowi danych, wraz z wyspecjalizowanym programem komputerowym służącym do gromadzenia i przetwarzania informacji” (Kluszczyński, 2010, s. 237). Osobną sprawą są pliki master opisane w artykule Aleksandra Radwańskiego (2014). Stanowią one podstawę do tworzenia zremasterowanych wersji, które udostępniamy w internecie. Kopie najczęściej mają być miłe dla oka, przyciągać oglądających, stanowić punkt wyjścia do dalszych badań itp. Natomiast pliki master wymagają właściwej ochrony i zarządzania nimi. A. Radwański podkreśla ich wagę jako plików źródłowych, a tym samym bardziej atrakcyjnych, bo zawierających pierwotne elementy w procesie cyfryzacji (Radwański, 2014). Warto zastanowić się nad utworzeniem stanowiska kuratora danych cyfrowych (Patela, Piwko-Łętek, Sadlik, 2014). Osoba

taka zarządzałyby informacjami cyfrowymi i chroniła je od strony techniczno-technologicznej i merytorycznej od momentu ich utworzenia (Patela, Piwko-Łętek, Sadlik, 2014). Byłabym ostrożna, czy należy prezentować pliki master, nawet w sytuacji, gdy powstały za publiczne pieniądze. Moim zdaniem nie ma potrzeby ich udostępniania chociażby ze względów technicznych, wymagających właściwego zaplecza, co ponownie wiąże się m.in. z dużymi kosztami. Oczywiście pliki master powinny być należycie zabezpieczone i opracowane, tak by w dowolnym momencie mogły zostać udostępnione. Zdecydowanie opowiadam się za kuratorstwem i tworzeniem prawdziwych i rzetelnych opisów wraz z inwentarzem. Instytucje pronaukowe, prokulturowe, a do takich należy m.in. Biblioteka ASP, starają się dbać o dziedzictwo naszego kraju. Uważam, że nie należy reglamentować dostępu do własnej kultury, a zarazem trzeba dbać o to, co wyróżnia daną instytucję od innych.

Jedną z pierwszych prób ochrony zbiorów fotograficznych, podjętą jeszcze przez Bibliotekę, było włączenie do projektu *Pomorskiej Biblioteki Cyfrowej (Pomorska)* prac związanych z cyfrowym opracowaniem pozytywów i negatywów dotyczących historii szkoły. Wiedząc, że zbiór nie został w żaden sposób poddany inwentaryzacji, nie jest też dostępny dla innych, pracownicy Biblioteki w porozumieniu z władzami Uczelni rozpoczęli przygotowania do procesu cyfryzacji. Efektem końcowym miało być stworzenie kolekcji zdjęć w bibliotece internetowej. Zbiór fotografii archiwalnych ASP w Gdańsku liczył wówczas ponad 10 000 obiektów (Giziński, 2014, s. 2). Najstarsze pochodzą z początków powstawania życia artystycznego na Wybrzeżu po 1945 r. Na uwagę zasługują zdjęcia przedstawiające odbudowę gdańskiej starówki, wizyty artystów podczas budowy Portu Północnego w Gdańsku w 1972 r., wybory rektora z 1980 r., strajk pracowników ASP w Gdańsku z 1981 r., przeglądy semestralne, wystawy, inauguracje, portrety pedagogów. Archiwista Uczelni Piotr Giziński skomentował to następująco: „Fotografie są doskonałym źródłem do badań nad kulturą akademicką w czasach PRL, modą, historią ASP, a także nad rozwojem sztuki współczesnej” (Giziński, 2014, s. 3). Zbiory fotograficzne przechowywano w Pracowni Fotografii. Pieczę nad nimi sprawował wieloletni pedagog ASP, artysta fotografik Witold Węgrzyn. Zdjęcia pozytywowe i negatywowe były zabezpieczone przed fizycznym zniszczeniem, ale nie zinwentaryzowane, bez kopii na cyfrowych nośnikach. Nadanie fotografiom formy cyfrowej stanowiło część większego projektu, który zakładał umieszczenie w bibliotece cyfrowej księgozbioru Biblioteki sprzed 1945 r. Nieposiadającym wówczas doświadczenia w tym względzie pracownikom Biblioteki wydawało się, że największym problemem będzie umieszczenie

zdjęć w internecie z zachowaniem praw autorskich i podaniem pełnych danych opisowych. Przypadek sprawił, że pliki master nie zostały należycie ochronione. Dysk zewnętrzny, na którym dokonywano zapisu, uległ uszkodzeniu. Niestety, nie były wtedy tworzone równoległe kopie, co poskutkowało utratą danych. Podobny los spotkał część plików master dotyczących książek. Odzyskanie cyfrowego zapisu wiązało się z dużymi kosztami, należało dokonać wyboru. W projekcie *Pomorskiej Biblioteki Cyfrowej* na ówczesnym etapie priorytetem były książki.

Na skutek splotu okoliczności, takich jak odejście na emeryturę opiekuna zbiorów W. Węgrzyna oraz przejęcie odpowiedzialności za zbiory przez Kanclerza ASP w Gdańsku, fotografie trafiły pod bezpośrednią kuratelę archiwisty P. Gizińskiego, który w 2014 r. rozpoczął mozolny proces inwentaryzacji i nadawania zasobowi postaci cyfrowej. Postanowiono tworzyć skany w formacie JPG, tak by nie zajmowały dużo miejsca na dyskach, ale jednocześnie po obróbce graficznej mogły być prezentowane na stronie internetowej ASP. Inwentarz miał ułatwić systematyzację i dostęp do obiektów. Największy problem stanowiło sporządzenie dokładnych opisów zdjęć. Zwrócono się o pomoc m.in. do W. Węgrzyna – pracownika Uczelni od końca lat sześćdziesiątych XX w. i autora większości fotografii. Liczono również na to, że po opublikowaniu zdjęć w internecie będą zgłaszać się osoby posiadające informacje na ich temat. Prace nad zbiorem trwają do dziś, ale już w strukturach Biblioteki i Archiwum, gdzie utworzono Archiwum fotografii ASP. Trafiają tu również zdjęcia dokumentujące bieżące wydarzenia, w które zaangażowana jest Akademia. Połączenie Biblioteki i Archiwum w jedną strukturę organizacyjną pozwoliło na większą swobodę w zarządzaniu zbiorami fotograficznymi. Tym samym bibliotekarze, hołdując zasadom gromadzenia, opracowania, udostępniania i zabezpieczania, realizują główne zadania bibliotek.

W Archiwum fotografii ASP znajduje się także dokumentacja dzieł sztuki będących na wyposażeniu szkoły. W 2012 r. na polecenie władz Uczelni pracownicy Biblioteki w okresie letnim wykonywali inwentaryzację obiektów ruchomych. Dokumentacja fotograficzna stała się bazą do realizacji zadań o charakterze naukowym i kulturowym. Zebrany materiał fotograficzny wraz z inwentarzem jest wykorzystywany podczas organizowania wystaw, tworzenia projektów oraz jako element ikonograficzny publikacji. Na przykład ogromna część wykonanych ówczesnie zdjęć posłużyła do konstruowanego obecnie portalu *Zbrojownia Sztuki*, redagowanego przez pracowników Biblioteki i Archiwum, którego celem jest m.in. edukacja oraz popularyzacja sztuki i kultury (rys. 1).

Wystawy
Kartka z kalendarza
Galerie
Alma Mater
Osoby
Filmoteka
Publikacje
Projekty

O Zbrojowni Sztuki

We współczesnym świecie historyczna funkcja Wielkiej Zbrojowni otrzymuje nowe konteksty stając się Zbrojownią Sztuki.

Dla szerokiego kręgu odbiorców – mieszkańców Gdańska i gości miasta – chce zaoferować aktywny arsenał wiedzy, przyciągnąć ich uwagę i zaspokoić ambicje w zakresie edukowania i popularyzacji sztuki i kultury.

Koresponduje przy tym z ideą akademii otwartej, przejmuje zdobytcę i w nowej odstonie kontynuuje założenia projektu e-Kultura.

Rys. 1. Strona startowa portalu Zbrojownia Sztuki

Źródło: (*Zbrojownia*).

W 2013 r. ASP w Gdańsku przekazana została spuścizna po rzeźbiarzu, Rektorze tej Uczelni, prof. Franciszku Duszeńce (1925–2008). Był on m.in. autorem monumentalnych realizacji, takich jak: Pomnik Ofiar Obozu Zagłady w Treblince, Pomnik Obrońców Westerplatte w Gdańsku, Pomnik Poległych Artylerzystów w Toruniu. Zbiór dokumentów, w tym fotografii, trafił do Biblioteki za sprawą żony artysty, malarki Urszuli Ruhnke-Duszeńko (1922–2014). Umowa o przeniesienie autorskich praw majątkowych na ASP w Gdańsku została zawarta 13 grudnia 2013 r. Jeden z punktów stanowi zapis, iż Nabywca, w tym przypadku Akademia, zobowiązuje się do uporządkowania spuścizny oraz do jej przechowywania we własnych zbiorach bibliotecznych celem udostępniania. Tak sporządzona umowa pozwala swobodnie dysponować spuścizną. Ma to ogromne znaczenie dla dalszych prac związanych z posiadanymi materiałami. W Bibliotece i Archiwum przechowywana jest także spuścizna po prof. Józefie Wnuk (1911–2000), współzałożycielce Uczelni i redaktorce jej pierwszej monografii. Są to bardzo cenne dokumenty, również fotografie, które dotyczą nie tylko samej prof. J. Wnuk, ale także innych osób związanych z Akademią. Niestety, brak regulacji prawnych powoduje, że zdjęcia i dokumenty są sporadycznie udostępniane na miejscu osobom zainteresowanym. Biblioteka, dysponując spuścizną po małżeństwie Duszeńków, w 2015 r. przystąpiła do realizacji pierwszej części projektu pod nazwą „Digitalizacja i ewidencja spuścizny po artyście rzeźbiarzu Franciszku Duszeńce przechowywanej w Bibliotece ASP w Gdańsku”, zakładającego opracowanie rysunków i fotografii. O całym projekcie traktują dwa artykuły autorstwa osób zaangażowanych w opracowanie spuścizny: Anny Zelmańskiej-Lipnickiej i Anny

Polańskiej (Zelmańska-Lipnicka, Polańska, 2016; Zelmańska-Lipnicka, 2017). W niniejszym artykule skupię się tylko na opisanii fotografii.

Sam proces przygotowawczy do realizacji projektu okazał się bardzo czasochłonny i wymagający znajomości tematu cyfryzacji. Pracownicy Biblioteki nie mieli doświadczenia w prowadzeniu tego typu prac. Był to pierwszy samodzielnie realizowany projekt, w który zaangażowani byli wszyscy pracownicy Biblioteki: Małgorzata Dąbrowska, A. Polańska, A. Zelmańska-Lipnicka. Wytucznych szukano w publikacjach dotyczących zagadnień cyfrowego opracowania zbiorów (Michałowska, 2012; *Prawne; Katalog*). Ostatecznie zapisowi cyfrowemu poddano 520 zdjęć. Stworzony inwentarz pomógł w usystematyzowaniu zbiorów. Wyodrębniono 8 zespołów tematycznych: *Prace z okresu nauki w Państwowej Szkole Przemysłu Artystycznego w Łodzi i PWSSP w Sopocie; Pomnik Ofiar Obozu Zagłady w Treblince; Pomnik Obrońców Westerplatte w Gdańsku; Pomnik Marii Konopnickiej w Gdańsku; Płaskorzeźba Kopernik na zamku w Malborku; Pomnik Poległych Artylerzystów w Toruniu; Figura Chrystusa do kościoła św. Józefa w Gdyni-Leszczynkach; Rewitalizacja miejsca pamięci narodowej Westerplatte*. Dobrze zachowane fotografie zostały umieszczone w kopertach zapobiegających zakwaszaniu papieru. Proces cyfryzacji zdjęć czarno-białych i kolorowych polegał na zapisie plików master w formacie TIFF bez kompresji, w rozdzielczości 600 dpi, 8-bitowej skali szarości dla fotografii czarno-białych i 24-bitowej skali barwnej dla fotografii kolorowych. Do każdego skanu utworzono metryczkę z metadanymi technicznymi i opisowymi. Wśród metadanych opisowych znalazły się m.in.: sygnatura, autor zdjęcia, temat, wymiary dokumentu, hasła przedmiotowe, data lub daty skrajne opisywanego wydarzenia. Obiekty były skanowane wraz ze wzorcem barwnym. Pliki master zostały skopiowane na dysk zewnętrzny i macierz komputera. Efekty pracy, w postaci obrobionych graficznie kopii w formacie JPG, można oglądać na stronach portalu Biblioteki (rys. 2).

Warto wspomnieć, że realizowany przez Bibliotekę projekt był promowany na portalach społecznościowych, w prasie i radiu. Powstał również film autorstwa A. Zelmańskiej-Lipnickiej przedstawiający sylwetkę prof. F. Duszeńki w kontekście realizowanego projektu (*Digitalizacja*).

Dzięki wsparciu finansowemu z zewnątrz¹ możliwe było stworzenie bazy z plikami master i ich kopiami. Niestety, obecnie takiej możliwości pozbawione jest Archiwum fotografii ASP. Mam nadzieję,

---

¹ Całkowity koszt projektu wyniósł 32 006,50 zł, w tym dotacja Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego to 24 000 zł, a wkład własny ASP 8006,50 zł.

że w niedalekiej przyszłości kwestia ta zostanie uregulowana i cenne zbiory fotograficzne będą w należyty sposób opracowywane cyfrowo.

Strona główna > Wydział > Biblioteka ASP > Nauka > Granty > Projekt Duszeńce

Projekt:

Digitalizacja i ewidencja spuścizny po artyście rzeźbiarzu Franciszku Duszeńce przechowywanej w Bibliotece ASP w Gdańsku.

Projekt realizowany był w Bibliotece ASP w ramach programu „Ochrona i cyfryzacja dziedzictwa kulturowego” i dofinansowany ze środków Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Operatorem Programu był Narodowy Instytut Muzealnictwa i Ochrony Zabytków. Całkowity koszt realizowanego zadania wyniósł 22 000,50 zł, w tym dotacja MKiDN w kwocie 24 000,00 zł oraz wkład własny ASP w kwocie 8 000,50 zł. Okres realizacji projektu: 04.05.2015-21.12.2015.

Przedmiotem zadania była digitalizacja i inwentaryzacja dorobku twórczego prof. Franciszka Duszeńki, prowadzona w 2012 i 2013 r. przez Józefę prof. Józefę Duszeńkę w Państwowym Zakładzie Numizmatycznym. Zakresem 320 fotografii stanowiących dokumentację dorobku rzeźbiarskiego profesora oraz 1000 rysunków przedstawiających projekty pomników i innych różnorodnych realizacji rzeźbiarskich artysty.

Właścicielem autorskich praw majątkowych prezentowanego zbioru jest Akademia Sztuk Pięknych w Gdańsku.

Digitalizacja i ewidencja spuścizny po artyście rzeźbiarzu Franciszku Duszeńce

Fotografie

- UR/1 Pracę z zakresu nauki w Państwowej Szkole Przemysłu Artystycznego w Łodzi i PWSSP w Sopotu.
- UR/2 Pomnik Ofiar Obrotu Zagłady w Trzebnicy
- UR/3 Pomnik Bohaterów Westerplatte w Gdańsku
- UR/4 Pomnik Marii Skłodowska-Curie w Gdańsku
- UR/5 Plasterzówka Kopernik na zamku w Malborku
- UR/6 Pomnik Piłsudskich Artystów w Toruniu
- UR/7 Figura Chrystusa do kościoła św. Józefa w Gdyni-Lemuzynkach
- UR/8 Rewitalizacja miejsc pamięci narodowej Westerplatte

Rysunki

- UR/1 Pomnik Ofiar Obrotu Zagłady w Trzebnicy
- UR/2 Pomnik Bohaterów Westerplatte i Cmentarz Poległych Bohaterów Westerplatte
- UR/3 Tematyka szkolna
- UR/4 Pomnik Piłsudskich Artystów w Toruniu
- UR/5 Struktury
- UR/6 Medale
- UR/7 Włoskiej Kopernik
- UR/8 Maria Skłodowska-Curie
- UR/9 Włodzisław Łach
- UR/10 Martyrologia
- UR/11 Cmentarz Łoszczynki w Gdańsku, Katedra Zbawicieli AK
- UR/12 Białe zakochanie pomnikowe
- UR/13 Tematyka muzyczna
- UR/14 Projekty różne nieidentyfikowane

Rysunki wyodrębnione ze Spuścizny Franciszka Duszeńki i digitalizowane poza projektem Digitalizacja i ewidencja spuścizny po artyście rzeźbiarzu Franciszku Duszeńce przechowywanej w Bibliotece ASP w Gdańsku – pobierz plik.

Rys. 2. Strona startowa projektu „Digitalizacja i ewidencja spuścizny po artyście rzeźbiarzu Franciszku Duszeńce przechowywanej w Bibliotece ASP w Gdańsku”, na portalu Biblioteki ASP w Gdańsku

Źródło: (*Digitalizacja*).

W efekcie rozważań na temat sposobu udostępniania, a także promocji zdjęć oraz tworzonych przez pracowników Biblioteki i Archiwum biogramów osób związanych z Uczelnią, od kwietnia 2017 r. realizowany jest projekt „Kartka z kalendarza” (*Kartka*). W założeniu ma on przywoływać daty ważne w historii Uczelni oraz sylwetki osób z nią związanych. Wszystko odbywa się za pomocą strony internetowej – na karcie głównej, w *Aktualnościach* znajduje się informacja o *Kartce z kalendarza* na dany dzień. Następnie wiadomość zostaje przekierowana na strony wspomnianego już portalu Zbrojownia Sztuki. Tam można prześledzić historię wszystkich zrealizowanych kartek. Każda *Kartka z kalendarza*, oprócz podstawowych treści, linków do innych portali prezentujących ciekawe informacje, zawiera materiał ikonograficzny ASP, przede wszystkim zdjęcia z Archiwum fotografii ASP. Dzięki temu możliwe jest pokazanie cyfrowych wersji zdjęć do tej pory przechowywanych w Archiwum. Jest to jedna z propozycji na portalu Zbrojownia Sztuki, wykorzystująca zasób cyfrowy Uczelni. Oczywiście przed zaprezentowaniem galerii autor *Kartki z kalendarza* dokonuje selekcji zdjęć, by pokazać to, co w jego subiektywnym odczuciu jest godne uwagi (rys. 3).

Wystawy
Kartka z kalendarza
Galerie
Alma Mater
Osoby
FilMOTEKA
Publikacje
Projekty

← Kartka z kalendarza

(ur. 19.09.1925 w Drzonowie, zm. 10.09.2016 w Sopotie). Architekt, pedagog. W l. 1950–1996 pracował w PWSSP w Gdańsku (obecnie ASP). Dwukrotnie pełnił funkcje dziekana: Wydział Projektowania Plastycznego (1971–1978), Wydział Architektury Wnętrz i Wzornictwa Przemysłowego (1980–1984). Autor projektu rozbudowy PWSSP w Gdańsku.

Profesor Adam Haupt wspomina:

Miasto Gdańsk, wprowadzając naszą uczelnię ze Sopotu w swoje mury uhonorowało ją wyjątkowo, dając jej siedzibę Wielką Zbrojownię [...] Dla tego pomnika należało dobrać odpowiedni nawiązanie. Prof. Semka podjął się je rozwiązać i rozwiązał. Jego propozycja, na wzrost twórczą i nowatorską, budząca rzecz jasna nie mało kontrowersji, jako że odbiegała od konwencji dotychczas powszechnie panującej nawiązania do stylów historycznych, stała się ostatecznie ważnym przyczynkiem do teoretycznej dyskusji prowadzonej na temat rewolucyjnej miejskiej zespołów historycznych.

(Teczka osobowa Ryszarda Semki, Archiwum ASP w Gdańsku)

90 urodziny prof. Ryszarda Semki

Wernisaż i wystawa prezentująca twórczość prof. Ryszarda Semki (ASP w Gdańsku, 12.01.2006)

29 stycznia 2009 roku odbyła się w ASP w Gdańsku sesja naukowa poświęcona twórczości prof. Ryszarda Semki. Wzięli w niej udział m.in. historycy sztuki, związani z Akademią Jacek Friedrich „Twórczość Ryszarda Semki na tle architektury gdańskiej po 1945 roku” oraz Hubert Bilewicz „Transgresje modernizmu. Architektura nowego skrzydła PWSSP w Gdańsku”.

Oprac. merytoryczne Anna Polańska

Koordinacja projektu Anna Polańska

Projekt graficzny Michał Tuśka / Realizacja Marzena Ziwińska

Rys. 3. Przykład jednej z *Kartek z kalendarza* umieszczonych na portalu Zbrojownia Sztuki
Źródło: (*Kartka*).

Dzięki procesowi cyfryzacji fotografii chronimy zbiory, a poprzez udostępnianie ich w internecie docieramy z naszym dziedzictwem do szerszego grona odbiorców. Przywołujemy pamięć, dajemy możliwość poznania, przybliżamy to, co przez wiele lat miało tylko formę analogowej dokumentacji archiwalnej. Tworzymy, jak to ujął Stanisław Krawczyk (2012), historię cyfrową. Powstaje ona w dużej mierze dzięki bazom danych, które wymuszają rozwiązania zapobiegające ich utracie. Cele, do jakich wykorzystujemy zbiory fotograficzne ASP, to zachowanie dziedzictwa, ochrona, edukowanie oraz działania kulturotwórcze. Biblioteka i Archiwum biorą udział w powszechnej cyfryzacji. Według Marcina Wilkowskiego, stosując remediację, czyli „przenoszenie treści analogowych, historycznych nośników informacji na formę cyfrową” (Wilkowski, 2011), „produkujemy” materiały w postaci plików master, których kopie są remiksowane – przetwarzane, i z których powstają kolejne pliki. Ostatnia dekada dowodzi, jak bardzo wzrosła świadomość pracowników Akademii Sztuk Pięknych w Gdańsku w kwestii posiadanych zbiorów fotograficznych. Rolą Biblioteki i Archiwum jest ochrona kolekcji fotograficznych, jednocześnie ochrona dziedzictwa i stwarzanie możliwości dotarcia do zbiorów. Ponownie odwołam się do R.W. Kluszczyńskiego: „Dominantą strategii archiwum są informacje, dane (audio)wizualne, zgromadzone, zorganizowane i udostępnione odbiorcom” (Kluszczyński 2010, s. 236).

W Bibliotece i Archiwum szkoły artystycznej w sposób szczególnie traktuje się dzieło sztuki, dzieło muzealne, dzieło będące wizualizacją myśli i emocji twórcy. Gromadząc fotografie, a następnie udostępniając je np. w internecie, podejmowany jest dialog – interakcja. Zagadnienie interakcji w kontekście sztuki opisuje również R.W. Kluszczyński (2010). Sądzę, że można zastosować ten termin do archiwum twórczego nie przez artystę, ale przez bibliotekarza, który, opracowując bazy danych, zamieszczając je w internecie, wyzwała interakcję. Dla R.W. Kluszczyńskiego: „Interakcja przybiera w przypadku archiwum formę eksploracji zasobów przedstawionej kolekcji, eksploracji odbywającej się z użyciem przedstawionej mapy oraz narzędzi dostarczonych w ramach dyspozytywu pracy” (Kluszczyński, 2010, s. 236).

Rozpoczęty przez pracowników Biblioteki prawie 10 lat temu proces ochrony dzieł fotograficznych poprzez ich cyfryzację uruchomił mechanizmy wymagające znajomości nowych technologii, podążania za nowymi formami prezentacji zbiorów oraz wychodzenia naprzeciw oczekiwaniom społeczeństwa informacyjnego. To wszystko spowodowało zmianę myślenia o tym, jak udostępniać zbiory Biblioteki i Archiwum ASP w Gdańsku. Na koniec przywołam słowa Wojciecha

J. Burszty, który, moim zdaniem, trafnie podsumował potrzebę uczestniczenia społeczeństwa w obecnej kulturze cyfrowej i miejsce, jakie zajmują instytucje, w tym biblioteki: „Kultura to coraz częściej sfera wyborów czynionych poza jakimikolwiek układami społecznymi, nie tyle kultura identyfikowana z instytucjami, ile raczej z dostępnymi treściami, które towarzyszą ludziom 24 godziny na dobę” (Burszta, 2010, s. 143). Biblioteka i Archiwum Akademii Sztuk Pięknych w Gdańsku, udostępniając swoje zasoby cyfrowe w internecie, przekazuje treści będące wynikiem obserwacji i analizy oczekiwań społeczeństwa XXI w. Udostępniając obraz w sieci, jednocześnie dbamy o rzetelne przekazanie jego zawartości rzeczowej.

Literatura

- Burszta, W.J. (2010). Opisać rewolucję. W: M. Filiciak, M. Danielewicz, M. Halawa, P. Mazurek, A. Nowotny, *Młodzi media. Nowe media a uczestnictwo w kulturze. Raport Centrum Badań nad Kulturą Popularną SWPS* (s. 141–143). Pobrane z: <http://bi.gazeta.pl/im/6/7600/m7600446.pdf> (20.09.2017).
- Digitalizacja i ewidencja spuścizny po artyście rzeźbiarzu Franciszku Duszeńce przechowywanej w Bibliotece ASP w Gdańsku. Pobrane z: http://asp.gda.pl/pl/projekt_digitalizacja (20.09.2017).
- Dublin Core. Pobrane z: <http://dublincore.org/> (14.03.2017).
- Giziński, P. (2014). *Zespół fotografii z Archiwum Akademii Sztuk Pięknych w Gdańsku*. Gdańsk: Biblioteka i Archiwum Akademii Sztuk Pięknych w Gdańsku, [b.s.], mps.
- Kamińska, E. (red.). (2014). *Prawne aspekty digitalizacji i udostępniania zbiorów muzealnych przez Internet*. Warszawa: Narodowy Instytut Muzealnictwa i Ochrony Zbiorów.
- Kartka z kalendarza. Pobrane z: <http://zbrojowniasztuki.pl/kartka-z-kalendarza> (20.09.2017).
- Katalog Dobrych Praktyk Digitalizacji materiałów archiwalnych. Pobrane z: <http://www.nina.gov.pl/media/43762/katalog-praktyk-i-standard%C3%B3w-digitalizacji-materia%C5%82%C3%B3w-archiwalnych.pdf> (15.03.2017).
- Kluszczyński, R.W. (2010). *Sztuka interaktywna. Od dzieła – instrumentu do interaktywnego spektaklu*. Warszawa: Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne.
- Krawczyk, S. (2012). Cyfrowe podejścia do przeszłości. W: *Historia i media*. Pobrane z: <http://historiaimedia.org/2012/07/17/cyfrowe-podejscia-do-przeszlosci/index.html> (20.09.2017).

- Michałowska, J. (2012). *Opracowanie dokumentacji aktowej*. Warszawa: Ośrodek KARTA. Pobrane z: http://archiwa.org/as/as_img/uploaded/12.Archiwa_spoleczne_podrecznik_Michalowska.pdf (15.03.2017).
- Miller, M., Wornbard, M. (2009). Fotografie w zbiorach cyfrowych. Problemy z opracowaniem formalnym i rzeczowym na przykładzie Biblioteki Cyfrowej Politechniki Warszawskiej. *Przegląd Biblioteczny*, (2), 201–218. Pobrane z: <http://bcpw.bg.pw.edu.pl/dlibra/docmetadata?id=3727&from=publishindex&dirids=1&lp=343> (7.04.2018).
- Patela, R., Piwko-Lętek, A., Sadlik, O. (2014). Kurator danych cyfrowych – nowe stanowisko w bibliotece naukowej. *Biuletyn EBIB*, (9), 1–12. Pobrane z: <http://open.ebib.pl/ojs/index.php/ebib/article/view/307/478> (2.02.2017).
- Pomorska Biblioteka Cyfrowa. Pobrane z: <http://pbc.gda.pl/dlibra> (20.09.2017).
- Radwański, A. (2014). Konteksty długoterminowej archiwizacji. *Biuletyn EBIB*, (9), 1–5. Pobrane z: <http://open.ebib.pl/ojs/index.php/ebib/article/view/304/472> (20.09.2017).
- Raport o digitalizacji dóbr kultury. Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego (2009). Pobrane z: <http://www.kongreskultury.pl/library/File/RaportDigitalizacja/Program%20digitalizacji%202009-2020.pdf> (2.02.2017).
- Wilkowski, M. (2011). Ciemne strony digitalizacji: Doing Media History in 2050. W: *Historia i media*. Pobrane z: <http://historiaimedia.org/2011/11/03/ciemne-strony-digitalizacji-doing-media-history-in-2050/index.html> (20.09.2017).
- Ustawa z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych (1994). *Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej*, 24, poz. 83.
- Ustawa z dnia 11 września 2015 r. o zmianie ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych oraz ustawy o grach hazardowych (2015). *Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej*, poz. 1639.
- Ustawa z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (1983). *Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej*, 38, poz. 173, z późn. zm.
- Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (1997). *Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej*, 85, poz. 539, z późn. zm.
- Zbrojownia Sztuki. Pobrane z: <http://zbrojowniasztuki.pl/> (20.09.2017).
- Zelmańska-Lipnicka, A., Polańska, A. (2016). Wyzwania związane z ewidencją, digitalizacją i opracowaniem spuścizny po artyście rzeźbiarzu Franciszku Duszeńce przechowywanej w Bibliotece Akademii Sztuk Pięknych w Gdańsku. W: Czyrek J., Górna B. (red.), *Nowe projekty, cenne inicjatywy i ciekawe przedsięwzięcia bibliotek naukowych. VIII Konferencja Naukowa Korporacji Bibliotekarzy Wrocławskich* (s. 27–38). Wrocław: Korporacja Bibliotekarzy Wrocławskich. Pobrane z: http://www.dbc.wroc.pl/Content/35893/nowe_projekty_cenne_inicjatywy.pdf (20.09.2017).

Zelmańska-Lipnicka, A. (2017). Ewidencja i digitalizacja spuścizny po artyście rzeźbiarzu Franciszku Duszeńce w Bibliotece Akademii Sztuk Pięknych w Gdańsku. *Toruńskie Studia Bibliologiczne*, (1), 55–68. Pobrane z: <http://apcz.umk.pl/czasopisma/index.php/TSB/article/view/TSB.2017.003> (20.09.2017).

Tekst w wersji poprawionej wpłynął do redakcji 11 kwietnia 2018 r.

Anna Polańska

Library and Archive

The Academy of Fine Arts in Gdańsk

The Institute of the History of Art

The University of Gdańsk

e-mail: anna.polanska@asp.gda.pl

**Collections of photography housed in the Library
and Archive of the Academy of Fine Arts in Gdańsk –
history of cases associated with the protection
and the processing of digital copies
and the making available of said copies on the internet**

Abstract: The collections of the Library and the Archive of the Academy of Fine Arts in Gdańsk feature *inter alia* the collections of photography, both in the digital and in the analogue forms. Due to the nature of the collections which refer to the history of the school, including the most recent history, we may classify them as a part of cultural heritage. These valuable resources require protection accompanied by the respect of the right of making them accessible. One of the forms of the protection of analogue collections has to do with the making of digital archives of photographs, due to which databases are established, and these in turn also require security, management and the development of appropriate descriptions. The activities of the employees of the Library and the Archive of the Academy of Fine Arts in Gdańsk for the protection of the photographic collections which are presented in the article are supposed to demonstrate how the results of the process of the digitalisation of photographs may be used and how to reach a wider group of recipients by means of the internet.

Keywords: The Armoury of Art. Cultural heritage. Digitalisation. Libraries of artistic schools. Master files. Metadata. The photographic Archive of the Academy of Fine Arts. Photographical collections. Protection of library collections

Martyna Osuch

Gabinet Starych Druków
Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie
Uniwersytet Warszawski
e-mail: martyna.osuch@uw.edu.pl

Ochrona i zabezpieczanie zbiorów specjalnych – wnioski płynące z dyskusji i wymiany doświadczeń między uczestnikami warsztatów Consortium of European Research Libraries w Hadze

Abstrakt: W dniach 6–8 września 2017 r. w Hadze odbyły się warsztaty dotyczące ochrony zbiorów specjalnych w bibliotekach, muzeach i archiwach. Spotkanie zostało zorganizowane przez grupę roboczą Security Working Group powołaną w 2015 r. przez członków Consortium of European Research Libraries (CERL). W artykule autorka przedstawia wyniki przeprowadzonej wśród uczestników spotkania szczegółowej ankiety na temat ochrony zbiorów specjalnych w różnych europejskich instytucjach, a także wnioski płynące z dyskusji między przedstawicielami różnych europejskich ośrodków, głównie bibliotek.

Słowa kluczowe: Consortium of European Research Libraries. Kradzieże w bibliotekach. Ochrona zbiorów. Ochrona zbiorów specjalnych. Zabezpieczenie zbiorów specjalnych

Ze względu na ciągły wzrost niebezpieczeństw zagrażających zbiorom specjalnym zagadnienia związane z ich ochroną i udostępnianiem nie tracą na aktualności. Wręcz przeciwnie, coraz więcej osób odpowiedzialnych za kolekcje w swoich instytucjach pragnie współpracować i wymieniać informacje w celu skutecznego zapobiegania zagrożeniom takim jak kradzieże czy niszczenie obiektów. Od kilku lat na forum

Europejskim toczą się cykliczne rozmowy dotyczące tego, jakie działania podjąć, by zapobiec wspomnianym niebezpieczeństwom, oraz w jaki sposób przygotować się na inne nieprzewidziane zdarzenia losowe mogące zagrozić dziedzictwu narodowemu. Tematy te cieszą się coraz większym zainteresowaniem również w Polsce. W dniach 29–30 października 2013 r. w Warszawie odbyła się konferencja Consortium of European Research Libraries (CERL) *Łapać złodzieja! Zapobieganie i ściganie kradzieży w bibliotekach w epoce cyfrowej*, a w dniach 19–20 maja 2016 r. w Bydgoszczy miała miejsce I Ogólnopolska Konferencja Naukowa *Ochrona zbiorów bibliotecznych. Przeszłość – teraźniejszość – przyszłość*. Jednak żadna z polskich bibliotek nie wprowadziła dotąd sprecyzowanych przepisów ani procedur w zakresie ochrony i przechowywania zbiorów, jakie obowiązują np. w British Library czy Koninklijke Bibliotheek.

W celu współpracy i wymiany poglądów dotyczących ochrony i zabezpieczenia zbiorów specjalnych w 2015 r. została powołana specjalna grupa robocza Consortium of European Research Libraries – Security Working Group¹, która zajmuje się m.in. organizacją seminariów oraz cyklicznych letnich warsztatów na temat bezpieczeństwa zbiorów. Pierwsze spotkanie w ramach Security Network Summerschool miało miejsce w 2017 r. w Koninklijke Bibliotheek w Hadze (Narodowa Biblioteka Holandii), tegoroczne zostanie zorganizowane w Rzymie, a przyszłoroczne odbędzie się w Tartu. Uczestnikami są osoby odpowiedzialne w różnych krajach za ochronę zbiorów, chcące nawiązać ścisłą współpracę, by np. wymieniać informacje o potencjalnych zagrożeniach lub skradzionych obiektach pojawiających się na rynku antykwarycznym w danym kraju.

Podczas warsztatów w Hadze w dniach 6–8 września 2017 r. omawiano zagadnienie ochrony starych druków (książek wydanych od XV do XVIII w.). Skłoniło to uczestników do wielu przemyśleń i zrodziło nowe pomysły.

Najciekawszym elementem spotkania była analiza wypełnionej przez uczestników ankiety dotyczącej ochrony i zabezpieczenia zbiorów w ich macierzystych placówkach. Szczegółowe kwestie ujęte w ankiecie to: przepisy bezpieczeństwa obowiązujące w danej instytucji, regulacje obejmujące funkcjonowanie czytelni, struktura budynku, personel, wystawy oraz transport książek. Ankieta składała się z 99 szczegółowych pytań, na które można było odpowiedzieć „tak”, „nie” lub „częściowo”.

---

¹ Więcej o grupie roboczej na stronie CERL: <https://www.cerl.org/collaboration/security>.

Wypełniło ją 14 osób z poszczególnych ośrodków (m.in. British Library; Koninklijke Bibliotheek; Bayerische Staatsbibliothek; Lund University Library; National Library of Norway; Eton College Library; KB Brussels; Cambridge University Library; Museum Meermanno; Danish National Archives; Universiteit van Amsterdam; KU Leuven Library), a także uczestniczące w warsztatach przedstawicielki Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie. Twórcy ankiety skupili się na pytaniach związanych z dwiema konkretnymi sytuacjami bezpośredniego zagrożenia dla zbiorów: zaginięciami egzemplarzy lub ich kradzieżami. Pierwsze pytania odnosiły się do tego, czy biblioteki posiadają własną politykę i przepisy w zakresie zabezpieczania i ochrony zbiorów oraz czy procedury te są dobrze znane każdemu z pracowników, a jeśli tak², to czy są one zgodne z prawem i czy ich przestrzeganie jest egzekwowane przez pracodawcę. W trakcie dyskusji postawiono finalny wniosek, iż w każdej instytucji przechowującej zbiory specjalne powinna być zatrudniona osoba zajmująca się bezpośrednio ich ochroną. Do obowiązków specjalisty do spraw bezpieczeństwa należałoby chociażby zabezpieczanie wszystkich wydarzeń i wystaw odbywających się na terenie instytucji. Miałoby w tym pomóc zorganizowanie sieci kontaktów, z zaangażowaniem lokalnej policji, straży pożarnej i organizacji państwowych odpowiedzialnych za ochronę zbiorów. Kompetencje takiej osoby obejmowałyby również opracowanie jednolitych przepisów i planu działania na wypadek nieprzewidzianych wypadków (np. kradzież książki lub jej zniszczenie).

Poruszono również bardzo ważny temat egzemplarzy zaginionych lub skradzionych. Okazało się, że w 50% instytucji brak spisanych procedur poszukiwania i odzyskiwania utraconych obiektów. W większości placówek nie opracowano również instrukcji dotyczącej tego, w jaki sposób pracownik lub opiekun kolekcji powinien zachować się w sytuacji kradzieży lub niszczenia zbiorów. Duża część uczestników konferencji wiedziała, że kradzież należy jak najszybciej zgłosić na policję, a o ewentualnych zagrożeniach niezwłocznie powiadomić osobę odpowiedzialną w danej instytucji za bezpieczeństwo zbiorów specjalnych³. Wszyscy uczestnicy zgodnie przyznali, że ich rodzime macierzyste

---

² Precyzyjne przepisy dotyczące ochrony zbiorów istnieją np. w British Library (https://www.cerl.org/_media/services/seminars/vaticanpresentation2.pdf) czy w amerykańskim Association of College & Research Libraries (http://www.ala.org/acrl/standards/security_theft).

³ Z ankiety wynikało, że nie w każdej instytucji zatrudnia się taką osobę; w niektórych placówkach nie wiadomo, do kogo się zwrócić, ponieważ za różne sektory ochrony odpowiadają różni pracownicy.

placówki na bieżąco starają się katalogować obiekty, zanim zostaną one udostępnione, a większa część bibliotek, archiwów i muzeów umieszcza w rekordach również informację o cechach jednostkowych danego egzemplarza. 90% instytucji zbiera i przechowuje dane na temat akcesji.

Ciekawe były odpowiedzi na pytania dotyczące rejestracji i późniejszej możliwości odtworzenia listy książek, z których korzystała dana osoba. W większości bibliotek i archiwów takie działanie jest możliwe do przeprowadzenia w przypadku czytelników, natomiast w przypadku pracowników danej jednostki już nie. Duża część placówek opatruje swoje zbiory znakami własnościowymi (karty tytułowe, mapy i ryciny stempluje się na verso pieczątką; Koninklijke Bibliotheek w Hadze używa też niekiedy suchej pieczęci) oraz – tam, gdzie to możliwe – umieszcza sygnatury. Ponad połowa uczestników warsztatów przyznała, że zbiory, którymi się opiekują, nie są ubezpieczone. Podczas dyskusji na ten temat wyrażona została opinia, iż ubezpieczenie zbiorów, oprócz oczywistych zalet, ma też swoje wady, m.in. zwraca uwagę potencjalnego złodzieja na wyjątkowo wysoką wartość materialną kolekcji.

Odpowiedzi na pytania dotyczące czytelni i czytelników zostały skonfrontowane ze spostrzeżeniami i refleksjami, jakie zrodziły się podczas wizyty uczestników warsztatów w czytelni zbiorów specjalnych biblioteki w Hadze oraz czytelni Nationaal Archief (Narodowe Archiwum). Większość obecnych potwierdziła, że w czytelniach z wyjątkowo cennych egzemplarzy można korzystać jedynie pod kontrolą pracownika jednostki, a obiekt potencjalnie narażony na kradzież lub zniszczenie jest dokładnie sprawdzany przed wydaniem i po zwróceniu przez czytelnika. W prawie wszystkich reprezentowanych instytucjach czytelnik może korzystać jednorazowo z ograniczonej liczby obiektów. Niezwykle nowatorskim rozwiązaniem, zwłaszcza w odniesieniu do starych druków, jest dwukrotne ważenie każdego egzemplarza – przed udostępnieniem czytelnikowi oraz w momencie zwrotu. Tę procedurę jako jedną z nielicznych stosuje właśnie Koninklijke Bibliotheek. Osoby pracujące w czytelni, oprócz instrukcji obsługi wagi, muszą zapoznać się z przystępnym, rozpisanym w kilku prostych punktach planem działania uwzględniającym różne losowe przypadki, np. kiedy oddawany przez czytelnika obiekt waży zdecydowanie mniej, niż powinien. Należy nadmienić, że istnieje pewien margines błędu, który dokładnie zbadał i na potrzeby czytelni w Hadze opracował Theo Vermeulen⁴. Niewiel-

---

⁴ Instrukcja użytkowania wagi oraz tabelka z odstępstwami od normy znajduje się pod adresem: https://www.cerl.org/_media/collaboration/security/using_scales_in_the_special_collections_reading_room.doc.

kie wahania wagi obiektu są prawdopodobne i mogą być spowodowane odmiennymi warunkami panującymi w magazynie oraz w czytelni, zwłaszcza w czasie dłuższego użytkowania przez czytelnika (najczęstszą przyczyną różnic jest utrata wilgotności).

Nie pominięto także tematu miejsca w czytelni przeznaczonego dla osób obsługujących czytelników oraz optymalnego rozmieszczenia kamer. W Koninklijke Bibliotheek znajduje się kamera wraz z monitorem, zamontowana nad wejściem do czytelni zbiorów specjalnych. Ma to na celu uświadomienie osobie wchodzącej, że jej twarz została zarejestrowana przez system monitoringu. Obraz z kamery jest bezpośrednio przesyłany do pracownika biblioteki opiekującego się w danym momencie czytelnią, a nie, jak w większości instytucji, do głównego stanowiska ochrony. W czytelni zawsze dyżurują dwie osoby, z których jedna zajmuje się obsługą interesantów na miejscu, a druga realizuje zamówienia z magazynu. Obowiązuje zakaz wnoszenia kurtek i toreb (zostawia się je w szafkach przed wejściem), a także zakaz jedzenia i picia. Przy każdym ze stanowisk pracy znajduje się instrukcja postępowania z obiektami i wykaz przedmiotów, których używania zabrania się w czytelni (np. długopisy, nożyczki). Jak wynika z ankiety, pracownicy większości bibliotek przygotowują podobne instrukcje dla swoich czytelników i umieszczają je w widocznych miejscach.

Między innymi w British Library w Londynie praktykuje się przeszukiwanie rzeczy czytelnika przez ochronę. Jak się okazuje, wiele bibliotek nie stosuje tego rozwiązania w obawie przed naruszeniem osobistej strefy komfortu czytelnika. W niektórych bibliotekach czytelnik ma obowiązek usiąść na miejscu wyznaczonym przez pracownika, osoba obsługująca czytelnię przynosi mu również do stanowiska zamówiony obiekt, w obawie przed jego zniszczeniem użytkownik nie może sam go przynieść (zwłaszcza ciężkich foliałów lub egzemplarzy w złym stanie zachowania).

Osobną kwestią jest to, jakie przedmioty czytelnik może wnieść do czytelni zbiorów specjalnych. Choć zazwyczaj pozwala się na używanie ołówków, to w jednej z instytucji zanotowano przypadek, że złodziej właśnie za pomocą naostrzonego ołówka wycinał ryciny ze starych druków. Inny chował żyletki w etui na okulary. W większości bibliotek obowiązuje absolutny zakaz wchodzenia do przestrzeni czytelnianej z własną torbą. Czytelnik wnosi swoje rzeczy w przezroczystej foliowej reklamówce, a jego komputer jest sprawdzany przy wejściu i wyjściu. Pracownik musi zwracać uwagę na zachowanie czytelnika, zwłaszcza na wszelkie odstępstwa od normy, jednak nie powinien obserwować go zbyt nachalnie. Niestety, jak się okazuje, sprawcami kradzieży są

zazwyczaj osoby, których zupełnie nie podejrzewa się o takie zamiary – użytkownicy od lat związani z biblioteką. Reprezentują oni typ badacza budzącego zaufanie, z łatwością nawiązującego kontakty z obsługą, pewnego siebie ekstrawertyka.

Podczas haskiego spotkania inspirująca była również wymiana poglądów na temat zabezpieczeń budynków bibliotecznych. Większość uczestników potwierdza, że wszystkie wyjścia z miejsca ich pracy znajdują się pod nadzorem ochrony, jednak tylko 40% przyznaje, że w ich macierzystych ośrodkach pracownicy zewnętrznej firmy ochroniarskiej są obecni na miejscu 24 godziny na dobę. W większości przypadków w czytelniach lub salach, gdzie tymczasowo lub na stałe znajdują się obiekty o dużej wartości materialnej, zainstalowany jest monitoring. Jak twierdzi ponad połowa uczestników warsztatów, zapisy z kamer są zachowywane przez niecały miesiąc. Żadna z instytucji nie umożliwia pracownikom niekontrolowanego dostępu do kluczy, ale tylko w połowie przypadków klucze pod koniec dnia są zwracane do zabezpieczonej centrali. Kolejnym zagadnieniem dotyczącym budynku były strefy kodowane oraz częstotliwość zmiany kodów PIN. Niestety, w większości bibliotek nie dokonuje się zmiany PIN-ów (również dlatego, że część z nich w ogóle nie posiada systemu kodowania).

W niektórych bibliotekach (20%) kandydat na stanowisko przed podjęciem pracy jest sprawdzany przez policję pod względem karalności. W żadnym z badanych ośrodków nie przeprowadza się jednak inspekcji prywatnych rzeczy pracowników przy wyjściu z budynku, choć przeglądanie własności czytelników jest gdzieśgdzie praktykowane. Nie kontroluje się również pracowników pod względem stosowania przepisów odnoszących się do ochrony zbiorów.

Uczestnicy warsztatów mogli obejrzyć nowoczesne sale wystawowe Koninklijke Bibliotheek (fot. 1) oraz Nationaal Archief (fot. 2). Obie przestrzenie zaopatrzone są w najnowsze systemy bezpieczeństwa. W sali Koninklijke Bibliotheek, gdzie prezentuje się na co dzień oryginalne cymelia, niepotrzebne są stanowiska ochroniarskie. Bezpieczeństwo zbiorów zapewniają kamery i gabloty najnowszej generacji, posiadające podwójny system alarmowy, do których otwarcia potrzebna jest asysta drugiej osoby. Zastanawiano się, czy przestrzeń wystawowa powinna być umiejscowiona w bibliotece i dostępna tylko dla zarejestrowanych czytelników (większe bezpieczeństwo zbiorów, lecz mniejsza liczba zwiedzających), czy znajdować się poza przestrzenią biblioteczną (więcej zwiedzających, ale też dużo przypadkowych osób – wzrost zagrożenia dla obiektów).

Fot. 1. Koninklijke Bibliotheek

Źródło: Fot. A. Górka.

Fot. 2. Nationaal Archief

Źródło: Fot. A. Górka.

Ostatnia część szkolenia dotyczyła wystaw i transportowania obiektów wypożyczanych innym instytucjom. Większość uczestników przyznała, że w ich miejscach pracy przeprowadzane są specjalne szkolenia pracowników transportujących obiekty do innych instytucji. 60% ankietowanych potwierdziło, iż w tym celu używa się zabezpieczonych alarmem skrzyń, zgodne z normami obowiązującymi w danym kraju⁵. Przed każdą wystawą czy wydarzeniem, podczas których eksponowane są zbiory specjalne, oraz po zakończeniu wszystkie instytucje sporządzają raport wraz z dokumentacją fotograficzną. Stan obiektów jest też sprawdzany podczas długoterminowych wystaw przez wyznaczone osoby (w niektórych instytucjach należy to do obowiązków konserwatorów zbiorów). Przygotowuje się również dokładną wycenę wszystkich wystawianych obiektów, a do ich przewożenia wynajmowane są specjalistyczne firmy. W większości przypadków obiektom w podróży towarzyszy wyznaczony pracownik wysyłającej jednostki. Większość instytucji uwzględnionych w ankiecie posiada uzgodnione procedury dotyczące przenoszenia obiektów na terenie budynku oraz poza nim, a także przepisy określające sposób transportu książek o dużych formatach.

Podczas prezentowanych warsztatów prowadzono ożywione dyskusje na temat zabezpieczenia i ochrony zbiorów – ważnych elementów pracy ze zbiorami specjalnymi. Dbanie o bezpieczeństwo kolekcji jest zadaniem niezwykle trudnym i wymagającym konkretnych rozwiązań, jednak nie zawsze okazują się one w pełni zadowalające. Jak zauważył bowiem w swojej prezentacji T. Vermeulen, celem istnienia bibliotek jest przechowywanie oraz udostępnianie zbiorów, a te dwie czynności, niestety, stoją ze sobą w sprzeczności.

Literatura

ACRL/RBMS Guidelines Regarding Security and Theft in Special Collections.

Pobrane z: http://www.ala.org/acrl/standards/security_theft (2.02.2018).

Czapnik, M. (2013–2014). Łapać złodzieja! Zapobieganie i ściganie kradzieży w bibliotekach w epoce cyfrowej”. Konferencja i zebranie Konsorcjum Europejskich Bibliotek Naukowych. Warszawa, 29–30 października 2013 r. (s. 399–403). W: *Z badań nad książką i księgozbiorami historycznymi*. Warszawa: Uniwersytet Warszawski.

---

⁵ Temat norm wypożyczeń obiektów poza bibliotekę i ich transportu (na przykładzie BUW) porusza w swym artykule Agnieszka Kościelniak-Osiak (2016).

- Gmoliszek, J., Wodniak, K. (red.). (2016). *Ochrona zbiorów bibliotecznych*. Bydgoszcz: Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego.
- Jensen, K.: Thefts by Mr Farhad Hakimzadeh of leaves from printed books in the British Library. Pobrane z: https://www.kb.nl/sites/default/files/docs/hakimzadeh_theft_narrative.pdf (2.02.2018).
- Kamler, A., Pietrzekiewicz, D. (red.). (2014). *Dziedzictwo utracone – dziedzictwo odzyskane*. Warszawa: Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR.
- Kościelniak-Osiak, A. (2016). Wybrane zagadnienia ochrony i bezpieczeństwa zbiorów Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie udostępnianych na wystawy zewnętrzne. W: J. Gmoliszek, K. Wodniak, (red.). *Ochrona zbiorów bibliotecznych* (s. 125–136). Bydgoszcz: Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego.
- Mounce, M. An Investigation of Special Collections Library Theft. Pobrane z: <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/01960075.2013.765784> (2.02.2018).

Tekst w wersji poprawionej wpłynął do redakcji 11 kwietnia 2018 r.

Martyna Osuch

Early Printed Books Department
The University Library in Warsaw
University of Warsaw
e-mail: martyna.osuch@uw.edu.pl

**The protection and the ensuring of the security
of special collections – conclusions which are drawn
from a discussion and the exchange of experience
between the participants of a workshop
of the Consortium of European Research Libraries
in the Hague**

Abstract: On 6–8 September 2017 the Hague provided the venue for a series of workshops devoted to the protection of special collections in libraries, museums and archives. The meeting was organised by the Security Working Group which was established in 2015 by the members of the Consortium of European Research Libraries (CERL). In her article, the author presents the results and the conclusions which were drawn from an in-depth survey about the protection of special collections in various European institutions which was conducted among the participants of the meeting, as well as discussions between the representatives of various European centres, especially libraries.

Keywords: Consortium of European Research Libraries. The ensuring of the security of special collections. The protection of sources. The protection of special collections. Theft in libraries

Piotr Giziński

Zakład Historii Średniowiecza Polski i Nauk Pomocniczych Historii
Instytut Historii
Uniwersytet Gdański
e-mail: piotr_gizinski@wp.pl

Charakterystyka i opracowanie zbioru archiwalnych negatywów w Bibliotece Akademii Sztuk Pięknych w Gdańsku*

Abstrakt: Celem artykułu jest przedstawienie metody opracowania zbioru archiwalnych negatywów Państwowej Wyższej Szkoły Sztuk Plastycznych w Gdańsku przez Bibliotekę Akademii Sztuk Pięknych w Gdańsku. Zostały opisane własne doświadczenia z prac nad materiałem fotograficznym oraz wymienione problemy, z jakimi zetknęli się pracownicy Biblioteki. W badaniach zastosowano metodę doświadczalną. Doświadczenia te mogą posłużyć do wypracowania własnych metod i nakłonienia bibliotekarzy do opracowania zbiorów fotograficznych w swoich bibliotekach. Projekt digitalizacji fotografii spotkał się z ogromnym zainteresowaniem ze strony użytkowników Biblioteki. Przystępując do skanowania materiałów, należy liczyć się z wystąpieniem licznych problemów logistycznych (np. zorganizowanie pracowni), finansowych (np. zakup skanera, materiałów) oraz metodologicznych. Konieczne jest dokładne zewidencjonowanie fotografii, aby na końcu móc je udostępnić użytkownikom czytelnikom. Przyczyni się to do lepszego poznania historii uczelni i jej wpływu na rozwój sztuki w regionie, może także wpłynąć na podniesienie prestiżu placówki naukowej. Opracowywanie fotografii jest zadaniem interesującym, a jednocześnie trudnym, wymagającym od badacza dużo pokory, poświęcenia i cierpliwości.

Słowa kluczowe: Akademia Sztuk Pięknych w Gdańsku. Biblioteka. Czesław Bojarski. Digitalizacja. Fotografia. Gdańsk. Negatyw. Opracowanie. Państwowa Wyższa Szkoła Sztuk Plastycznych w Gdańsku. Witold Węgrzyn. Józefa Wnukowa

---

* Artykuł jest rozszerzoną wersją tekstu: Giziński, P. (2017). Garść doświadczeń z opracowywania zbioru archiwalnych negatywów Państwowej Wyższej Szkoły Sztuk Plastycznych w Gdańsku, przechowywanych w bibliotece Akademii Sztuk Pięknych w Gdańsku. *Biblioteka i Edukacja. Elektroniczne Czasopismo Biblioteki Głównej Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie*, (12), s. 1–8.

W 1945 r. grupa artystów przybyłych z Warszawy – Janusz Strzałecki, Krystyna Łada-Studnicka, Juliusz Studnicki, Józefa Wnukowa, Jacek Żuławski, Hanna Żuławska i Marian Wnuk – założyła w Sopocie Państwowy Instytut Sztuk Plastycznych (Kal, 2012, s. 35). 15 października 1945 r. miała miejsce inauguracja pierwszego roku akademickiego. W grudniu 1945 r. nazwę Uczelni zmieniono na Państwową Wyższą Szkołę Sztuk Pięknych, a później przemianowano na Państwową Wyższą Szkołę Sztuk Plastycznych w Gdańsku (dalej: PWSSP). W roku 1954 siedziba Uczelni została przeniesiona z Sopotu do zabytkowego gmachu Wielkiej Zbrojowni w Gdańsku, w której mieści się do dziś. W 1996 r. na mocy *Ustawy z dnia 4 lipca 1996 r. o zmianie nazw niektórych wyższych szkół artystycznych* Państwowa Wyższa Szkoła Sztuk Plastycznych w Gdańsku otrzymała nazwę Akademia Sztuk Pięknych w Gdańsku (*Ustawa*, 2017).

Z dawnej PWSSP wywodzili się artyści młodego pokolenia, którzy, szkoląc się pod okiem wybitnych mentorów, takich jak Józefa Wnukowa, Franciszek Duszeńko, Edmund Homa czy Ryszard Semka, pozostawili po sobie ślad w trójmiejskiej przestrzeni i okolicach. Przykładem może być solidaryca Jerzego Janiszewskiego z lat osiemdziesiątych XX w. (Florczak, 2017, s. 66–71) czy mural autorstwa Feliksi Dziewanowskiej na sopockim przystanku kolejki miejskiej (*Archiwum Akademii*; Giziński). Absolwenci Uczelni także i dzisiaj potwierdzają wysoki poziom kształcenia, o czym można się przekonać, przeglądając stronę internetową Akademii i liczne uczelniane publikacje.

Dzieje szkoły od początku jej istnienia były na bieżąco dokumentowane w postaci zdjęć i na papierze. Do tej pory udało się zebrać i zabezpieczyć ponad 60 tysięcy unikatowych fotografii oraz ponad 50 metrów bieżących akt PWSSP z lat 1946–1991. Największą popularnością cieszy się zbiór fotografii historycznych PWSSP, obecnie przechowywany w magazynie Biblioteki Akademii Sztuk Pięknych w Gdańsku.

Pierwotnie zbiór ten znajdował się w posiadaniu Wydziału Rzeźby i Intermediów Akademii Sztuk Pięknych w Gdańsku, przy którym funkcjonowała pracownia fotografii. Niedostateczne warunki przechowywania i zaniedbywanie zbiorów skłoniły pracownika archiwum uczelnianego do interwencji i przejęcia w 2014 r. całości zbiorów historycznych fotografii PWSSP. W roku 2017, w wyniku zmian struktury organizacyjnej ASP archiwum zostało przyłączone do Biblioteki Akademii Sztuk Pięknych. Dzięki temu zbiory archiwalne, również kolekcje zdjęć, mogą być wykorzystywane przez większą liczbę użytkowników, w tym pracowników dydaktycznych Akademii Sztuk

Pięknych w Gdańsku i studentów. Kopie fotografii stanowią materiał ilustracyjny np. podczas inauguracji roku akademickiego i obchodów święta Uczelni oraz w publikacjach wydawanych przez ASP. Systematycznie są udostępniane w internecie, na stronie zbrojowniasztuki.pl. Należy również wspomnieć o tegorocznej wystawie „Kadry zapisane w pamięci. Akademia Sztuk Pięknych w Gdańsku w obiektywie Witolda Węgrzyna”, na której zostały zaprezentowane fotografie pochodzące ze zbiorów Biblioteki.

Wraz z przejściem zbiorów z Wydziału Rzeźby i Intermediów w 2014 r., rozpoczęło się ich opracowywanie. Na temat trudności dotyczących badań źródeł fotograficznych pisał brytyjski historyk Peter Burke w książce *Naoczność. Materiały wizualne jako źródła historyczne*. Autor omówił problemy związane z opracowywaniem fotografii, podał również skuteczne rozwiązania niektórych problemów badawczych (Burke, 2012, s. 19).

Opracowywanie fotografii to wciąż aktualny temat w środowisku bibliotekarzy i archiwistów. W ostatnim czasie został on szczegółowo przedstawiony przez Marlenę Jabłońską w monografii *Dokumentacja specjalna w archiwach. Opis tradycyjny i komputerowy* (Jabłońska, 2011). Autorka wskazuje, że oprócz tradycyjnych pomocy informacyjnych, takich jak: księgi inwentarzowe, karty inwentarzowe, katalogi czy indeksy, w archiwach coraz częściej wykorzystuje się komputerowe bazy danych zastępujące tradycyjne pomoce archiwalne. Warunkiem udanej komputeryzacji archiwów jest standaryzacja opisu, ujednoczenie norm i przepisów (Jabłońska, 2011, s. 11). Dawniej w przypadku dokumentacji fotograficznej sporządzana była karta inwentarzowa dla każdej fotografii, składająca się z ośmiu następujących podpól: nazwa archiwum, nazwa zespołu, sygnatury, opis zdjęcia, daty wydarzenia, autor fotografii, daty wykonania, rozmiar negatywu, ewentualnie informacje o publikacjach (Jabłońska, 2011, s. 62). Obecnie w archiwach państwowych obok opisu tradycyjnego istnieją elektroniczne bazy danych, jak FOTO, FOTOGRAFIE czy FOTOSKAN. Różnica między nimi wynika głównie z pełnionych funkcji, a także z przeznaczenia i wykorzystania (Jabłońska, 2011, s. 113). Zagadnienie stanu badań nad opracowaniem zasobu fotograficznego analizowała też Kamila Biernat w artykule *Stan badań nad dokumentacją fotograficzną w archiwach*, opublikowanym w 2015 r. w kwartalniku „Archiwista Polski”.

W 2006 r. została ogłoszona *Decyzja nr 8 Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z dnia 24 kwietnia 2006 r. w sprawie wprowadzenia wskazówek metodycznych dotyczących zasad opracowania foto-*

grafii w archiwach państwowych. Regulacje w tej kwestii przygotowały takie instytucje, jak Narodowe Archiwum Cyfrowe, Ośrodek KARTA czy Narodowy Instytut Audiowizualny, na którego stronie internetowej zamieszczono *Katalog Dobrych Praktyk Digitalizacji Materiałów Archiwalnych*. Dotyczy on w szczególności dokumentacji aktowej, fotograficznej, kartograficznej i ikonograficznej. Badania przeprowadzone przez Piotra Gizińskiego na archiwach społecznych w części województwa pomorskiego pokazują, że w każdym z badanych archiwów społecznych i organizacji pozarządowych inaczej podchodzi się do opisywania i katalogowania fotografii¹. Raport wykazuje, że na tle innych materiałów archiwalnych aktowych to właśnie zbiorów fotograficznych jest najwięcej.

Wspomniany zbiór fotografii trafił do Biblioteki Akademii Sztuk Pięknych w Gdańsku w 2017 r., częściowo uporządkowany przez archiwistę uczelnianego i wciąż opracowywany. Zajmuje się tym archiwista będący pracownikiem Biblioteki. Obecnie zbiór ten liczy ponad 60 tysięcy klatek negatywów z lat 1947–2007. Zdjęcia można podzielić na kilka tematów. Największą grupę stanowią te przedstawiające poszczególne pracownie i studentów w czasie zajęć (fot. 1). Na kliszach uwiecznione zostały również ważne wydarzenia z dziejów Państwowej Wyższej Szkoły Sztuk Plastycznych (fot. 2) i liczne wystawy organizowane na Uczelni (fot. 3).

Fot. 1. Student przy pracy w pracowni rzeźby prof. Franciszka Duszeńki (1969)
Źródło: Fot. Witold Węgrzyn, sygn. 1/43/9.

¹ Pełny raport zawierający wyniki przeprowadzonego badania można znaleźć pod adresem: <http://sap.archiwapomorskie.pl/> w zakładce „Nasze publikacje”: Ekspertyza sytuacji archiwów społecznych w województwie pomorskim [dostęp: 19.06.2018].

Fot. 2. Wizyta żony prezydenta Francji, Anne-Aymone Giscard d'Estaing w PWSSP (1975)

Źródło: Fot. Witold Węgrzyn, sygn. II/297/9.

Fot. 3. Akt męski autorstwa prof. Adama Smolany (1962)

Źródło: Fot. Zygmunt Szymoniak, sygn. X/81/147.

W albumach można obejrzyć zdjęcia z posiedzeń Rady Senatu, Rad Wydziałów (fot. 4; por. też fot. 5), z wizyt znanych osób, które odwiedziły Uczelnię, plenerów, egzaminów wstępnych (fot. 6) itp. Oddzielnie opracowano zbiór zawierający prace dyplomowe studentów. Dużą popularnością cieszą się portrety dydaktyków i zdjęcia przedstawiające charakterystyczne wystroje pracowni.

Fot. 4. Zdjęcie grupowe po zakończeniu posiedzenia Rady Wydziału (1970)

Źródło: Fot. Witold Węgrzyn, sygn. II/304/8.

Fot. 5. Od lewej: prof. Kazimierz Śramkiewicz, prof. Władysław Jackiewicz, prof. Jerzy Zabłocki, prof. Włodzimierz Łajming, prof. Bohdan Borowski, prof. Roman Usarewicz; w tle Kołtarnia – Muzeum Bursztynu w Gdańsku (1980)

Źródło: Fot. Witold Węgrzyn, sygn. II/248/9.

Fot. 6. Przegląd prac kandydatów na studia podczas egzaminu wstępnego. Od lewej: prof. Krzysztof Gliszczyński, prof. Kiejstut Bereźnicki, prof. Jerzy Krechowicz, prof. Włodzimierz Łajming, w tle prof. Maria Targońska (lata osiemdziesiąte XX w.)
Źródło: Fot. Witold Węgrzyn, sygn. II/287/4.

Do rzadkości należą zdjęcia wykonane podczas juwenaliów PWSSP czy prezentujące działalność teatru studenckiego CO TO. Warto też zwrócić uwagę na kolekcję fotografii z międzynarodowego pleneru malarskiego „FART” z roku 1972 (fot. 7).

Fot. 7. Plener malarski studentów szkół plastycznych krajów nadbałtyckich „FART 72” (1972)

Źródło: Fot. Witold Węgrzyn, sygn. I/120/8.

Fotografie wchodzące w skład omawianego zbioru odzwierciedlają nie tylko życie szkoły, ale także życie poza murami Uczelni. Wymienić tu można np. dekorowanie przez artystów malarzy i rzeźbiarzy odbudowanych po II wojnie światowej kamienic Głównego Miasta Gdańska (fot. 8 i 9) czy kolekcję dokumentującą strajk uczelni wyższych w Polsce w grudniu 1981 r., w którym wzięli udział pracownicy PWSSP (fot. 10 i 11). Zachowało się też dużo zdjęć przedstawiających pochody pierwszomajowe w Gdańsku (fot. 12).

Fot. 8. Widok z rusztowania na zniszczony Gdańsk (lata pięćdziesiąte XX w.)
Źródło: Fot. Zygmunta Szymoniaka, sygn. X/46/358.

Fot. 9. Prof. Teresa Pągowska i prof. Stanisław Teisseyre podczas prac nad tworzeniem polichromii na kamienicach przy ul. Długiej w Gdańsku (lata pięćdziesiąte XX w.)
Źródło: Fot. Zygmunta Szymoniaka, sygn. X/46a/369.

Fot. 10. Strajk okupacyjny szkół wyższych (1981)

Źródło: Fot. Witold Węgrzyn, sygn. II/245/1.

Fot. 11. Strajk okupacyjny szkół wyższych (1981)

Źródło: Fot. Witold Węgrzyn, sygn. II/245/3.

Fot. 12. Przedstawiciele PWSSP w pochodzie pierwszomajowym (lata siedemdziesiąte XX w.)

Źródło: Fot. Witold Węgrzyn, sygn. I/103/8.

Twórcami poszczególnych kolekcji fotograficznych byli zatrudnieni przez PWSSP fotograficy: Czesław Bojarski, Witold Węgrzyn i Anna Okońska-Węsióra. W zbiorach znalazły się również kolekcje prywatne, których autorami byli pracownicy PWSSP. Zdecydowanie najwięcej zdjęć jest autorstwa W. Węgrzyna. To dzięki jego staraniom i według jego koncepcji w budynku Małej Zbrojowni, mieszczącej się przy Placu Wałowym w Gdańsku, powstała nowoczesna, funkcjonalna i dobrze wyposażona pracownia fotografii (*Archiwum Akademii*; Giziński).

Witold Węgrzyn urodził się 15 maja 1945 r. w Wąbrzeźnie. Był absolwentem fotografii Państwowego Liceum Technik Plastycznych w Gdyni-Orłowie. W roku 1968 został zatrudniony w Państwowej Wyższej Szkole Sztuk Plastycznych w Gdańsku jako technik fotograf. W 1976 r. został kierownikiem Zakładu Fotografii. W 1999 r. powołano go na kierownika Wyższego Studium Fotografii w ASP w Gdańsku. W latach 2002–2008 pełnił funkcję kierownika Katedry Mediów na Wydziale Grafiki Akademii Sztuk Pięknych w Gdańsku. W 2010 r. przeszedł na emeryturę, lecz nadal aktywnie bierze udział w życiu Uczelni (Giziński)².

---

² Pełny biogram Witolda Węgrzyna znajduje się pod adresem: <http://zbrojowniasztuki.pl/pracownice-i-pracownicy/byle-dydaktyczki-i-byli-dydaktycy/witold-wegrzyn,727> [dostęp: 19.06.2018].

Zachowane zbiory fotograficzne PWSSP w Gdańsku w 70% mają postać czarno-białych negatywów i stykówek, pozostałe to głównie negatywy kolorowe z lat 1994–2007 i czarno-białe odbitki z negatywu. Albumowi z negatywami towarzyszą albumy z wywołanymi stykówkami.

Opracowywanie fotografii w Akademii Sztuk Pięknych trwa od 2014 r. Celem jest zabezpieczenie, sklasyfikowanie, zewidencjonowanie i ostatecznie udostępnienie całego zespołu fotografii użytkownikom Biblioteki³.

Po wstępnym rozpoznaniu fotografie zostały podzielone tematycznie, z zachowaniem pierwotnego układu negatywów. Wyłoniono m.in. kolekcje: „Pochody pierwszomajowe”, „Rady Wydziałów”, „Portrety pracowników”, „Inauguracja roku akademickiego”, „Wydarzenia”, „Plenery”, „Wystawy”. Następnie fotografie zostały opisane i zewidencjonowane według: sygnatury danego zdjęcia, opisu fotografii z uwzględnieniem osób występujących na zdjęciach, autora zdjęcia, daty wydarzenia, miejsca wykonania zdjęcia i nazwy kolekcji, do jakiej została przydzielona fotografia (por. tabela 1) (Giziński, 2017, s. 4).

Tabela 1. Przykładowa karta inwentarzowa

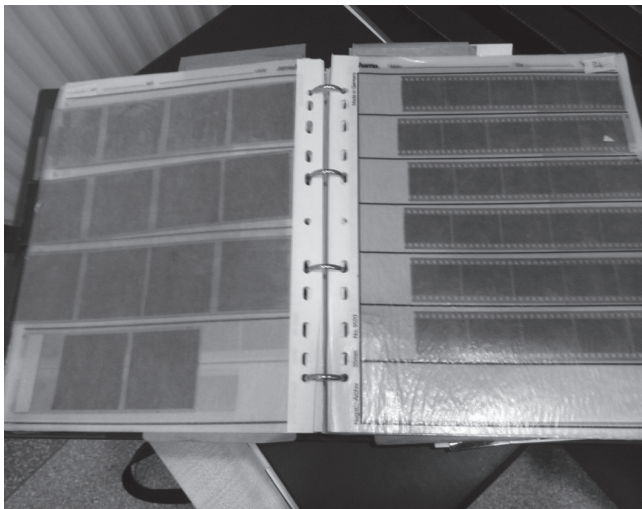
Lp.	Sygnatura	Opis fotografii	Autor	Data wydarzenia	Miejsce	Kolekcja	Uwagi
1	I/130/19	Juwenalia studenckie PWSSP. Na zdjęciu Wojciech Siemion ze studentami, obok prof. Józefa Wnukowa, prof. Hanna Żuławska	Witold Węgrzyn	1975	Gdańsk	Juwenalia	
2	I/130/20	Juwenalia studenckie PWSSP. Na zdjęciu Wojciech Siemion ze studentami, obok prof. Józefa Wnukowa, prof. Hanna Żuławska	Witold Węgrzyn	1975	Gdańsk	Juwenalia	
3	I/130/21	Juwenalia studenckie PWSSP. Na zdjęciu Wojciech Siemion ze studentami, obok prof. Józefa Wnukowa, prof. Hanna Żuławska	Witold Węgrzyn	1975	Gdańsk	Juwenalia	

Źródło: Opracowanie własne na podstawie (Jabłońska, 2012, s. 63).

³ Poszczególne etapy opracowywania fotografii zostały szczegółowo opisane w artykule: (Giziński, 2017).

Duży wkład w prace nad opisem zdjęć miał W. Węgrzyn. Dzięki współpracy z nim udało się zidentyfikować większość osób i wydarzeń ujętych w kadrach.

Klisy, jakie otrzymała Biblioteka Akademii Sztuk Pięknych, najczęściej były w całości zrolowane, owinięte w papier albo luzem wrzucone do pudełka. Ostatecznie zostały umieszczone w albumach przeznaczonych do archiwizacji negatywów, w specjalnych koszulkach niezawierających szkodliwych dla emulsji składników chemicznych. Stan zachowania negatywów jest dobry: brak wyraźnych śladów zniszczeń mechanicznych (przedarcia, zagięcia) i biologicznych (rozwój grzybów i bakterii).

Fot. 13. Album z zabezpieczonymi paskami negatywów

Źródło: Fot. P. Giziński.

Zeskanowane materiały zostały zabezpieczone na komputerze, a kopie nagrane na płytach CD-DVD i zapisane na dysku zewnętrznym. Wzorcowych kopii cyfrowych zdjęć nie poddaje się obróbce graficznej (kadrowaniu, czyszczeniu z pyłków, retuszowi, zmianom kontrastu i naświetlenia ekspozycji). Takie surowe materiały udostępnia się użytkownikowi.

Każde zdigitalizowane zdjęcie otrzymało własną sygnaturę. Poszczególne jej człony oznaczają kolejno: numer kolekcji, numer strony w albumie, który jest jednocześnie numerem folderu w komputerze, i numer klatki poszukiwanego zdjęcia. Na przykład XI/37/3 (Giziński, 2017, s. 5) oznacza kolekcję nr XI, stronę (folder) nr 37 i zdjęcie nr 3.

W tym wypadku jest to zdjęcie pt. *Egzamin wstępny na PWSSP w roku 1989* (fot. 14). Dzięki temu można szybko wyszukać zdjęcie i jeżeli istnieje taka potrzeba, ponownie zeskanować interesującą fotografię. Obecnie część inwentarza jest udostępniona w wersji elektronicznej na stronie internetowej ASP, w zakładce Biblioteka i Archiwum, podstrona Archiwum (*Archiwum fotograficzne*, cz. 1–3).

Fot. 14. Egzamin wstępny na PWSSP w roku 1989

Źródło: Fot. Witold Węgrzyn, sygn. XI/37/3.

Projekt digitalizacji zbioru negatywów PWSSP spotkał się z aprobatą władz Uczelni i użytkowników Biblioteki. Zdjęcia udostępniane są nieodpłatnie, w czytelni. Użytkownik, chcąc wykorzystać fotografię do własnych celów, musi uzyskać zgodę Rektora Akademii Sztuk Pięknych w Gdańsku. Następnie z użytkownikiem podpisywana jest umowa licencyjna. Licencjodawca zobowiązuje się w niej do wykorzystania zdjęć do celów opisanych w podaniu skierowanym do Rektora, nieudostępniania ich innym podmiotom, wyraźnego eksponowania informacji o źródle pochodzenia fotografii, a także do wskazania autora zdjęcia. Wymagane jest również przedłożenie licencjodawcy do akceptacji podpisu pod wykorzystaną fotografią w terminie umożliwiającym stosowną akceptację przed drukiem i dalszym rozpowszechnianiem utworu.

W 2017 r. najczęściej wyszukiwanymi tematami były portrety i zdjęcia sytuacyjne pracowników dydaktycznych, w dalszej kolejności dzieła sztuki, sporadycznie zdjęcia z uroczystości odbywających się na Uczelni, pochodów pierwszomajowych i pracowni artystycznych. Ze zbiorów najliczniej korzystali dydaktycy ASP, następnie osoby z zewnątrz związane z instytucjami kultury, takimi jak: Państwowa Galeria Sztuki w Sopocie, Muzeum Okręgowe w Toruniu, studenci z Uniwersytetu

Gdańskiego, Uniwersytetu Warszawskiego, Akademii Sztuk Pięknych w Gdańsku. Fotografie archiwalne PWSSP zostały także wykorzystane podczas prac nad Gedanopedią – internetową encyklopedią Gdańska.

Rolą Biblioteki Akademii Sztuk Pięknych w Gdańsku jest dbanie o pamięć i historię Uczelni. Dzięki udostępnianiu części zdjęć w internecie udało się pozyskać dla Biblioteki ASP nowe kolekcje fotografii. Na początku 2018 r. przejęła ona kolejny duży zbiór negatywów autorstwa C. Bojarskiego – fotografa PWSSP w latach 1948–1967. Kolekcja ta jest w trakcie opracowywania i na tym etapie niewiele można o niej powiedzieć. Dydaktycy także przekazują swoje zbiory prywatne. Biblioteka może pochwalić się kolekcją zdjęć otrzymanych w darze od prof. Andrzeja Śramkiewicza, syna artysty malarza prof. Kazimierza Śramkiewicza. Do zasobów Biblioteki trafiła również kolekcja zdjęć i dokumentów po prof. F. Duszeńce i spuścizna prof. J. Wnukowej.

W internecie, na stronie zbrojowniasztuki.pl, na bieżąco publikowane są kopie cyfrowe zdjęć⁴. Nieoczekiwanie w proces identyfikacji i opis zdjęć zamieszczonych w sieci włączyły się osoby z zewnątrz: byli studenci i pracownicy PWSSP. Dzięki ich pomocy udało się określić tożsamość kilkunastu nowych osób powiązanych z Uczelnią oraz ustalić nowe miejsca i wydarzenia z historii Państwowej Wyższej Szkoły Sztuk Plastycznych w Gdańsku.

W kwietniu 2018 r. Biblioteka ASP zorganizowała wystawę „Kadry zapisane w pamięci. Akademia Sztuk Pięknych w Gdańsku w obiektywie Witolda Węgrzyna”. Na wernisaż licznie przybyli byli pracownicy, absolwenci, osoby związane z Uczelnią. Była to dla nich sentymentalna podróż w przeszłość, a emocje towarzyszące zwiedzającym podczas tego wydarzenia pokazały, że wysiłek włożony w opracowywanie fotografii nie poszedł na marne.

Każda fotografia jest kawałkiem historii – rzeczywistości, która stała się metaforą minionych czasów, ludzi i nastrojów. Autorzy fotografii starali się pokazać ówczesną rzeczywistość w taki sposób, w jaki sami ją odbierali. Fotografie historyczne dawnej PWSSP ukazują uroki pracowni artystycznych, dynamikę sytuacji, reportaże z korekt prac, wernisaże wystaw, pracę dydaktyków, codzienne sytuacje, prawdziwe i spontaniczne. To wszystko sprawia, że fotografie stają się jeszcze bardziej atrakcyjne, rozbudzając wyobraźnię oglądających osób.

---

⁴ Przykłady zdjęć ze zbioru można obejrzeć na stronie Zbrojownia Sztuki: <http://zbrojowniasztuki.pl/w-obiektywie/wczoraj> (odczyt: 19.06.2018).

Literatura

- Archiwum Akademii Sztuk Pięknych w Gdańsku. Teczka osobowa: Witold Węgrzyn, sygn. W81.
- Archiwum Akademii Sztuk Pięknych w Gdańsku. Teczka osobowa: Dziewanowska Feliksa, sygn. Ds5/24
- Archiwum fotograficzne Witolda Węgrzyna cz. 1. W: *Katalogi*. Pobrane z: <http://asp.gda.pl/render-file/original/10125> (30.01.2018).
- Archiwum fotograficzne Witolda Węgrzyna cz. 2. W: *Katalogi*. Pobrane z: <http://asp.gda.pl/render-file/original/10126> (30.01.2018).
- Archiwum fotograficzne Witolda Węgrzyna cz. 3. W: *Katalogi*. Pobrane z: <http://asp.gda.pl/render-file/original/10127> (30.01.2018).
- Biernat, K. (2015). Stan badań nad dokumentacją fotograficzną w archiwach. *Archiwista Polski* (79), 61–74.
- Burke, P. (2012). *Naoczność. Materiały wizualne jako świadectwa historyczne*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Decyzja nr 8 Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z dnia 24 kwietnia 2006 r. w sprawie wprowadzenia wskazówek metodycznych dotyczących zasad opracowania fotografii w archiwach państwowych. Pobrane z: <https://www.archiwa.gov.pl/pl/zarzadzanie-dokumentacja/prawo-archiwalne/akty-normatywne-naczelnego-dyrektora-archiw%C3%B3w-pa%C5%84stwowych> (30.10.2017).
- Florczak, R. (2017). Gdańska ASP w przestrzeni publicznej. *Akademia w Mieście*, (1), 66–71.
- Giziński, P. (2016). Ekspertyza sytuacji archiwów społecznych w województwie pomorskim. Pobrane z: <http://sap.archiwapomorskie.pl/wp-content/uploads/2016/09/raport-z-archiwistyki-spoecznej.pdf> (19.06.2018).
- Giziński, P. Witold Węgrzyn. W: *Zbrojownia Sztuki*. Pobrane z: <http://zbrojowniasztuki.pl/osoby/witold-wegrzyn,222> (30.10.2017).
- Giziński, P. (2017). Garść doświadczeń z opracowywania zbioru archiwalnych negatywów Państwowej Wyższej Szkoły Sztuk Plastycznych w Gdańsku, przechowywanych w bibliotece Akademii Sztuk Pięknych w Gdańsku. *Biblioteka i Edukacja. Elektroniczne Czasopismo Biblioteki Głównej Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie*, (12), 1–8. Pobrane z: <http://www.bg.up.krakow.pl/newbie/index.php/bie/issue/view/12> (30.01.2018).
- Jabłońska, M. (2011). *Dokumentacja specjalna w archiwach. Opis tradycyjny i komputerowy*. Toruń: Wydawnictwo Naukowe UMK.
- Kal, E. (2012). Akademia Sztuk Pięknych. W: B. Śliwiński (red.), *Encyklopedia Gdańska* (s. 35–37). Gdańsk: Fundacja Gdańska.

- Katalog z wystawy: Galeria FF-Forum Fotografii. (1998). *Sytuacje II. Ingerencje – interwencje. Witold Węgrzyn*. Łódź: Galeria FF.
- Robótka, H., Ryszewski, B., Tomczak, A. (1989). *Archiwistyka*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Ustawa z dnia 4 lipca 1996 r. o zmianie nazw niektórych wyższych szkół artystycznych. Pobrane z: <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19961000462> (30.10.2017).
- W obiektywie. W: *Zbrojownia Sztuki*. Pobrane z: <http://zbrojowniasztuki.pl/alma-mater/w-obiektywie> (30.10.2017).
- Zarządzenie nr 17 Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z 30 czerwca 1969 r. w sprawie archiwalnego opracowania zasobu fotografii. Pobrane z: <http://adacta.archiwa.net/file/fota.pdf> (30.10.2017).

Tekst w wersji poprawionej wpłynął do redakcji 20 czerwca 2018 r.

Piotr Giziński

The Department of the Medieval History of Poland and of the Auxiliary Sciences of History
The Institute of History
University of Gdańsk
e-mail: piotr_gizinski@wp.pl

The description and the treatment of the collections of archive negatives in the Library of the Academy of Fine Arts in Gdańsk

Abstract: The purpose of the article is to present a method of the treatment of the collection of archive negatives of the State Institution of Higher Education of Visual Arts in Gdańsk by the library of the Academy of Fine Arts in Gdańsk. The article discusses the author's own experience in the work on the photographic material and the relevant problems which were experienced by the library staff. One applied an experimental method in research. The experiences which were collected and described in the article may serve the task of the development of one's own methods and may prompt librarians to engage in the treatment of photographic collections in their libraries. The process of the digitalisation of photographs sparked a great interest of the users of the library. When one initiates the scanning of materials, one may encounter logistic problems (e.g. the setting up of a workroom), financial problems (e.g. the purchase of a scanner and the relevant materials), also the methodology itself may become an obstacle. It is necessary to make a comprehensive inventory of photographs so that eventually they may be rendered accessible to the users of a reading room. This will contribute to the enhancement of the familiarisation with the history of the University and its influence upon the development of art in the

region, and it may also influence the enhancement of the prestige of the scholarly institution. The treatment of a photograph is an interesting and also a difficult task, which requires a great deal of humility, dedication and patience on the part of the researcher.

Keywords: The Academy of Fine Arts in Gdańsk. Czesław Bojarski. Digitalisation. Gdańsk. Library. Negative. Photography/photographs. The State Institution of Higher Education of Visual Arts in Gdańsk. Treatment. Witold Węgrzyn. Józefa Wnukowa

Agata Arkabus

Publiczna Biblioteka Pedagogiczna RODN „WOM” w Częstochowie
e-mail: a.arkabus@wp.pl

Przewodnik dla nauczycieli i bibliotekarzy Częstochowy i okolic po źródłach informacji regionalnej* Część pierwsza

Abstrakt: Opracowanie *Przewodnik dla nauczycieli i bibliotekarzy Częstochowy i okolic po źródłach informacji regionalnej* ma formę spisu bibliograficznego zawierającego opisy druków zwartych, artykułów z czasopism, źródeł elektronicznych oraz multimedialnych, dostępnych w różnych bibliotekach częstochowskich. *Przewodnik* został opracowany zgodnie z założeniami podstaw programowych z 1999 i 2008 r. i stanowi pomoc dla nauczycieli w wyborze źródeł przydatnych w edukacji regionalnej.

Słowa kluczowe: Częstochowa. Bibliografia terytorialna. Edukacja regionalna. Nauczyciele edukacji regionalnej. Regionalizm

Uwagi wprowadzające

Przygotowany przewodnik bibliograficzny powstał z myślą o nauczycielach i bibliotekarzach, którzy w okresie rozwoju społeczeństwa informacyjnego stają przed trudnym pytaniem: w jaki sposób zainteresować ucznia przeszłością i historią jego miasta? Współczesne media kreują wśród dzieci i młodzieży postawę otwartości wobec innych

---

* Prezentowany tu spis bibliograficzny stanowi część rozprawy doktorskiej pt. *Źródła informacji w pracy nauczyciela edukacji regionalnej (na przykładzie Częstochowy)*, napisanej pod kierunkiem prof. dr hab. Elżbiety Gondek, obronionej 14 czerwca 2017 r. na Wydziale Filologicznym Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach.

społeczeństw, kultur, ich tradycji i zwyczajów¹. Rozwój technologii informacyjno-komunikacyjnych, przede wszystkim internetu, ułatwia młodym ludziom zdobywanie wiadomości o innych kulturach, poznanie, a nawet przejmowanie ich obyczajów. Wobec nadmiaru informacji młodzież nie potrafi wybrać tego, co wartościowe i przydatne, nie wie też, co należy odrzucić. Instytucje oświatowe i kulturalne starają się zatem upowszechniać treści mało popularne, związane z regionem, aby rodzima kultura nie odeszła w zapomnienie.

Duży wpływ na rozwój i promocję lokalnej kultury ma szkoła. W niej dzieci od najmłodszych lat poznają historię, środowisko przyrodnicze, zasłużonych ludzi, aktualne problemy społeczne swojego miasta i regionu. Nauczyciel odgrywa w tym procesie znaczącą rolę, ponieważ na nim spoczywa odpowiedzialność za rozbudzanie zainteresowania uczniów lokalną tematyką oraz za angażowanie ich w społeczne prace na rzecz swojej miejscowości. Nauczyciele realizujący zagadnienia z zakresu edukacji regionalnej wykorzystują w pracy dydaktycznej tradycyjne metody nauczania oraz formy nowoczesne, bazujące na technologiach informacyjno-komunikacyjnych (np. e-learning). Sięgają także po różnorodne źródła i materiały przydatne do przygotowania zajęć lub lekcji. Nauczyciele regionaliści potwierdzają, że korzystają z opracowań i źródeł dostępnych m.in. w instytucjach lokalnych, takich jak urzędy, biblioteki, parafie. Wiąże się to z koniecznością poszukiwania materiałów w różnorodnych katalogach, bazach danych i informatorach. By ułatwić ten właśnie proces poszukiwania informacji na temat Częstochowy i jej najbliższej okolicy przez pedagogów prowadzących zajęcia związane z szerzeniem kultury i tradycji regionu, stworzono spis bibliograficzny źródeł. Innym celem przyświecającym pracom nad spisem była ochrona i archiwizacja materiałów dotyczących regionalizmu częstochowskiego. Każdy rejestr bibliograficzny to swoista baza danych, mająca charakter doraźny, informacyjny, ale też historyczny, jako element kultury narodu czy regionu, dbającego o udokumentowanie różnych aspektów życia w przeszłości oraz pewnych zjawisk. I to właśnie ochrona dziedzictwa kulturalnego Częstochowy i okolic stanowiła nadrzędny cel prac nad *Przewodnikiem dla nauczycieli i bibliotekarzy Częstochowy i okolic po źródłach informacji regionalnej*, który adresowany jest przede wszystkim do pedagogów, ale i wszystkich zainteresowanych regionem częstochowskim.

---

¹ Suska, D. (2004). Rola mediów we współczesnej kulturze. *Częstochowski Biuletyn Oświatowy*, 4, 15–19.

Regionalizm w edukacji

Nauczyciele, bibliotekarze i regionaliści dostrzegają pozytywne aspekty edukacji regionalnej w rozwoju społecznym, patriotycznym i obywatelskim dziecka i ucznia w wieku przedszkolnym i szkolnym. Dzieci zdobywają wiedzę na temat historii własnej miejscowości oraz ważnych wydarzeń społecznych, uczą się postawy patriotycznej, doskonałą poczucie obowiązku i przywiązania do pracy oraz działań na rzecz lokalnych instytucji, osób, organizacji. Dzieci młodsze chętnie uczestniczą w zajęciach z zakresu regionalizmu, ponieważ miejsca o których opowiada nauczyciel, są im znane i często przez nie odwiedzane. Uczniowie klas starszych poznają swój region przez udział w zajęciach terenowych, poszerzanie wiadomości, wyszukiwanie informacji w zbiorach drukowanych i zasobach sieci. Uczniowie podejmują też różne formy działań na rzecz rozwoju własnej miejscowości.

Pod wpływem przemian społecznych, gospodarczych, naukowych i technologicznych zmieniają się wszystkie sfery życia, w tym także kultura. Pojawiają się jej nowe, autonomiczne formy, związane z rozwojem nowych technologii medialnych i produkcyjnych. Cyfryzacja i rozwój internetu umożliwiły powstanie multimediiów: interaktywnych serwisów informacyjnych, edukacyjnych i rozrywkowych, gier komputerowych, nowych form literackich, jak blogi i hiperliteratura². W sieci kształtują się nowe sposoby tworzenia relacji – niebezpośrednie, zapośredniczone przez technologie cyfrowe, które często wpływają na to, jak żyje i pracuje współczesny człowiek. Zmianom ulegają również relacje międzykulturowe – obecnie można surfować niemal bez ograniczeń w internecie, odkrywając inne kultury, ucząc się ich i czerpiąc z nich inspiracje³.

W dobie rozwoju technologii informacyjno-komunikacyjnych wirtualny dostęp do każdego zakątka Polski czy świata jest niebywale łatwy i szybki. Rozwój internetu umożliwił poznanie tego, co jeszcze kilkanaście lat temu wydawało się dalekie i nieosiągalne. Stanowi on narzędzie promocji miast, gmin, organizacji kulturalno-oświatowych, towarzystw naukowych i innych. Także dzieci od najmłodszych lat korzystają z internetu i jego zasobów. Jedno kliknięcie myszką przenosi w wirtualny świat kultury, zabytków i budowli różnych regionów Polski.

---

² *Kultura 2.0. Wyzwania cyfrowej przyszłości*. Pobrane z: http://biblioteka.womczest.edu.pl/new/wp-content/uploads/2013/09/webowa_biblioteka_kultura_kultura_2.0.pdf (29.12.2017).

³ Idzikowska, W., Nęcka, M. *Projektuj z dziećmi! Edukacja kulturowa w praktyce*. Pobrane z: <http://biblioteka.womczest.edu.pl/new/wp-content/uploads/2015/05/projektuj-z-dzie%C4%87mi.pdf> (27.12.2017).

Jednakże w regionalnym wychowaniu dzieci i młodzieży najważniejszy jest bezpośredni kontakt z historią – poprzez zwiedzanie regionalnych muzeów, zabytków, spotkania z ludźmi zasłużonymi w regionie. Wychowanie w duchu przywiązania do małej ojczyzny w przeszłości będzie owocowało pozytywną postawą wobec lokalności i ojczyzny. Dziecko, które od najmłodszych lat działa na rzecz własnej miejscowości, w dorosłym życiu społecznym i obywatelskim podejmie różnorodne działania o zasięgu regionalnym i ponadregionalnym.

Edukacja regionalna realizowana w szkole jest więc nie tylko treścią, ale i metodą dydaktyczną. Wyzwała w uczniach ciekawość świata, zwiększa zainteresowanie przeszłością, sprawia, że nauka przestaje być nudna, a jednocześnie pozwala na lepsze przyswojenie wiedzy i jej trwale zapamiętywanie. Sprzyja wychodzeniu poza tradycyjny system klasowo-lekcyjny. Najlepsze efekty osiąga się poza ławką szkolną, na wycieczkach, rajdach, w zielonych szkołach, w trakcie wizyt w muzeach, obiektach zabytkowych, bibliotekach, podczas imprez folklorystycznych i konkursów. Nauczycieli, nauczycieli bibliotekarzy i regionalistów w realizacji edukacji regionalnej mogą wspierać biblioteki publiczne, pedagogiczne i inne placówki informacji⁴.

Zajęcia z zakresu edukacji regionalnej powinny być dostosowane do wieku uczniów i ich zainteresowań. W pracy dydaktycznej warto łączyć metody tradycyjne z wykorzystaniem technologii informacyjno-komunikacyjnych. Dotarcie przez nauczycieli i bibliotekarzy do poszukiwanych źródeł, potrzebnych do realizacji zajęć z edukacji regionalnej, jest często bardzo czasochłonne. Poszukiwania są jednak niezbędnym warunkiem przygotowania ciekawych i atrakcyjnych zajęć dla uczniów. Wielką popularnością cieszą się źródła informacji bibliograficznej udostępnione przez biblioteki za pośrednictwem internetu. Źródła te stanowią element regionalnego systemu informacyjnego, a zarazem są znakomitym agregatorem i archiwum lokalnych dokonań. Poprzez spisanie tradycyjnych i elektronicznych publikacji o charakterze regionalnym osoby i instytucje zainteresowane tą problematyką zyskują chronione od rozproszenia źródła – różnorodne bazy danych, spisy bibliograficzne, autorskie wykazy publikacji i opracowań. Dotarcie do nich często sprawia nauczycielom problem. Wiele źródeł nadal pozostaje odnotowanych tylko na kartach katalogowych lub w drukowanych bibliografiach regionalnych. Nauczyciele muszą więc poświęcić

---

⁴ *Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 28 lutego 2013 r. w sprawie szczegółowych zasad działania publicznych bibliotek pedagogicznych*. Dz. U. z 2013 r. poz. 369; *Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach*. Dz.U. 1997 Nr 85 poz. 539.

dużo czasu na wyszukanie potrzebnych materiałów dydaktycznych. Brakuje zwłaszcza specjalistycznych spisów, kierowanych wyłącznie do nauczycieli realizujących treści z edukacji regionalnej. *Przewodnik dla nauczycieli i bibliotekarzy Częstochowy i okolic po źródłach informacji regionalnej* ma więc stanowić materiał pomocniczy w wyborze źródeł przydatnych w realizacji zajęć dydaktycznych. Przewodnik został opracowany zgodnie z założeniami podstaw programowych Ministerstwa Edukacji Narodowej z 1999 i 2008 r.

Ogólna charakterystyka źródeł informacji o Częstochowie i okolicy

Materiały dotyczące Częstochowy i okolic od wielu lat są gromadzone i udostępniane w częstochowskich bibliotekach. Zadanie to realizowane jest przede wszystkim przez Bibliotekę Publiczną im. dr. Władysława Biegańskiego w Częstochowie, w której funkcjonuje Ośrodek Informacji Regionalnej. W ośrodku tym znajdują się zbiory regionalne związane z Częstochową i okolicami, opracowywana jest bibliografia rejestrująca piśmiennictwo na temat miasta, jego historii, kultury, gospodarki, przyrody i turystyki oraz zagadnień społecznych.

Tworząc warsztat złożony z książek dostępnych w bibliotece, czasopism, dokumentów życia społecznego, trzeba też zwrócić uwagę na zbiory elektroniczne upublicznione w wersji online. Należą do nich periodyki wydawane na początku XX w. („Goniec Częstochowski”, „Gazeta Częstochowska”, „Dziennik Częstochowski”) oraz gazety z lat trzydziestych XX w. („Częstochowianin”, „Kurier Częstochowski”). Zbiory te stanowią wyjątkowe źródło informacji o dawnym życiu codziennym Częstochowy oraz problemach społeczno-politycznych mieszkańców. Zarówno dla nauczycieli, jak i uczniów szkół podstawowych i ponadpodstawowych mogą stanowić materiał do poszukiwań i odkrywania interesujących faktów z historii miasta oraz wiadomości o żyjących w nim ludziach. Oprócz czasopism, na stronach WWW lokalnych bibliotek udostępnia się w wersji cyfrowej książki o tematyce regionalnej, stanowiące cenne źródło historyczne i edytorskie. Są to opracowania wydane w okresie od XVII do XX w.

Wśród dokumentów stanowiących pomoc dydaktyczną dla nauczycieli brak jest filmów archiwalnych ukazujących rozwój miasta i życie mieszkańców. Żadna z częstochowskich bibliotek nie posiada odpowiednio opracowanych zbiorów specjalnych. Materiałów tej kategorii można szukać w zasobach internetowych, ale dokumentacji nie uporządkowano i nie skła-

syfikowano. Za pośrednictwem strony internetowej Muzeum Częstochowskiego można natomiast dotrzeć do krótkich filmów dotyczących miasta i organizowanych w Muzeum wystaw o tematyce historycznej i kulturalnej.

Wiele interesujących tekstów na temat miasta, jego historii, rozwoju kultury, ogłoszono również w poszczególnych tomach „Ziemi Częstochowskiej”, „Rocznika Muzeum Częstochowskiego” oraz „Almanachu Częstochowy”.

Przewodnik dla nauczycieli i bibliotekarzy Częstochowy i okolic po źródłach informacji regionalnej został wyselekcjonowany z zasobów regionalnych częstochowskich bibliotek i odnosi się do głównych problemów miasta. Wymieniono w nim książki zawierające fotografie, grafiki, ilustracje pomocne w przygotowaniu zajęć oraz filmy dydaktyczne, otwarte zasoby cyfrowe i strony internetowe.

Spis zawiera opisy bibliograficzne sporządzone z autopsji (368 pozycji). Opisy zostały uszeregowane w obrębie działów tematycznych alfabetycznie według tytułów. Wśród działów tematycznych wyodrębniono następujące zagadnienia główne: I. Częstochowa i okoliczne gminy. Opracowania i materiały monograficzne⁵; II. Biografie postaci⁶; III. Przekazane przez pokolenia⁷; IV. Jurajskie krajobra-

---

⁵ Częstochowa jest miejscowością o wielowiekowej historii i tradycji. Szczególne miejsce w życiu miasta zajmuje niewątpliwie klasztor Ojców Paulinów na Jasnej Górze. Z dostępnych publikacji do spisu wybrane zostały te, które w przystępny sposób przedstawiają tło historyczne i życie mieszkańców na przestrzeni wieków, lecz nie są opracowaniami naukowymi. Sięgnięto także po teksty omawiające poszczególne dzielnice miasta, ich charakterystyczne budowle czy miejsca życia społecznego (np. szkoły, kościoły, kapliczki, parki). Ważną rolę w życiu społecznym i gospodarczym odgrywają organizacje i stowarzyszenia (np. Spółdzielczość Spożywców „Społem”, Izba Rzemiosła, Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół”, Związek Harcerstwa Polskiego), co znalazło odzwierciedlenie w spisie. Częstochowa to miasto z bogatą kulturą muzyczną i artystyczną (malarstwo, rzeźba, poezja), toteż publikacje na ten temat również zostały uwzględnione.

⁶ W opracowaniach książkowych i czasopismach nauczyciele znajdują biografie sławnych częstochowian, takich jak ojciec Augustyn Kordecki, lekarz Władysław Biegański, poetka Halina Poświatowska. Na szczególną uwagę zasługują te opracowania, w których autorzy przedstawiają ludzi często zapomnianych przez młodsze pokolenia. Nie sprawowali oni wysokich urzędów, ale ich zasługi utrwaliły się w pamięci żyjących. Należy tu wspomnieć m.in. o Ferdynandzie Karo, Stanisławie Grzybku, Piotrze Pomianie. Niewiele jest źródeł poświęconych osobom żyjącym współcześnie, zasłużonym dla lokalnej kultury, oświaty, działalności społeczno-politycznej. Informacje na ich temat można odszukać w dziennikach i gazetach regionalnych, w *Bibliografii regionu częstochowskiego* oraz w zasobach internetu.

⁷ W realizacji edukacji regionalnej nie może zabraknąć legend i podań, które przekazują uczniom historię najbliższej okolicy, umożliwiając zapamiętanie szczegól-

zy⁸; V. Częstochowa na ludowo⁹; VI. Materiały edukacyjne dla nauczycieli.

Przewodnik dla nauczycieli i bibliotekarzy Częstochowy i okolic po źródłach informacji regionalnej zawiera wybór opisów źródeł z zakresu edukacji regionalnej wydanych do 2012 r. Bibliografię uzupełniono o indeksy: osobowy i przedmiotowy. W indeksie osobowym w układzie alfabetycznym podano nazwiska autorów książek, artykułów i publikacji internetowych, malarzy, aktorów, muzyków, reżyserów. Indeks przedmiotowy umożliwia natomiast wyszukiwanie zagadnień i tematów poprzez hasła przedmiotowe. Numery przy nazwiskach (indeks osobowy) oraz hasłach (indeks przedmiotowy) odsyłają do poszczególnych pozycji w spisie. Opracowania zostały uporządkowane tematycznie, a każdy opis bibliograficzny opatrzono adnotacją o lokalizacji danej publikacji (BB – Biblioteka Publiczna im. dr. Władysława Biegańskiego w Częstochowie; BP – Publiczna Biblioteka Pedagogiczna RODN „WOM” w Częstochowie). Wśród odnotowanych źródeł znalazły się druki zwarte, artykuły z czasopism, dokumenty elektroniczne oraz multimedialne. Opisy bibliograficzne sporządzono zgodnie z normami: PN-N-01152-12. *Opis bibliograficzny – Filmy*; PN-N-01152-13. *Opis bibliograficzny – Dokumenty elektroniczne*; PN-82/N-01152/01. *Opis bibliograficzny – Książki*; PN-N-01152-2. *Opis bibliograficzny – wydawnictwa ciągłe*.

I. Częstochowa i okoliczne gminy. Opracowania i materiały monograficzne

1. 100 lat kolei Herby-Częstochowa / Józef Andrzej Bossowski. – Częstochowa, 2003.
BB
2. 800 lat Lelowa / Antoni Białowąs, Marian Nowak. – Lelów : Społeczny Komitet Obchodów 800 lecia Lelowa, [b.r.].
BP, BB

---

nych miejsc i postaci, dlatego też w spisie zarejestrowano bajki, baśnie i inne formy przekazu regionalnej obyczajowości.

⁸ W tym dziale znalazły się źródła na temat fauny i flory Jury Krakowsko-Częstochowskiej.

⁹ Elementami kultury ludowej ziemi częstochowskiej, których przejawy zostały zarejestrowane w bibliografii, są m.in. język, architektura, zespoły i tańce ludowe, festiwale, zjazdy i konferencje promujące tę sferę życia w regionie i kraju. Odnotowano informacje na temat corocznej Pielgrzymki Rolników – Jasnogórskich Dożynek, Dni Europejskiej Kultury Ludowej, Konkursu Sztuki Ludowej.

3. 900-lecie Koziegłówek / Józefa Wiśniewska // In: Almanach Ziemi Koziegłowskiej. – Katowice : Śląska Agencja Prasowa, 2006. – S. 9–30.
BB
4. Moje miejsce na ziemi – Biała / Ksymena Żurawska // *Częstochowski Biuletyn Oświatowy*. – 2008, nr 4, s. 40–43.
BP
5. Częstochowa : dzieje miasta i klasztoru jasnogórskiego : [monografia historyczna Częstochowy]. T. 1, Okres staropolski / komitet red. Ryszard Kołodziejczyk [i in.] ; red. Feliks Kiryk. – Częstochowa : Urząd Miasta, 2002.
BP, BB
6. Częstochowa : dzieje miasta i klasztoru jasnogórskiego : [monografia historyczna Częstochowy]. T. 2, W okresie niewoli 1793–1918 / komitet red. Ryszard Kołodziejczyk [i in.] ; red. Ryszard Kołodziejczyk. – Częstochowa : Urząd Miasta, 2005.
BP, BB
7. Częstochowa : dzieje miasta i klasztoru jasnogórskiego : [monografia historyczna Częstochowy]. T. 3, W czasach Polski Odrodzonej i drugiej wojny światowej 1918–1945 / komitet red. Ryszard Kołodziejczyk [i in.] ; red. Ryszard Szwed. – Częstochowa : Urząd Miasta, 2006.
BP, BB
8. Częstochowa : dzieje miasta i klasztoru jasnogórskiego : [monografia historyczna Częstochowy]. T. 4, Dzieje miasta i klasztoru po 1945 r. / komitet red. Ryszard Kołodziejczyk [i in.] ; red. Krystyna Kersten. – Częstochowa : Urząd Miasta, 2007.
BP, BB
9. Częstochowa : przeszłość i teraźniejszość miasta w zarysie / Małgorzata Antosiewicz, Orman Okrutny. – Częstochowa : [b.w.], 2001.
BP
10. Częstochowa : spacer po mieście / [tekst Małgorzata Jagiełło ; tł. Lucyna Tate, Iwona Kretek]. – Częstochowa : Urząd Miasta. Wydział Komunikacji Społecznej, [2004].
BP
11. Częstochowa dla każdego / Jacenty Dędek, Janusz Pawlikowski. – Katowice ; Częstochowa : PP Oddział Prasa Śląska, 1999.
BP, BB
12. Częstochowa przez wieki / Józef Andrzej Bossowski. – Częstochowa : Centrum Fotografii Cyfrowej, 1999.
BP, BB

13. Częstochowa to dobre miasto / [red. Teresa Kaczor ; oprac. tekstów Teresa Kaczor, Włodzimierz Tutaj]. – Częstochowa : Urząd Miasta. Wydział Komunikacji Społecznej, [2006].
BP, BB [FILIA]
14. Częstochowa w liczbach 1990–2000 / [oprac. Halina Byrczek ; tekst Sławomir Bednarek]. – Katowice : Urząd Statystyczny, [2002].
BP, BB
15. Częstochowskie opowieści o mieście, ludziach, wydarzeniach / Zbigniew Jakubowski. – Częstochowa : Wyższa Szkoła Pedagogiczna, 1993.
BP, BB
16. Danków nad Liswartą / Tomasz M. Janowski. – Kraków ; Danków : Fundacja Centrum Edukacji Ekologicznej Wsi, 1997.
BB
17. Dzieje Konopisk i okolic / Barbara Herba. – Konopiska : Częstochowskie Wydawnictwo Archidiecezjalne Regionu Polonia, 2004.
BB
18. Dzieje miasta i gminy Kozięgłowy / Józefa Wiśniewska. – Katowice : Śląska Agencja Prasowa, 1996.
BP, BB
19. Dzieje miejscowości i parafii Zajązki (1904–2004) / Daniel Kistela. – Zajązki : Parafialny Oddział Akcji Katolickiej.
BP, BB
20. Dzieje Olsztyna k/Częstochowy / Zdzisław Marian Musialik. – Częstochowa : Udziałowiec, 1997.
BB
21. Dzieje Parafii św. Józefa Częstochowa - Raków / Tadeusz Malarski, Kazimierz Franusiak, Iwo Mandrysz. – Częstochowa : Częstochowskie Wydawnictwo Diecezjalne Regina Poloniae, [2007].
BB
22. Encyklopedyczny słownik regionu częstochowskiego / Bogdan Snoch, Stanisław Podobiński ; Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Częstochowie. – Częstochowa : Wydaw. Wyższej Szkoły Pedagogicznej, 2000.
BP, BB
23. Gmina Janów : monografia krajoznawcza / Janusz Brandys, Stanisław Bronisz. – Częstochowa: Polskie Towarzystwo Turystyczno-Krajoznawcze, 1989.
BB
24. Huta „Częstochowa” 1896–2002 / Jan Bala, Kazimierz Franusiak, Tadeusz Malarski i in. – Częstochowa : „Jurapress”, 2002.
BB

25. Jasnogórski park klasztorny : dzieje, kształt, znaczenie / Barbara Furs. – Częstochowa : Pro-Auto, 2012.
BB
26. Koszęcin i okolice / Jan Myrcik. – Koszęcin : Rada i Zarząd Gminy Koszęcin, 1994.
BP, BB
27. Kościelne dzieje parafii Koniecpol od czasów powstania parafii do roku 1818 / Stanisław Okamfer. – Koniecpol ; Poznań : Wydawnictwo Astar, 1993.
BP, BB
28. Kościół św. Barbary : u cudownego źródła Jasnogórskiej Pani : Częstochowa / tekst i oprac. graf. Agnieszka M. Spiechowicz-Jędrys. – Kraków : Ścieżki Wiary, 2007. – (Szlakami Polskich Tradycji Chrześcijańskich).
BB
29. Kroniki dzielnic Częstochowy : „Dźbów” / Elżbieta Gumuła, Barbara Rusinek-Nowak. – Częstochowa : Tech-Mar, 2005.
BB
30. Lubliniec i okolice : przewodnik krajoznawczy / Maciej Janik, Teresa Janik. – Lubliniec : Urząd Miasta, [2003].
BB
31. Lubsza : szkice z dziejów gminy i parafii. [T.] 1 / Bernard Szczech. – Lubsza ; Zabrze : Wydawnictwo Muzeum Miejskiego, 1998.
BB
32. Mała encyklopedia Częstochowy / Bogdan Snoch. – Częstochowa : Towarzystwo Przyjaciół Częstochowy, 2002.
BP, BB
33. Mały leksykon Częstochowy / Bogdan Snoch ; Towarzystwo Przyjaciół Częstochowy. – Częstochowa : Towarzystwo Przyjaciół Częstochowy, 1995.
BP, BB
34. Moje miasto Częstochowa / Barbara Tryba // *Kwartalnik Nauczycielski*. – 2001, nr 2, cz. 2, s. 148–153.
BP
35. Monografia dzielnicy Wrzosowiak : praca zbiorowa / red. Henryka Sikora ; Wojewódzki Ośrodek Metodyczny w Częstochowie ; Publiczna Szkoła Podstawowa nr 53 w Częstochowie. – Częstochowa : Wojewódzki Ośrodek Metodyczny, 1998.
BP, BB

36. Nad górną Prosną : monografia Praszki / red. Tadeusz Krzemiński. – Łódź : Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 1999.
BB
37. Nasze miasto Kozięgłowy / Barbara Sapota, Ewa Jędruch / *Częstochowski Biuletyn Oświatowy*. – 2006, nr 2, s. 10–12.
BP, BB
38. Obraz Matki Boskiej Mstowskiej i jego kult / Kazimierz Łatak. – Kraków : ZAKON, 1999.
BP, BB
39. Opowieść o częstochowskich tramwajach / Tomasz Haładyj. – Częstochowa ; Tarnowskie Góry : Muzeum Częstochowskie & PPHU Drukpol, 2009.
BB
40. Pajęczno poprzez wieki / Jadwiga Pach, Krzysztof Pach. – Częstochowa : Wydawnictwo „Dom Książki”, 2002.
BB
41. Parafia Stare Kozięgłowy czyli Kozięglówki / Wacław Stępień. – Lublin : Pracownia Poligraficzna przy Prywatnym Katolickim LO im. Ks. K. Gostyńskiego, 2000.
BB
42. Przeszłość Żarek : powstanie i rozwój miasta na przestrzeni sześciu wieków / Marcei Antoniewicz. – Częstochowa: [b.w.], 1982.
BB
43. Przewodnik po parkach miejskich 3 Maja i Staszica w Częstochowie : praca zbiorowa / pod red. Jerzego Zygmunta. – Częstochowa : Urząd Miasta Wydział Ochrony Środowiska, Rolnictwa i Leśnictwa, 2009.
BP, BB
44. Sanktuarium Matki Bożej Mstowskiej / Łatka Kazimierz. – Ełk : Kuria Biskupia Diecezji Ełckiej, 2000.
BB
45. Siedem wieków fary w Lublińcu / Jan Fikus. – Lubliniec : Wydawnictwo Edyty Stein, 1998.
BP, BB
46. Spacer po Częstochowie [DVD] / scen. Marian Rawinis, Krzysztof Kasprzak ; reż. Jurek Joniec, Mirosław Sikora ; il. muz. Marcin Pospieszalski ; występują Agata Ochota-Hutyra, Piotr Machalica. KASFILM. – 1 płyta DVD (45 min).
BP, BB

47. Spacerownik po Częstochowie / teksty Tomasz Haładyj, Tadeusz Piersiak, Joanna Skiba. – [Warszawa] : AGORA SA, [2010]. – (Biblioteka Gazety Wyborczej).
BB
[szczegółowe opisy historii kamienic i zabytków miasta]
48. Sześćdziesiąt lat w lidze polskiej minęło : Częstochowski Klub Motocyklowy „Włókniarz” 1946–2008 / Marek Soczyk. – Częstochowa : Muzeum Częstochowskie, 2009.
BB
49. Szkice monograficzne Janowa i okolicy / Mirosław Zwoliński. – Częstochowa : Urząd Gminy, 1992.
BP, BB
50. Wulkan 1894–2004 / Magdalena Kuźniak ; współpraca i konsultacja merytoryczna Janusz Zatoń. – Częstochowa : Odlewnia Żeliwa „Wulkan”, 2004.
BP
51. Z dziejów miasta Radomska (do 1939 r.) / Stanisław Sankowski. – Radomsko, 1995.
BB
52. Z dziejów Parafii Lelów i Staromieście / Zygmunt Zaborski. – Częstochowa : [b.w.], 1998.
BB
53. Zaproszenie do Kawodrzy Dolnej / Janusz Sikora // *Częstochowski Biuletyn Oświatowy*. – 2005, nr 3, s. 24–29.
BP, BB
54. Życie codzienne w dzielnicy Raków w Częstochowie / Sylwia Domagalska ; Śląskie Wydawnictwa Naukowe Wyższej Szkoły Zarządzania i Nauk Społecznych im. ks. Emila Szramka w Tychach. – Tychy : Śląskie Wydaw. Naukowe WSZiNS, 2007.
BB

Historia. Miejsca pamięci narodowej

55. 27 Pułk Piechoty w kampanii wrześniowej [1939] pod Częstochową / Stanisław Szymański // In: *Ziemia Częstochowska : rozprawy monograficzne*. T. 25 (1998). – Częstochowa : Wydaw. WSP. – 1998.
BP, BB
56. Apteki częstochowskie do końca XIX wieku / Władysław Szczepański // *Archiwum Historii Medycyny*. – T. 35 (1972) s. 220–283.
BB

57. Bitwa pod Częstochową 4 IX 1665. T. 28 / Maciej Krzysztof Hoffmann // In: Ziemia Częstochowska. – Częstochowa : Wydawnictwo WSP. – 2001. – S. 25–74.
BP, BB
58. Budynek Dowództwa VII-mej Dywizji Piechoty : do 1-go września 1939 roku w Częstochowie / [Jan Dobrowolski]. – [B.m. : b.w.], 2005.
BP, BB
59. Bunkry z roku 1939 w Częstochowie / Józef Andrzej Bossowski. – Lwówek Śląski : BUD-STAL-TEST II, 2006.
BB
60. Częstochowa i problemy społeczne jej mieszkańców na przełomie XX i XXI wieku / Krzysztof Czekaj, Andrzej Nieszporek, Marek Piekarski, Monika Zawartka. – Katowice : Agencja Artystyczna PARA, 2002.
BP, BB
61. Częstochowa na dawnej pocztówce / [red. Bogusław Szybkowski ; wstęp Jacek Mróz ; aut. Zbigniew Stanisław Biernacki]. – Opole : Wydaw. Kolekcjoner, 2000.
BP, BB
62. Częstochowa przez wieki : od pradziejów do wyzwolenia 16 stycznia 1945 / Józef Andrzej Bossowski. – Częstochowa : Centrum Fotografii Cyfrowej, 1999.
BP, BB
63. Częstochowy drogi ku niepodległości / red. nauk. Ryszard Szwed, Waldemar Palus. – Częstochowa : Wydaw. Wyższej Szkoły Pedagogicznej, 1998.
BP, BB
64. Dzieje Diecezji Częstochowskiej w okresie II Rzeczypospolitej / Jan Związek. – Częstochowa : Częstochowskie Wydawnictwo Diecezjalne Regina Polniae, 1990.
BB
65. Dzieje ziemi i człowieka w regionie częstochowskim : przewodnik po stałej wystawie archeologicznej / Zdzisław Bolek, Włodzimierz Błaszczyk ; Muzeum Okręgowe w Częstochowie. – Częstochowa : Muzeum Okręgowe, 1976.
BP, BB
66. Ekspozyty opowiadają historię Częstochowy i regionu : muzealny program edukacyjny lekcji historii / red. Andrzej Kuźma ; tekst Andrzej Kuźma, Karol Nabiałek. – Częstochowa : Muzeum Częstochowskie, [2003].
BP, BB

67. Grób Nieznanego Żołnierza w Częstochowie / Tomasz Szczygłowski // *Częstochowski Biuletyn Oświatowy*. – 2010, nr 3, s. 18–19.
BP, BB
68. Herby miast województwa częstochowskiego / Marceli Antoniewicz. – Częstochowa : Częstochowskie Towarzystwo Naukowe, 1984. (Prace Monograficzne / [Muzeum Okręgowe w Częstochowie ; red. Andrzej W. Skalski; r 1]).
BP, BB
69. Historia częstochowskiego pieniądza zastępczego 1861–1939 z katalogiem / Aleksander Gąsior. – Częstochowa : Wydaw. Politechniki Częstochowskiej, 1995.
BP, BB
70. Jasna Góra na dawnej pocztówce / red. Bogusław Szybkowski. – Opole : Wydaw. MS, 2000.
BP, BB
71. Józef Piłsudski w Częstochowie i regionie / Tadeusz Gałęcki. – Częstochowa : Wydaw. Regionalnego Ośrodka Doskonalenia Nauczycieli „WOM”, 2009.
BP, BB
72. Kalendarium częstochowskie czyli wybór dat z historii miasta i jego mieszkańców od roku 1220 / oprac. Janusz Pawlikowski ; [il. Jacency Dędek]. – Częstochowa : Kropka, 2001.
BP, BB
73. Kronika powstań śląskich 1919–1921 / Marian Anusiewicz, Mieczysław Wrzosek. – Warszawa : Książka i Wiedza, 1980.
BP, BB
74. Miejsca pamięci w Częstochowie [online]. Dostępny w Internecie: <http://tiny.pl/gj6t5> [dostęp: 10 września 2017].
75. Nauczanie w szkołach elementarnych Księstwa Warszawskiego i Królestwa Polskiego w latach 1807–1830 : (studia nad Okręgiem Częstochowskim) / Janusz Lipiec ; Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Częstochowie. – Częstochowa : Wydaw. WSP, 1993.
BP, BB
76. Pamiętnik z lat okupacji hitlerowskiej : Częstochowa 1939–1945 / Franciszek Czekański ; wstęp Jan Czekański. – Warszawa : Wydaw. Kobieta, 2006.
BP
77. Poczci rodów herbowych ziemi częstochowskiej : studium genealogiczno-heraldyczne / Mirosław Zwoliński ; Częstochowskie

- Towarzystwo Naukowe. – Częstochowa : Wydaw. Oddziału PTTK przy Hucie „Częstochowa”, 2009.
BP, BB
78. Polentumsträger : dzieje nauczycieli na ziemi częstochowskiej 1939–1945 / Zbigniew Grządzielski, Jan Pietrzykowski. – Katowice : Śląski Instytut Naukowy, 1988.
BP, BB
79. Pomnik ku czci częstochowian, żołnierzy powstań śląskich / Jacek Jędryka // *Częstochowski Biuletyn Oświatowy*. – 2010, nr 3, s. 15–19.
BP, BB
80. Przemysł częstochowski (1882–1914) / Franciszek Sobalski ; Muzeum Częstochowskie. – Częstochowa : Muzeum Częstochowskie, 2009.
BP, BB
81. Rzemiosło w Częstochowie w okresie międzywojennym (1918–1939) / Beata Urbanowicz. – Częstochowa : Wydawnictwo WSP, 2004.
BP, BB
82. Secesja na dawnych widokówkach Częstochowy : katalog 1897–1906 / [aut. tekstu Janusz Knap ; współpr. red. Aleksander Żakowicz]. – Bielsko-Biała : Art-Foto-Design Studio, 2009.
BP, BB
83. Społeczeństwo Częstochowy w latach 1918–1939 / red. nauk. Ryszard Szwed, Waldemar Palus. – Częstochowa : Wydaw. Wyższej Szkoły Pedagogicznej, cop. 1997.
BP, BB
84. Stare pocztówki z Radomska i okolic. – Radomsko : Muzeum Regionalne, 1995.
BP, BB
85. Symboliczny grób „skrzydła pamięci” / Anna Kusak // *Częstochowski Biuletyn Oświatowy*. – 2010, nr 2, s. 16–19.
BP, BB
86. Szkice z dziejów harcerstwa częstochowskiego 1911–1996 / red. Ryszard Stefaniak ; Komisja Historyczna Hufca ZHP Częstochowa. – Częstochowa : Komisja Historyczna Hufca ZHP Częstochowa, 1997.
BP, BB
87. Tablica ku czci harcerzy Szarych Szeregów / Anna Gawrońska // *Częstochowski Biuletyn Oświatowy*. – 2010, nr 2, s. 19–21.
BP, BB
88. Tablica upamiętniająca walkę partyzantów Ziemi Częstochowskiej poległych w czasie II wojny światowej / Przemysław Gorzałka // *Częstochowski Biuletyn Oświatowy*. – 2010, nr 2, s. 14–16.
PB, BB

89. Wielka Wojna na Jurze : przebieg wydarzeń i cmentarze wojenne I wojny światowej między Krakowem a Częstochową / Krzysztof Orman, Piotr Orman. – Kraków : EGIS, 2008.
BB
90. Z dziejów Żydów w Częstochowie / red. Zbigniew Jakubowski ; współpr. Stanisław Podobiński. – Częstochowa : Wydaw. WSP, 2002.
BP, BB
91. Z kart historii Armii Krajowej w Częstochowie / Tadeusz Gałęcki // *Częstochowski Biuletyn Oświatowy*. – 2007, nr 1, s. 35–36.
BP, BB
92. Ziemia Częstochowska na dawnej pocztówce = The Częstochowa Land's Old Postcards / Zbigniew S. Biernacki. – Opole : Wydaw. MS, 2007.
BP, BB
93. Życie codzienne w Częstochowie w XIX i XX wieku / red. Ryszard Szwed, Waldemar Palus. – Częstochowa : WSP, 1990.
BP, BB
94. Żydzi w historii Częstochowy : ich dzieje i tożsamość kulturowa / Jerzy Mizgalski // *Częstochowski Biuletyn Oświatowy*. – 2008, nr 3, s. 24–29.
BP, BB

Klasztor jasnogórski

95. Częstochowa / [tekst Magdalena Karbowska, Eliza Waluś]. – Warszawa : Mediaprofit : Agora, 2011. – (Miejsca Święte ; 18) (Biblioteka Gazety Wyborczej).
BB
96. Częstochowa : dzieje miasta i klasztoru jasnogórskiego / [kom. red. Marcei Antoniewicz, Krystyna Kersten, Feliks Kiryk, Ryszard Kołodziejczyk, Ryszard Szwed]. – Częstochowa : Urząd Miasta. – 4 t. ; T. 4, Dzieje miasta i klasztoru po 1945 roku / [red. Krystyna Kersten]. – 2007.
BP, BB
97. Drukarnia Paulinów w Częstochowie latach 1730–1863 / Henryk Czerwień. – Bytom : „Help-Pol”, 1998.
BB

98. Jasnogórski poczet królów i książąt polskich / Krystyna Szczekocka-Mysiek. – Warszawa : Wydawnictwo Spółdzielcze : Centralny Ośrodek Informacji Turystycznej, 1990.
BP, BB
99. Golgota Jasnogórska / wiersze Ernest Bryll ; obrazy Jerzy Duda-Gracz ; [komentarze, oprac. merytoryczne i red. Jerzy Duda-Gracz ; wprowadzenie Jan Golonka]. – Częstochowa : Paulinianum Wydaw. Zakonu Paulinów, 2001.
BP, BB
100. Historia Biblioteki Jasnogórskiej i jej zbiorów / Jolanta Otwinowska. – Częstochowa : [b.w.], 2002.
BP
101. Jasna Góra – Sanktuarium Matki Bożej / Jan Pach, Włodzimierz Robak, Jerzy Tomziński. – Wyd. 2 popr. i uzup. – Częstochowa : Wydaw. Zakonu Paulinów Paulinianum ; Bydgoszcz : Wydaw. Margrafesen, 2001.
BP, BB
102. Jasna Góra – światowe centrum pielgrzymkowe / [red. nauk. Antoni Jackowski] ; Uniwersytet Jagielloński. Instytut Geografii. – Kraków : Instytut Geografii Uniwersytetu Jagiellońskiego, 1996.
BP, BB
103. Jasna Góra / Antoni Jackowski, Jan Pach, Jan Stanisław Rudziński. – Wrocław : Wydaw. Dolnośląskie, 2001.
BP, BB
104. Jasna Góra / Małgorzata Antosiewicz, Orman Okrutny. – Częstochowa : [b.w.], 2001.
BP
105. Jasna Góra na dawnej pocztówce / red. Bogusław Szybkowski. – Opole : Wydaw. MS, 2000.
BP, BB
106. Jasna Góra w odradzającej się Polsce 1918–1921 / Szczepan Zachariasz Jabłoński. – Częstochowa : Wydaw. Wyższej Szkoły Języków Obcych i Ekonomii Educator, 1998.
BP, BB
107. Jasnogórska opowieść / Czesław Ryszka. – Częstochowa : Wydaw. Zakonu Paulinów Paulinianum, 2003.
BP, BB
108. Jasnogórski park klasztorny : dzieje, kształt, znaczenie / Barbara Furs. – Częstochowa : Pro-Auto, 2012.
BB

109. Kapela wokalnie-instrumentalna na Jasnej Górze / Paweł Podejko // *Studia Claromontana*. – T. 19 (2001), s. 7–424.
BB
110. Kaplica Matki Bożej / Jan Golonka, Jerzy Żmudziński. – Częstochowa : Wydawnictwo Paulinianum, 2002.
BB
111. Mensa Mariana : malowane dzieje obrazu Matki Boskiej Jasnogórskiej / Eustachy Rakoczy. – Warszawa : KAW, 1989.
BB
112. Muzeum 600-lecia Jasnej Góry / Jan Golonka, Jerzy Żmudziński. – Częstochowa : Wydawnictwo Zakonu Paulinów „Paulinianum”, 1994.
BP, BB
113. „Potop szwedzki” i ojciec Kordecki w ikonografii : w 350 rocznicę bohaterskiej obrony Jasnej Góry / oprac. Józef Kuffel. – Częstochowa : Wydaw. Zakonu Paulinów Paulinianum, 2005.
BP, BB
114. Polska : wycieczka po najpiękniejszych i najciekawszych zakątkach Polski. – [B. m.] : De Agostini Atlas, 2004. – 1 kas. VHS (60 min). [Jasna Góra]
BP
115. Skarby i klejnoty Jasnej Góry / Jan Golonka, Jerzy Żmudziński. – Częstochowa : Paulinianum. – Wydaw. Zakonu Paulinów Jasna Góra ; Wrocław : Wydaw. ZET, 2005. – (Zbiory Sztuki Wotywniej na Jasnej Górze w Częstochowie).
BB
116. Wieża Jasnej Góry i jasnogórskie dzwony i dzwonnice / Jan Golonka, Jerzy Żmudziński. – Częstochowa : Paulinianum. – Wydaw. Zakonu Paulinów Jasna Góra, 1997. – (Zbiory Sztuki Wotywniej na Jasnej Górze w Częstochowie).
BP, BB
117. Witraże jasnogórskie wotum rzemiosła polskiego / red. Jan Golonka ; [aut. Tadeusz Adamek]. – Częstochowa : Klasztor Paulinów na Jasnej Górze, 1991.
BP, BB
118. Zabytki sztuki Jasnej Góry : architektura, rzeźba, malarstwo / Zofia Rozanow, Ewa Smulikowska. – Katowice : Śląskie Centrum Dziedzictwa Kulturowego, 2009.
BB

Kultura

119. 35 lat Regionalnego Ośrodka Kultury w Częstochowie 1975–2010 : praca zbiorowa / pod red. Anny Woźniak. – Częstochowa : Regionalny Ośrodek Kultury, 2010.
BB
120. 65 lat Filharmonii Częstochowskiej 1945–2010 / [red. Impresariat Filharmonii Częstochowskiej ; oprac. graf. Dariusz Madejski]. – [Częstochowa] : Druk. „Aqua”, [2010].
BB
121. 100 lat szkolnictwa muzycznego w Częstochowie : 1904–2004 / Wanda Malko. – Częstochowa: Ośrodek Promocji Kultury „Gau-deMater”, 2004.
BB
122. Częstochowa w kulturze religijnej polskiego baroku / Andrzej J. Zakrzewski. – Częstochowa : WSP, 1998.
BP, BB
123. Dawne Archiwum Miejskie Częstochowy / Franciszek Sobalski ; Akademia im. Jana Długosza w Częstochowie ; [przekł. streszczenia Andrzej Wątroba]. – Częstochowa : Wydaw. im. Stanisława Podobińskiego Akademii im. Jana Długosza, 2005.
BP
124. Działalność Młodzieżowego Domu Kultury w Częstochowie / Elżbieta Drabik, Maciej Lipiec // *Biuletyn Edukacyjny*. – 2005, nr 5, s. 45–50.
BP, BB
125. Dziecięca Rewia „Akcent” / Iwona Kmiecziak // *Częstochowski Biuletyn Oświatowy*. – 2003, nr 1, s. 109–112.
BP, BB
126. Filmy polskie z krajobrazem olsztyńskim w tle / Marek Romański // *Częstochowski Biuletyn Oświatowy*. – 2008, nr 3, s. 21–23.
BP, BB
127. Golgota Jasnogórska / wiersze Ernest Bryll ; obrazy Jerzy Duda-Gracz ; [komentarze, oprac. merytoryczne i red. Jerzy Duda-Gracz ; wprowadzenie Jan Golonka]. – Częstochowa : Paulinianum Wydaw. Zakonu Paulinów, 2001.
BP, BB
128. Jasna Góra w tradycji i kulturze staropolskiej / Bożena Zakrzewska. – Brzezia Łąka : Wydaw. POLIGRAF, [2009].
BB

-
129. Jerzy Duda-Gracz : [1941–2004] / Jan Gondowicz. – Warszawa : Edipresse Polska, 2006.
BB
130. Kultura muzyczna w regionie częstochowskim / Grzegorz Papalski // *Kwartalnik Nauczycielski*. – 2001, nr 1, s. 137–138.
BP
131. Literatura i kultura w Częstochowie : Częstochowa w literaturze i kulturze / pod red. Elżbiety Hurnikowej, Elżbiety Wróbel, Anny Wypych-Gawrońskiej. – Częstochowa : Muzeum Częstochowskie : Towarzystwo Literackie im. Adama Mickiewicza. Oddział, 2009.
BB
132. Malarstwo / Jacek Sztuka ; Politechnika Częstochowska. Ośrodek Promocji Kultury GaudeMater w Częstochowie. – Kraków : Sekcja Wydziału Zarządzania Politechniki Częstochowskiej, 2007.
BP, BB
133. Od „Monitora” do Gońca Reklamowego : dzieje prasy częstochowskiej (1769–1994) / Tomasz Mielczarek. – Kielce : Wyższa Szkoła Pedagogiczna, 1996.
BB
134. Ośrodek rzeźbiarski w Częstochówce pod Jasną Górą 1620–1705. T. 1–2 / Michał Wardzyński. – Warszawa : Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, 2009.
BB
135. Pierwszy Ogólnopolski Konkurs na Obraz dla Młodych Malarzy im. Mariana Michalika: 12.XII.2001–03.II.2002. Częstochowa: Miejska Galeria Sztuki, 2001.
BB
136. Publiczna Biblioteka Pedagogiczna RODN „WOM” w Częstochowie / Joanna Resakowska // *Częstochowski Biuletyn Oświatowy*. – 2003, nr 3, s. 6–10.
BP, BB
137. Regionalne źródła wiedzy dla nauczycieli w częstochowskich bibliotekach / Agata Arkabus // *Częstochowski Biuletyn Oświatowy*. – 2006, nr 1, s. 19–21.
BP, BB
138. Rocznik Muzeum Częstochowskiego. T. 7, Vademecum zbiorów : wydanie jubileuszowe 1905–2005 / kom. red. Aleksander Jaśkiewicz [i in.]. – Częstochowa : Muzeum Częstochowskie, 2005.
BB

139. Sztuka dewocyjna Częstochowy : katalog wystawy. – Częstochowa : Muzeum Okręgowe, 1991.
BB
140. Wielość spojrzeń : twórczość Stanisława i Wojciecha Barylskich / Muzeum Częstochowskie ; [tekst katalogu Katarzyna Sucharkiewicz]. – Częstochowa : Muzeum Częstochowskie, 2008.
BB
141. Z dziejów życia muzycznego w Częstochowie / Leon Jelonek ; przedśłowiem opatrzył Stanisław Podobiński. – Częstochowa : Wydaw. Wyższej Szkoły Pedagogicznej, 1995.
BP, BB
142. Z mroku dziejów : kultura łużycka / Muzeum Częstochowskie. Rezerwat Archeologiczny ; [teksty Maciej Kosiński, Magdalena Wieczorek-Szmal]. – Częstochowa : Muzeum Częstochowskie, 2007.
BB
143. Zabytki sztuki Jasnej Góry : architektura, rzeźba, malarstwo / Zofia Rozanow, Ewa Smulikowska. – Katowice : Śląskie Centrum Dziedzictwa Kulturowego, 2009.
BB
144. Życie muzyczne Częstochowy w latach 1918–1939 / Wanda Malko. – Częstochowa : Ośrodek Promocji Kultury „GaudeMater”, 2008.
BP, BB

Edukacja, szkolnictwo

145. II Liceum Ogólnokształcące im. Romualda Traugutta w Częstochowie w latach 1920–2000 / Janusz Kołodziejcki. – Częstochowa : Wydaw. Dom Książki, 2000.
BP, BB
146. 10 lat VIII Liceum Ogólnokształcącego Samorządowego w Częstochowie 1994–2004 : monografia szkoły : praca zbiorowa / [kom. red. Kazimierz Albrycht, Agnieszka Borowik]. – Częstochowa : Jurapress, 2004.
BP
147. 100-lecie Szkoły Podstawowej nr 47 / materiały zebrały, uporządkowały i przedstawiły Renata Anioł, Renata Brachowska. – Częstochowa : [s.n.], 2000.
BP
148. 40-lecie Zespołu Szkół im. C.K. Norwida w Częstochowie : Zasadnicza Szkoła Chemiczna, Technikum Chemiczne, Liceum

- Chemiczne, IX Liceum Ogólnokształcące : 1965–2005 / aut. tekstu Katarzyna Bodziachowska, Jadwiga Kotas. – Częstochowa : [b.w.], 2005.
BB
149. 60 lat Technicznych Zakładów Naukowych im. Władysława Sikorskiego w Częstochowie : księga pamiątkowa. – Częstochowa : Druk : Wydaw. RODN „WOM”, 2006.
BB
150. 80 lat Zespołu Szkół im. Jana Kochanowskiego w Częstochowie / [Zespół Szkół im. Jana Kochanowskiego w Częstochowie ; oprac. i red. Grażyna Nowak]. – Częstochowa : Wydaw. Dom Książki, 2002.
BP
151. 80 lat Zespołu Szkół Odzieżowych im. Wł. St. Reymonta w Częstochowie / [przewodn. kom. red. Bożena Hauser]. – Częstochowa : Zespół Szkół Odzieżowych, 1999.
BP
152. 80-lecie Szkoły Podstawowej nr 51 im. M. Curie-Skłodowskiej w Częstochowie / Halina Kublicka, Mariusz Miarka // *Częstochowski Biuletyn Oświatowy*. – 2005, nr 3, s. 29–32.
BP, BB
153. Czterdzieści dwa lata Czterdziestej Drugiej : Szkoła Podstawowa nr 42 im. Jana Brzechwy w Częstochowie 1966–2008 : praca zbiorowa / pod red. Jerzego Góreckiego i Juliusza Sętowskiego. – Częstochowa : Pracownia Autorska Małgorzaty Sętowskiej, 2008.
BP, BB
154. Droga do Akademii WSN – WSP – AJD 1971–1974–2004 / oprac. Zbigniew Grządzielski, Ryszard Szwed, Beata Urbanowicz ; współpr. Ewa Bugiel, Elżbieta Brzęczek-Izydorzycyk, Agnieszka Czajkowska ; red. Ryszard Szwed ; Akademia im. Jana Długosza w Częstochowie. – Częstochowa : AJD, 2006.
BB
155. Działalność Szkolnego Związku Sportowego w Częstochowie w latach 1953–2003 : praca zbiorowa / red. Eligiusz Małolepszy, Juliusz Sętowski. – Częstochowa : Muzeum Częstochowskie, 2006.
BB
156. II Liceum Ogólnokształcące im. Romualda Traugutta w Częstochowie : 90 lat tradycji / [oprac. Jadwiga Wrzaszczyk]. – Częstochowa : Drukarnia Częstochowskie Zakłady Graficzne SA, 2010.
BB

157. IV Liceum Ogólnokształcące im. Henryka Sienkiewicza w Częstochowie 1862–2007 : szkoła, nauczyciele, wychowankowie : praca zbiorowa / red. Juliusz Sętowski. – Częstochowa : Muzeum Częstochowskie, 2007.
BB
158. „Kamionki” czyli Szkoła Podstawowa w Olbrachcicach na tle najbliższej okolicy / Jacek Rusinek // *Częstochowski Biuletyn Oświatowy*. – 2005, nr 3, s. 16–20.
BP, BB
159. Kronika 55-lecia : od Wydziału Metalurgicznego do Wydziału Inżynierii Procesowej, Materiałowej i Fizyki Stosowanej [1950–2005] : praca zbiorowa / red. Elżbieta Łabuda, Jerzy Siwka ; Politechnika Częstochowska. Wydział Inżynierii Procesowej, Materiałowej i Fizyki Stosowanej. – Częstochowa : Wydaw. Wydziału Inżynierii Procesowej, Materiałowej i Fizyki Stosowanej Politechniki Częstochowskiej, 2005. – (Metalurgia ; 47).
BP
160. Krótkie dzieje „Medyka” / Anna Janeczek-Czarnota // *Częstochowski Biuletyn Oświatowy*. – 2004, nr 2, s. 101–102.
BP, BB
161. Ku pamięci potomnym : przeszłość i terażniejszość Zespołu Szkół Mechaniczno-Elektrycznych im. Kazimierza Pułaskiego w Częstochowie 1926–2006 / red. nauk. Zbigniew Grządziński, Kazimierz Marczyk. – [Wyd. 2]. – Częstochowa : [b.w.], 2006.
BP, BB
162. Nauczanie w szkołach elementarnych Księstwa Warszawskiego i Królestwa Polskiego w latach 1807–1830 : (studia nad Okręgiem Częstochowskim) / Janusz Lipiec ; Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Częstochowie. – Częstochowa : Wydaw. WSP, 1993.
BP, BB
163. Od Szkoły Rzemieśniczo-Przemysłowej Okręgowego Towarzystwa Rzemieśniczego do Zespołu Szkół Mechaniczno-Elektrycznych im. Kazimierza Pułaskiego w Częstochowie : zarys dziejów / [kom. red. Jan Szewczyk]. – Częstochowa : Wydaw. i Agencja Autorska OFFMAX, 1996.
BP, BB
164. Politechnika Częstochowska 1949–1999 / Aleksander Gąsior. – Częstochowa : Wydawnictwo Politechniki Częstochowskiej, 1999.
BP, BB

165. Politechnika Częstochowska 1999–2009 : minęło 60 lat / Aleksander Gąsiorowski. – Częstochowa : Stowarzyszenie Wychowanków Politechniki Częstochowskiej, 2009.
BB
166. Regionalny Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli „WOM” w Częstochowie / Jerzy Zdański // *Częstochowski Biuletyn Oświatowy*. – 2003, nr 3, s. 3–5.
BP, BB
167. Rys monograficzny Publicznej Szkoły Podstawowej nr 7 im. K. Makuszyńskiego w Częstochowie wydany z okazji 40-lecia powstania szkoły. – Częstochowa : [b.w.], 1997.
BP
168. Spojrzenie w przeszłość (70-lecie Liceum Ogólnokształcącego w Lublińcu) / Jan Pluta // *Częstochowski Biuletyn Oświatowy*. – 1993, nr 1, s. 30–31.
BP, BB
169. Szacowna jubilatka. 80-lecie Zespołu Szkół im. Jan Kochanowskiego w Częstochowie / Teodor Jagodziński // *Częstochowski Biuletyn Oświatowy*. – 2002, nr 2, s. 109–110.
BP, BB
170. Tu, gdzie uczymy się od 20 lat : praca zbiorowa / red. Renata Sowada ; Szkoła Podstawowa z Oddziałami Integracyjnymi nr 53 w Częstochowie. – Częstochowa : Szkoła Podstawowa z Oddziałami Integracyjnymi nr 53, 2008.
BP, BB
171. VI Liceum Ogólnokształcące im. Jarosława Dąbrowskiego w Częstochowie : monografia 1948–2008 / [zespół red. Elżbieta Straszak, Aneta Szczepańska]. – [Częstochowa : b.w.], 2008.
BP
172. VII Liceum Ogólnokształcące im. Mikołaja Kopernika w Częstochowie / [oprac. Alina Popczyk]. – Częstochowa : Wydaw. Junior Book, 2002.
BP, BB
173. VII Liceum Ogólnokształcące im. Mikołaja Kopernika w Częstochowie. – Częstochowa : [b.w., 2009].
BP, BB
174. Z dziejów szkolnictwa w Częstochowie i w regionie częstochowskim w latach 1918–1990 / Bogdan Snoch. – Częstochowa : Wydaw. Wyższej Szkoły Pedagogicznej, 1998.
BP, BB

175. Zespół Szkół im. Bolesława Prusa w Częstochowie wczoraj i dziś / Anna Włodek // *Częstochowski Biuletyn Oświatowy*. – 2007, nr 2, s. 82–83.
BP, BB
176. Zespół Szkół Plastycznych im. Jacka Malczewskiego w Częstochowie. – [B.m. : b.w., 2003].
BP

Literatura

177. Halina Poświatowska / Izolda Kiec. – Poznań : Dom Wydawniczy Rebis, 1997.
BP, BB
178. Historia literatury ziemi częstochowskiej : zarys / Józef Mikołajtis. – Wyd. 3. – Częstochowa : Towarzystwo Literackie im. Adama Mickiewicza. Oddział Częstochowski, 1985. – (Prace Naukowe / Towarzystwo Literackie im. Adama Mickiewicza. Oddział Częstochowski ; T. 38).
BP, BB
179. Historia literatury ziemi częstochowskiej : zarys / Józef Mikołajtis. – Wyd. 2. – Częstochowa : Towarzystwo Literackie im. Adama Mickiewicza. Oddział Częstochowski, 1982. – (Prace Naukowe / Towarzystwo Literackie im. Adama Mickiewicza. Oddział Częstochowski ; T. 36).
BP, BB
180. Historia literatury ziemi częstochowskiej : zarys / Józef Mikołajtis. – Częstochowa : Towarzystwo Literackie im. Adama Mickiewicza. Oddział Częstochowski, 1982. – (Prace Naukowe / Towarzystwo Literackie im. Adama Mickiewicza. Oddział Częstochowski ; T. 35/2).
BP, BB
181. Literatura i kultura w Częstochowie : Częstochowa w literaturze i kulturze / pod red. Elżbiety Hurnikowej, Elżbiety Wróbel, Anny Wypych-Gawrońskiej. – Częstochowa : Muzeum Częstochowskie : Towarzystwo Literackie im. Adama Mickiewicza. Oddział, 2009.
BB
182. Poezja mieszka w zaułkach : utwory o Częstochowie / [red. Wiesława Owczarek] ; Uniwersytet Trzeciego Wieku przy Wydziale Zarządzania Politechniki Częstochowskiej. Klub Literacki „Fraszka”. – Częstochowa : CWA Regina Poloniae, 2008.
BB

183. Region częstochowski w literaturze pięknej / Tadeusz Gierymski. – Częstochowa : Wydaw. Regionalnego Ośrodka Doskonalenia Nauczycieli „WOM”, 2003.
BP, BB
184. Słownik biobibliograficzny twórców literatury związanych z ziemią częstochowską : (wraz z okolicą) / Władysław Edward Piekarski, Zbigniew Stańczyk. – Częstochowa : Wydaw. WIKSTAN, 2006.
BP, BB
185. Strażnicy i najeźdźcy : zjawiska we współczesnej poezji regionu częstochowskiego / Arkadiusz Frania. – Częstochowa : Wydaw. „emedia”, 2005.
BB

Architektura. Zabytki

186. 70 lat Wodociągów i Kanalizacji w Częstochowie / [red. Andrzej Sośniak] ; Wodociągi Częstochowskie. – Częstochowa : Wodociągi Częstochowskie, [1998].
BP
187. Archikatedra Świętej Rodziny w Częstochowie / Wojciech Skrodzki ; zdjęcia Margita Kotas. – Częstochowa : Tygodnik Katolicki Niedziela, 1996.
BP, BB
188. Architektura sakralna diecezji częstochowskiej w latach 1945–1996 : rozprawa doktorska / Bogdan Rogowicz. – Lublin : KUL, 1997.
BB
189. Budownictwo młynarskie na terenie Ojcowskiego Parku Narodowego : wybrane problemy architektury / Jarosław Żółciak // In: Zróżnicowanie i przemiany środowiska przyrodniczo-kulturowego Wyżyny Krakowsko-Częstochowskiej : kultura. T. 2 / red. Józef Partyka. – Ojców : Ojcowski Park Narodowy, 2004. – s. 139–145.
BP, BB
190. Budownictwo uzdrowiskowe na terenie Ojcowskiego Parku Narodowego : wybrane problemy architektury / Jarosław Żółciak // In: Zróżnicowanie i przemiany środowiska przyrodniczo-kulturowego Wyżyny Krakowsko-Częstochowskiej : kultura. T. 2 / red. Józef Partyka. – Ojców : Ojcowski Park Narodowy, 2004. – s. 145–154.
BP, BB

191. Budynek Dowództwa VII-mej Dywizji Piechoty : do 1-go września 1939 roku w Częstochowie / [Jan Dobrowolski]. – [B.m. : b.w.], 2005.
BP, BB
192. Częstochowa : urbanistyka i architektura / Juliusz Braun. – Wyd. 3. – Warszawa : ARKADY, 1979.
BP
193. Częstochowa na dawnej pocztówce / [red. Bogusław Szybkowski ; wstęp Jacek Mróz ; aut. Zbigniew Stanisław Biernacki]. – Opole : Wydaw. Kolekcjoner, 2000.
BP, BB
194. Dawna architektura Częstochowy i regionu w ikonografii XVII–XX wieku / Jadwiga Borowska-Antoniewicz. – Częstochowa : Biuro Badań i Dokumentacji Zabytków, 1988.
BP, BB
195. Dzieje Parafii Ewangelicko-Augsburskiej w Częstochowie / Henryk Kurzawa. – Częstochowa : Parafia Ewangelicko-Augsburska, 2001.
BB
196. Ikonografia zabytków Częstochowy i okolicy : katalog wystawy / Aleksander Jaśkiewicz. – Częstochowa : Muzeum Okręgowe, 1991.
BB
197. Kapliczki i krzyże przydrożne Częstochowy i okolic / Aleksander Jaśkiewicz. – Częstochowa : Muzeum Częstochowskie, 2003.
BP, BB
198. Kościoły drewniane okolic Częstochowy / Aleksander Jaśkiewicz. – Częstochowa : Muzeum Częstochowskie, 2004.
BP, BB
199. Krajobraz jurajski – walory, zniszczenia, perspektywy / Wojciech Kosiński // In: Zróznicowanie i przemiany środowiska przyrodniczo-kulturowego Wyżyny Krakowsko-Częstochowskiej : kultura. T. 2 / red. Józef Partyka. – Ojców : Ojcowski Park Narodowy, 2004. – s. 47–74.
BP, BB
200. Na jurajskim szlaku : ilustrowany przewodnik po Jurze / Dariusz Kmiołek. – Wyd. 2 popr. – Dąbrowa Górnicza : DIKAPPA, [2003].
BP, BB
201. Ratusz częstochowski : siedziba Muzeum Okręgowego / Aleksander Jaśkiewicz ; Muzeum Okręgowe w Częstochowie. – Częstochowa : Muzeum Okręgowe, 1992.
BP, BB

202. Spacerownik po Częstochowie / teksty Tomasz Haładaj, Tadeusz Piersiak, Joanna Skiba. – [Warszawa] : AGORA SA, [2010]. – (Biblioteka Gazety Wyborczej).
BB

Stowarzyszenia i organizacje

203. 100 lat Spółdzielczości Spożywców w Częstochowie 1899–1999 / Jerzy Mucha. – Częstochowa : „Społem” Powszechna Spółdzielnia Spożywców „Jedność”, 1999.
BB
204. 450 lat Cechu Rzemiosł Skórzanych w Częstochowie (1541–1991) / Franciszek Sobalski. – Częstochowa : Cech Rzemiosł Skórzanych, [1992].
BP
205. 90 lat Polskiego Czerwonego Krzyża w Częstochowie : 1919–2009 / Halina Piskorska ; [przedm. Norbert Kępiński]. – Częstochowa : Zarząd Rejonowy Polskiego Czerwonego Krzyża, [2011].
BB
206. Bank Handlowy w Warszawie S.A. Oddział w Częstochowie 1897–1997 / Aleksander Gąsiorowski. – Częstochowa : Wydawnictwo Politechniki Częstochowskiej, 1997.
BB
207. Częstochowska Chorągiew ZHP : zarys dziejów 1975–1992 / Ryszard Stefaniak, Janusz Szlenk. – Częstochowa : Komisja Historyczna Hufca ZHP Częstochowa, 2002.
BB
208. Częstochowska Izba Rzemiosła i Przedsiębiorczości : jubileusz 25-lecia / [oprac. Stanisława Drosik, Teresa Kołodziejczyk]. – Częstochowa : Częstochowska Izba Rzemiosła i Przedsiębiorczości, [2003].
BP
209. Działalność Szkolnego Związku Sportowego w Częstochowie w latach 1953–2003 : praca zbiorowa / red. Eligiusz Małolepszy, Juliusz Sętowski. – Częstochowa : Muzeum Częstochowskie, 2006.
BB
210. Dzieje Ochotniczej Straży Pożarnej w Częstochowie w latach 1871–2011 / Adam Norbert Jaruga. – Częstochowa : Zarząd Ochotniczej Straży Pożarnej, 2011.
BB

211. Historia poczty i filatelistyki na terenie ziemi częstochowskiej / Polski Związek Filatelistów. Zarząd Częstochowskiego Okręgu. – Częstochowa : PZF, 2010.
BB
212. Ilustrowana historia harcerstwa częstochowskiego : 100 lat harcerstwa ziemi częstochowskiej / [tekst i red. Halina Pałka ; współpr. Maria Teresa Chudzik] ; Komisja Historyczna Hufca ZHP Częstochowa. – Częstochowa : Drukarnia Usługowa „GRYP”, 2011.
BB
213. Katolickie Stowarzyszenia Społeczne w Diecezji Częstochowskiej (1925–1939) / Jan Związek. – Częstochowa : [Częstochowskie Towarzystwo Naukowe], 1994.
BB
214. Liga Ochrony Przyrody w regionie częstochowskim 1928–1998 / Anna Maletz. – Częstochowa : Zarząd Okręgu Ligi Ochrony Przyrody, 1998.
BP, BB
215. Materiały do historii i tradycji Harcerstwa Częstochowskiego / [red. tomu Ryszard Stefaniak]. – Częstochowa : Wydaw. Dom Książki : Komisja Historyczna Hufca ZHP, [2000].
BP, BB
216. Rzemiosło w Częstochowie w okresie międzywojennym (1918–1939) / Beata Urbanowicz. – Częstochowa : Wydaw. Wyższej Szkoły Pedagogicznej, 2004.
BP, BB
217. Spółdzielczość mleczarska na Ziemi Częstochowskiej / oprac. Felicjan Kotowicz, Henryk Wydmuch ; Wojewódzka Spółdzielnia Mleczarska. – Częstochowa : Wojewódzka Spółdzielnia Mleczarska, 1980.
BP, BB
218. Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół” na ziemi częstochowskiej w latach 1906–1993 / Eligiusz Małolepszy, Waław Baczyński, Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Częstochowie. – Częstochowa : Wydaw. Wyższej Szkoły Pedagogicznej, 1994.
BP, BB
219. Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół” w Częstochowie w latach 1906–2006 : praca zbiorowa / pod red. Teresy Drozdek-Małolepszej. – Częstochowa : Muzeum Częstochowskie, 2009.
BB
220. Towarzystwo Lekarskie Częstochowskie w latach 1945–1984 / kom. red. Lesław Rudziński, Marek Sternalski, Wanda Terlecka. –

- Częstochowa : Towarzystwo Lekarskie Częstochowskie : Urząd Wojewódzki : Wydział Zdrowia i Opieki Społecznej, 1985.
BP, BB
221. Zakład Energetyczny Częstochowa S.A. : stulecie energetyki częstochowskiej. – Częstochowa : Wydawnictwo Politechniki Częstochowskiej, 1996.
BB
222. ZHP w Częstochowie i Kłobucku / Zygmunt Łęski. – Częstochowa : Wydział Kultury i Sztuki Urzędu Miasta : Wydział Kultury i Spraw Społecznych Urzędu Wojewódzkiego, 1993.
BB

II. Biografie postaci

223. Artyści Częstochowy XIX i pierwszej połowy XX wieku : [wystawa] / Aleksander Jaśkiewicz ; Muzeum Okręgowe w Częstochowie. – [Częstochowa] : Muzeum Okręgowe, [1990].
BP, BB
224. Bolesław Włóczyk : podziemny żołnierz wolności / Damian Jerzy Tomczyk // *Częstochowski Biuletyn Oświatowy*. – 2008, nr 4, s. 45–48.
BP, BB
225. Chirurgia i chirurdzy Częstochowy / Mieczysław Wyględowski. – Wrocław : VOLUMED, 1997.
BP, BB
226. Cmentarz Ewangelicko-Augsburski w Częstochowie : przewodnik biograficzny / Juliusz Sętowski ; Towarzystwo Przyjaciół Częstochowy. – Częstochowa : Muzeum Częstochowskie, 2006.
BP, BB
227. Cmentarz Kule w Częstochowie : przewodnik biograficzny / Juliusz Sętowski ; Częstochowskie Towarzystwo Naukowe. – Częstochowa : Wydaw. im. Stanisława Podobińskiego Akademii im. Jana Długosza, 2005.
BP, BB
228. Cmentarz Rakowski w Częstochowie 1910–2010 : przewodnik biograficzny / pod red. Juliusza Sętowskiego i Romana Sitkowskiego. – Częstochowa : Muzeum Częstochowskie, 2010.
BB
229. Dr Władysław Biegański – Częstochowianin Stulecia – patron współczesnych lekarzy / pod red. Beaty Zawadowicz ; przy współ-

- pr. Anny Wyszyńskiej. – Częstochowa : Kuria Metropolitalna : Tygodnik Katolicki „Niedziela” : Towarzystwo Lekarskie Częstochowskie, 2009. – (Biblioteka „Niedzieli” ; t. 244).
BB
230. Drukarnia Szyszkowskich w Częstochowie w latach 1827–1847. T / Henryk Czerwień, Magdalena Kapuśniak // In: *Ziemia Częstochowska*. – T. 31 (2004) / red. Marceli Antoniewicz. – Częstochowa : Częstochowskie Towarzystwo Naukowe & Wydawnictwo Akademii im. Jana Długosza, S. 13–36.
BP, BB
231. Ferdynand Karo (1845–1927). Farmaceuta, wielki zapomniany badacz flory Polski i Syberii / Janusz Hereźniak // In: *Zróżnicowanie i przemiany środowiska przyrodniczo-kulturowego Wyżyny Krakowsko-Częstochowskiej : kultura*. T. 2 / red. Józef Partyka. – Ojców : Ojcowski Park Narodowy, 2004. – s. 115–132.
BP, BB
232. Filozofia a praktyka : świat Władysława Biegańskiego / Andrzej Tarnopolski. – Częstochowa : Wydawnictwo WSP, 2000.
BP, BB
233. Halina Poświatowska / Izolda Kiec. – Poznań : Dom Wydawniczy Rebis, 1997.
BP, BB
234. Józef Krasuski : wybitny naukowiec – leśnik i publicysta / Damian Jerzy Tomczyk // *Częstochowski Biuletyn Oświatowy*. – 2009, nr 1, s. 28–29.
BP
235. Ks. Stanisław Grzybek – organizator tajnego nauczania dla dzieci i młodzieży z Krzepic i okolicy / Paweł Kostrzewski // *Częstochowski Biuletyn Oświatowy*. – 2012, nr 3, s. 75–77.
BP, BB
236. Kto jest kim w Częstochowskim : 1998 / [red. Marian Piotr Rawiniś]. – Częstochowa : Info-Mar, 1998.
BP, BB
237. Leszek Wieluński : artysta pedagog / [aut. Jerzy Piwowarski] ; Biblioteka Główna Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie. – Częstochowa : Wydaw. Akademii im. Jana Długosza, 2007.
BP
238. Piotr Pomian : szef Głównej Komendy Szarych Szeregów / Danuta Kaczyńska, Gotfryd Pyko. – Warszawa : Młodzieżowa Agencja Wydawnicza, 1984.
BP, BB

239. Poezja współczesna : indywidualiści i samotnicy. Cz. 1 / scen. Paweł Czapczyk, Aleksandra Kuc, Jacek Kubiak. – Warszawa : Telewizja Polska S.A. : Ministerstwo Edukacji Narodowej, 1997. – 2 kas. VHS (2 x 120 min)
[Halina Poświatowska].
BP
240. Policyjna historia : policyjne życiorysy / Marian Kotarski. – Częstochowa : Wojewódzki Ośrodek Metodyczny, 1998.
BP, BB
241. Postacie z historii ziemi lełowskiej / red. Marian Nowak, Mirosław Skrzypczyk. – Lełów : Lełowskie Towarzystwo Historyczno-Kulturalne im. Walentego Zwierkowskiego, 2005.
BP, BB
242. „Potop szwedzki” i ojciec Kordecki w ikonografii : w 350 rocznicę bohaterskiej obrony Jasnej Góry / oprac. Józef Kuffel. – Częstochowa : Wydaw. Zakonu Paulinów Paulinianum, 2005.
BB
243. Przeor Kordecki 1603–1673 / Czesław Ryszka. – Częstochowa : Paulinianum Wydawnictwo Zakonu Paulinów, 2003.
BP, BB
244. Ryszard Kaczorowski Honorowy Obywatel miasta Częstochowy / Ryszard Stefaniak. – Częstochowa : [Literackie Towarzystwo Wzajemnej Adoracji LI-TWA z siedzibą w Częstochowie], 2011.
BB
245. Słownik biobibliograficzny twórców literatury związanych z Ziemią Częstochowską : (wraz z okolicą) / Władysław Edward Piekarski, Zbigniew Stańczyk. – Częstochowa : Wydaw. WIKSTAN, 2006.
BP, BB
246. Słownik encyklopedyczny regionu częstochowskiego. Cz. 2 / Bogdan Snoch, Stanisław Podobiński. – Częstochowa : Wydawnictwo WSP, 2001.
BP, BB
247. Stomatologia i stomatolodzy Częstochowy / Mieczysław Wyględowski. – Częstochowa : Okręgowa Izba Lekarska, cop. 2008.
BB
248. Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół” w Częstochowie w latach 1906–2006 : praca zbiorowa / pod red. Teresy Drozdek-Małolepszej. – Częstochowa : Muzeum Częstochowskie, 2009.
BB
[biogramy osób zasłużonych dla rozwoju Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” w Częstochowie]

249. *Wielość spojrzeń : twórczość Stanisława i Wojciecha Barylskich / Muzeum Częstochowskie ; [tekst katalogu Katarzyna Sucharkiewicz].* – Częstochowa : Muzeum Częstochowskie, 2008.
BB
250. *Wojciech Łukaszewski : życie i twórczość / Marcin Łukaszewski.* – Częstochowa : Wydawnictwo WSP, 1997.
BB

Tekst w wersji poprawionej wpłynął do redakcji 23 września 2017 r.

Agata Arkabus

The RODN “WOM” Pedagogical Public Library in Częstochowa

e-mail: a.arkabus@wp.pl

**The bibliographical guide for the teachers and the librarians
of Częstochowa and its environs
to the sources of regional information
Part one**

Abstract: *The bibliographical guide for the teachers and the librarians of Częstochowa and its environs to the sources of regional information* has the form of a bibliographical register which contains descriptions of non-serial publications; articles published in periodicals; electronic and multimedia sources which are available in various Częstochowa-based libraries. The *Guide* was developed according to the core curriculum issued in 1999 and in 2008, and it aids teachers in the selection of sources which are of utility in regional education.

Keywords: Częstochowa. Regional education. Regional education teachers. Regionalism. Territorial bibliography

ARTYKUŁY RECENZYJNE, RECENZJE I OMÓWIENIA

Eliza Lubojańska

Biblioteka Teologiczna
Uniwersytet Śląski w Katowicach
e-mail: eliza@wtl.us.edu.pl

**Dokumentacja stanu badań bibliologicznych
o bibliotekach kościelnych w Polsce za lata 1945–
2015 / Ryszard Żmuda. – Łódź : Uniwersytet
Medyczny w Łodzi, 2017. – 418 s. ; 24 cm. –
(Biblioteki Kościoła w Polsce w świetle publikacji
i prac dyplomowych (1945–2015)) ; cz. 2, Stan badań
bibliologicznych ; t. 3). ISBN 978-83-944147-7-1**

Prezentowana publikacja stanowi drugą część monografii *Biblioteki Kościoła w Polsce w świetle publikacji i prac dyplomowych (1945–2015)* i w zamierzeniu autora przedstawia stan badań bibliologicznych dotyczących książnic kościelnych w Polsce. Jak zaznaczył we wstępie Ryszard Żmuda, jest to właściwie poprawiona i uzupełniona o wcześniej pominięte rekordy kumulacja opisów bibliograficzno-katalogowych zawartych w *Bibliografii publikacji o bibliotekach kościelnych w Polsce za lata 1945–2015* (Łódź 2016) i w *Katalogu rozpraw doktorskich i habilitacyjnych oraz prac licencjackich i magisterskich o bibliotekach kościelnych w Polsce za lata 1945–2015* (Łódź 2016), które wspólnie tworzą trzy części monografii. Praca została udostępniona w dwóch wersjach – tradycyjnej i elektronicznej w bibliotece wirtualnej Federacji Bibliotek Kościelnych FIDES (por. Żmuda, 2017).

Recenzowaną pracę rozpoczyna *Przedmowa* pióra biskupa Adama Lepy, który podkreśla, że praca R. Żmudy to twórczość pionierska, prezentująca zagadnienia w całościowym ujęciu, z uwzględnieniem

wszelkich dostępnych źródeł, dająca pełny obraz rozpatrywanej rzeczywistości (s. 7).

Autor opracowania bibliograficznego jest znawcą problematyki dokumentacji bibliograficznej osób i instytucji związanych z Kościołem w Polsce. W swoim bogatym dorobku ma wiele opracowań bibliograficznych¹. Przed kilkoma laty podjął się stworzenia pełnej i wyczerpującej dokumentacji bibliograficzno-katalogowej z dziedziny bibliotekarstwa kościelnego za lata 1945–2015, które to zadanie konsekwentnie realizuje, czego owocem są powstałe dotychczas wydawnictwa informacyjne.

Rozbudowany spis treści prezentuje spektrum zagadnień przedstawionych w książce. Na pracę składają się materiały wprowadzające: *Przedmowa* i *Wstęp*, *Kwerenda archiwalno-biblioteczna*, *Spis źródeł i opracowań* (rękopiśmiennych, elektronicznych i drukowanych) oraz *Wykaz skrótów*. Ten ostatni zawiera sigła zakonów męskich i żeńskich oraz instytutów życia konsekrowanego, tytułów czasopism i innych wyrazów.

Układ systematyczny zrębu głównego publikacji obejmuje wydawnictwa informacyjne (encyklopedie, informatory, słowniki, opracowania z biografistyki, biografie osób i bibliografie dziedzinowe oraz katalogi). Kolejno uwzględnione zostały opracowania bibliologiczne. W tym niewielkim dziale, zatytułowanym *Bibliologia i inne dyscypliny naukowe*, zestawiono 79 opisów bibliograficznych publikacji ogólnych z bibliologii i dyscyplin pokrewnych. Następnie podano opisy bibliograficzne dotyczące instytucji koordynujących działalność bibliotek kościelnych, takich jak: Ośrodek Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne czy Federacja Bibliotek Kościelnych FIDES, oraz wydawanych w nich periodyków. W dalszej kolejności zarejestrowane zostały publikacje na temat księżnic Kościoła w Polsce, księgozbiorów prywatnych duchowieństwa, bibliotek instytucji kościelnych oraz poszczególnych wspólnot zakonnych i instytutów życia konsekrowanego (uszeregowano je w porządku alfabetycznym). Osobno ujęte zostały dokumenty opisujące biblioteki innych wyznań.

Całość pracy dopełniają *Uzupełnienia*, na które składa się kilkadziesiąt opisów bibliograficznych oraz streszczenie w języku angielskim. Ostatni element aparatu pomocniczego stanowi *Indeks* – krzyżowy, uszeregowany w porządku alfabetycznym. Zawiera „nazwiska autorów, promotorów, redaktorów, recenzentów, tłumaczy, wydawców, imiona

¹ Przykładowe prace to: *Bibliografia historii Kościoła w Polsce 1982–1984* (Warszawa 1997); *Katalog rozpraw habilitacyjnych o zakonach i zgromadzeniach zakonnych w Polsce 1945–2000* (Łódź 2001) czy *Katalog prac magisterskich i licencjackich o zakonach i zgromadzeniach zakonnych w Polsce 1945–2000* (Łódź 2011).

świętych, błogosławionych, papieży panujących, nazwy geograficzne, tytuły prac zbiorowych, rodzaje prac dyplomowych: doktoraty, habilitacje, licencjaty, magisteria, hasła przedmiotowe i słowa kluczowe występujące w opisach bibliograficznych oraz w adnotacjach” (s. 329).

Schemat układu bibliografii ułatwia orientację w zebranych materiale. W większości działów wyodrębniono stały poddział: opracowania ogólne. W ramach poddziałów pierwszego i drugiego stopnia zastosowano szeregowanie alfabetyczne.

Jeśli chodzi o kwestię kryteriów doboru materiałów, w omawianym opracowaniu zarejestrowane zostały publikacje dotyczące bibliotek kościelnych w Polsce i w granicach historycznych, przy nieograniczonym zasięgu terytorialnym i językowym publikacji. Bibliografia obejmuje 4378 pozycji, co według szacunków R. Żmudy stanowi około 85% materiałów powstałych od zakończenia II wojny światowej na ten temat (s. 10). W monografii pominięto pozycje ogólne, które tylko fragmentarycznie dotyczą spraw bibliotek kościelnych. Praca obejmuje piśmiennictwo na temat bibliotek kościelnych funkcjonujących w obrębie Kościoła rzymskokatolickiego obrządku łacińskiego, greckiego, Cerkwi prawosławnej, Staroobrzędowców, Kościołów protestanckich i wyznawców judaizmu.

W kwestii zasięgu wydawniczo-formalnego należy podkreślić za autorem, że zawarty w omawianej publikacji materiał obejmuje: „wydawnictwa zwarte i ciągłe oraz zbiory specjalne, w tym: książki, czasopisma, serie wydawnicze, wydawnictwa informacyjne, artykuły, rozdziały w pracach zbiorowych, materiały z konferencji naukowych, sprawozdania, recenzje, protokoły, hasła biograficzne i rzeczowe oraz prace dyplomowe: rozprawy doktorskie i habilitacyjne oraz prace licencjackie i magisterskie, w miarę możliwości uzupełnione sygnaturami archiwów i bibliotek uczelnianych” (s. 11). Opisy dysertacji dotyczą prac powstałych w uczelniach akademickich² i w jednostkach Polskiej Akademii Nauk (dla odróżnienia od prac ogłoszonych drukiem zostały one wyróżnione kursywą). Ta część pracy przysporzyła R. Żmudzie wielu problemów. W zebraniu informacji o pracach niedrukowanych, awansowych, mieli udział ich promotorzy, recenzenci, a także przedstawiciele bibliotek zrzeszonych w Federacji Bibliotek Kościelnych FIDES. Jednak apele skierowane do środowiska oraz prośby o uzupełnienia opisów nie dały spodziewanych rezultatów (s. 11).

---

² Reprezentowane są uczelnie z: Bydgoszczy, Katowic, Kielc, Krakowa, Lublina, Łodzi, Olsztyna, Poznania, Szczecina, Torunia, Warszawy, Wrocławia, Zielonej Góry.

Opis bibliograficzny zastosowany w *Dokumentacji stanu badań bibliologicznych o bibliotekach kościelnych w Polsce za lata 1945–2015* jest przejrzysty, choć odbiega od aktualnie obowiązujących norm bibliograficznych; zauważa się pewną niekonsekwencję, gdyż niektóre opisy są bardziej szczegółowe³. Autor stosuje zasady przyjęte w *Bibliografii historii Kościoła w Polsce* za lata 1944–1984⁴, co wyjaśnia jedynie w pierwszym tomie dzieła. Uzasadnia swoją decyzję następująco: „w okresie objętym spisem bibliograficznym 1945–2015, wielokrotnie zmieniała się normalizacja bibliograficzna” (Żmuda 2016, s. 12). Wartość dokumentacyjną opisów podnoszą informacje o bibliografii załącznikowej i streszczeniach obcojęzycznych. Dodatkowo niektóre opisy zostały uzupełnione o adnotacje księgoznawcze i treściowe (wyjaśniające i zawartościowe), np. charakteryzujące osobę (prałat, dyrektor Biblioteki WSD we Włocławku do 2015 r. poz. 285). Adnotacje pojawiają się najczęściej przy pozycjach, których tytuły nie odzwierciedlają treści dzieła (np. pod poz. 3034 Janusza Kosińskiego pt. *Bydgoski klejnot bez oprawy* znalazła się adnotacja: „Bibliotheca Bernardina w Wojewódzkiej i Miejskiej Bibliotece Publicznej w Bydgoszczy”).

Szata graficzna i układ typograficzny książki są przejrzyste i estetyczne. Na okładce monografii zamieszczono wizerunek św. Jana Kantego w todze profesorskiej, profesora Akademii Krakowskiej, patrona naukowców, studentów i młodzieży. Wizerunek ten otaczają napisy obrazujące uwzględnione w publikacji typy dokumentów (książki, czasopisma, artykuły, recenzje, habilitacje, doktoraty, licencjaty, magisteria).

W tak obszernej bibliografii nie uniknięto jednak błędów. Pewna niekonsekwencja widoczna jest w stosowaniu skrótów tytułów czasopism, np. inny skrót występuje w wykazie skrótów, a inny towarzyszy opisowi bibliograficznemu (poz. 1629 *Ruch Bibl. i Liturg.*, natomiast w indeksie skrótów *Ruch Biblij. i Liturg.*). Pozycje w indeksie zawierają błędne odniesienia do opisów bibliograficznych (hasło osobowe w in-

³ Por. poz. 3221 – opis bibliograficzny, oprócz informacji o autorze, tytule, miejscu i roku wydania książki, zawiera dane dotyczące formatu, określanego według liczby złożów arkusza, objętości, tytułu i numeru serii.

⁴ Schemat opisu bibliograficznego wydawnictw zwartych wygląda w większości przypadków następująco: Nazwisko i imię autora: tytuł dzieła. Miejsce i rok wydania książki. Por. np. poz. 3627: ZIELIŃSKA Ewa: *Kultura intelektualna kanoników regularnych z klasztoru w Kraśniku w latach 1469–1563*. Lublin 2002. Opis bibliograficzny artykułu zbudowany jest następująco: Nazwisko i imię autora. Tytuł artykułu. Tytuł czasopisma (zestawiony kursywą). Oznaczenie tomu, roku, i numeru pisma oraz informacja o dołączonym streszczeniu. Por. np. poz. 3225: RYBANDT Stanisław: *Z problematyki rękopisów średniowiecznej biblioteki cysterskiej w Rudach*. *Śl. Kwart. Hist. Sobótka*. T. 24:1969 nr 1 s. 1–10, Zsfg.

deksie *Bajor Agnieszka* zawiera błędne odesłanie do poz. 2148 autorstwa Krzysztofa Goneta pt. *MAK na Bielanach*). Zauważa się ponadto braki w odsyłaczach w przypadku prac wieloautorskich – w indeksie odsyłacz figuruje tylko przy nazwisku pierwszego autora (poz. 2532 autorstwa Barbary Kołodziej i Gabrieli Łackiej – w indeksie znajduje się odesłanie tylko przy haśle *Kołodziej Barbara*). Pojawiają się również braki w opisach bibliograficznych zawartych w *Spisie źródeł i opracowań*. Niektóre pozycje w cytacie nie zawierają numerów stron, np. artykuł autorstwa Agnieszki Gołdy pt. *Informacje bibliograficzne na łamach czasopisma Fides* (s. 36). Nie ustrzeżono się przed drobnymi literówkami, np. hasło indeksowe *Obierek Stanisław* zamiast *Obirek Stanisław* (s. 382). Hasło geograficzne *Katowice* zaopatrzone jest w odsyłacz do pozycji traktującej o dzielnicy Katowic *Brynowo* zamiast *Brynów* (s. 361).

Podsumowując, należy uznać, że *Dokumentacja stanu badań bibliologicznych o bibliotekach kościelnych w Polsce za lata 1945–2015*, pomimo pewnych błędów, stanowi cenną pozycję w repertuarze wydawnictw bibliograficznych i prezentuje aktualny stan wiedzy na temat badań bibliologicznych o bibliotekach kościelnych w Polsce. Jest owocem wieloletniego wysiłku dokumentacyjnego autora i dowodzi jego rozległej wiedzy, ambicji i rzetelności. O wartości publikacji świadczy ogrom zgromadzonego materiału – warto podkreślić, że jednoosobowe opracowanie tak obszernej bibliografii jest przedsięwzięciem niezwykle trudnym i wymagającym. Można żywić nadzieję, że omawiana pozycja znajdzie szeroki krąg odbiorców nie tylko wśród praktyków bibliografii i bibliologów, ale też wśród teologów, historyków Kościoła i wszystkich tych, którzy zainteresowani są działalnością bibliotekarską prowadzoną przez zgromadzenia zakonne, księży i inne osoby służące Kościołowi.

Literatura

- Żmuda, R. (2016). *Bibliografia publikacji o bibliotekach kościelnych w Polsce za lata 1945–2015*. Łódź: Uniwersytet Medyczny w Łodzi.
- Żmuda, R. (2017). *Dokumentacja stanu badań bibliologicznych o bibliotekach kościelnych w Polsce za lata 1945–2015*. Łódź: Uniwersytet Medyczny w Łodzi. Pobrane z: http://digital.fides.org.pl/dlibra/docmetadata?id=1699&from=&dirids=1&ver_id=&lp=20&QI= (15.07.2018).

Tekst wpłynął do redakcji 27 lipca 2018 r.

SPRAWOZDANIA

Daniela Brzóska

Koło Naukowe Infologów
Instytut Bibliotekoznawstwa i Informatyki
Uniwersytet Śląski w Katowicach
e-mail: daniela.brzoska97@gmail.com

III Warsztat Pracy Infobrokera – WPI 3.0 (Kraków, 21 maja 2018 r.)

21 maja 2018 r. odbył się III Warsztat Pracy Infobrokera – WPI 3.0, zorganizowany w Krakowskim Parku Technologicznym Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie. Konferencję przygotowało Stowarzyszenie Profesjonalistów Informatyki wraz z Uniwersytetem Jagiellońskim w Krakowie. Celem wydarzenia było przybliżenie kulisy pracy praktyków informatyki osobom zainteresowanym tematyką infobrokerstwa i pracy z informacją. Spotkanie zgromadziło kilkudziesięciu uczestników m.in.: przedsiębiorców, przedstawicieli środowisk start-upowych i studentów, także studentów II roku informatyki w instytucjach e-społeczeństwa Instytutu Bibliotekoznawstwa i Informatyki Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach.

Warsztaty zostały podzielone na dwie części tematyczne: źródła informacji oraz narzędzia i techniki pracy. Konferencję rozpoczęła Sabina Cisek (Instytut Informatyki i Bibliotekoznawstwa, Uniwersytet Jagielloński w Krakowie) wykładem pt. *Poszukiwanie surowych danych badawczych online*. Prelegentka wytłumaczyła, czym są surowe dane, jak je uzyskać, oraz wyróżniła powiązane z nimi techniki badawcze. Odpowiedziała na pytanie, w jakim celu powinno się archiwizować i udostępniać dane badawcze, oraz pokazała, jak sukcesywnie odnajdywać je w przestrzeni internetowej.

Kolejny prelegent, Artur Machalarz (Instytut Filozofii, Uniwersytet Opolski, infopoint.pl), w prezentacji pt. *Metody poszukiwania informacji w sieci TOR (i dlaczego nie są skuteczne)* zwrócił szczególną uwagę

na przyczyny niewielkiej efektywności takich kwerend w większości przypadków. Szczegółowo przedstawił strukturę sieci, zasoby i proces publikowania w niej dokumentów.

W wystąpieniu zatytułowanym *Rezultaty projektów jako źródła informacji* Agnieszka Piwowarczyk-Bargieł (Sekcja ds. Nauki i Współpracy, Dział Wspierania Badań i Rozwoju, Krakowski Szpital Specjalistyczny im. Jana Pawła II) wprowadziła słuchaczy w zagadnienia zadań Działu Wspierania Badań i Rozwoju Krakowskiego Szpitala Specjalistycznego im. Jana Pawła II. Referentka scharakteryzowała zakres działań szpitalnej Sekcji ds. Nauki i Współpracy oraz przedstawiła potrzeby informacyjne kadry medycznej placówki. Wyszczególniła rodzaje rezultatów w projektach oraz podała przykłady ich zastosowania.

Ostatnia prelegentka pierwszego bloku tematycznego, Małgorzata Drobny (Infobrokerska.pl, Pink Mint), wygłosiła referat pt. *Facebook jako źródła informacji*. Zaprezentowała w nim proste techniki, dzięki którym można bezproblemowo uzyskać dostęp do szczegółowych informacji, wcześniej niedostępnych dla przeciętnego użytkownika portalu. Są to m.in. dane na temat ulubionych zdjęć, grup, do których należał użytkownik, aplikacji, z których korzystał itp. M. Drobny przedstawiła także kilka zewnętrznych aplikacji, dzięki którym można przeszukiwać inne portale społecznościowe, by dotrzeć do informacji o użytkownikach i ich działaniach na stronie.

Drugi blok tematyczny rozpoczął Adam Jachimczyk (Instytut Dziennikarstwa i Informacji, Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach, Stowarzyszenie Profesjonalistów Informacji). W wystąpieniu pt. *Metadane. Przegląd wybranych narzędzi do odczytywania metadanych* przedstawił i przeanalizował takie narzędzia, jak Jeffrey's Image, ExifTool, Virus Total i ViewDNS.info. Programy te służą do odczytywania metadanych, ich edycji, usuwania oraz odczytywania parametrów określonych domen WWW.

Ryszard Kosik (LandscapeLab) w referacie zatytułowanym *Market Intelligence. Monitorowanie konkurencji i działań konkurencyjnych* zaprezentował nowatorskie narzędzie – oniongraph, przy użyciu którego w łatwy sposób można przeanalizować rynek usług dla dowolnego kraju, by uzyskać informacje o istniejącej konkurencji i zapotrzebowaniu na dany produkt.

Hanna Gawel (Instytut Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa, Uniwersytet Jagielloński w Krakowie) w referacie pt. *Weryfikacja informacji – narzędzia* omówiła zjawisko *fake news* oraz przedstawiła instrumenty (fotoforensics, demagog, fakespot) służące do weryfikowania prawdziwości i rzetelności informacji w internecie.

Z powodu nieobecności prelegentów Filipa Gralińskiego i Karola Świetlika jako ostatni głos zabrał Bartłomiej Bańkowski (KRK Partnerzy). Tematem jego wykładu pt. *Przyszłość rynku informacji* była analiza i prognoza kierunków rozwoju rynku informacji oraz szanse i zagrożenia z nim związane.

Ostatnie wystąpienie można w zasadzie potraktować jak zapowiedź kolejnych spotkań pracowników sektora informacji, w szczególny sposób zainteresowanych profesjonalnym wyszukiwaniem informacji. Dzięki krótko scharakteryzowanym w niniejszym tekście wypowiedziom wygłoszonym podczas III Warsztatu Pracy Infobrokera – WPI 3.0 słuchacze mogli poszerzyć i uzupełnić wiedzę dotyczącą informacji i zawodu infobrokerskiego, podnieść kompetencje cyfrowe, dostrzec bogactwo danych pochodzących z sieci, a tym samym sprawniej weryfikować informacje w niej zawarte.

Tekst wpłynął do redakcji 4 sierpnia 2018 r.

Martyna Król

Koło Naukowe Infologów
Instytut Bibliotekoznawstwa i Informatyki i Informatyki Naukowej
Uniwersytet Śląski w Katowicach
e-mail: martynakr1996@gmail.com

Katarzyna Szmidt

Koło Naukowe Infologów
Instytut Bibliotekoznawstwa i Informatyki i Informatyki Naukowej
Uniwersytet Śląski w Katowicach
e-mail: kasiaszmidt@interia.eu

Konferencja „Książka i biblioteki na przestrzeni wieków” (Katowice, 23 maja 2018 r.)

23 maja 2018 r. w Katowicach odbyła się konferencja „Książka i biblioteki na przestrzeni wieków”, zorganizowana przez Instytut Bibliotekoznawstwa i Informatyki i Informatyki Naukowej Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach oraz Centrum Informatyki Naukowej i Bibliotekę Akademicką w Katowicach. Swoje referaty przedstawili prelegenci z Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach, Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach, Uniwersytetu Pedagogicznego im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie, Uniwersytetu Łódzkiego, Politechniki Opolskiej, Uniwersytetu Warszawskiego oraz Biblioteki Głównej Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, Biblioteki Politechniki Łódzkiej, Biblioteki i Wydawnictwa Uczelnianego Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej im. Angelusa Silesiusa w Wałbrzychu, Biblioteki Muzeum Narodowego w Krakowie, Biblioteki Muzeum Warszawy, Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej im. Józefa Lompy w Katowicach.

Ze względu na tematykę konferencji obrady podzielono na cztery sesje. Pierwsza dotyczyła zagadnień związanych z książką, następną

obejmowała dzieje prasy, sesję trzecią poświęcono jubileuszowi Profesor Danuty Sieradzkiej, a czwartą – instytucji rynku książki. Obrady zakończyła dyskusja.

Jako pierwszy wystąpił Andrzej Wałkówski (Katedra Informatologii i Bibliologii, Uniwersytet Łódzki) z referatem pt. *Dzieje wydarzenia i postaci historyczne w oczach szarych mnichów. Historiografia w piśmiennictwie klasztoru cystersów w Mogile do początków XVI wieku*. Podstawę źródłową do badań przedstawionych przez prelegenta stanowiły kodeksy powstałe po drugiej połowie XV oraz w początkach XIV w., przechowywane w bibliotece klasztoru cystersów w Krakowie-Mogile oraz w Bibliotece Książąt Czartoryskich w Muzeum Narodowym w Krakowie. A. Wałkówski skupił się na czterech następujących zagadnieniach: polityka, w tym polityka mowy, korespondencja dyplomatyczna; korespondencja wybitnych jednostek; panegiryki i epitafia postaci historycznych oraz historiografia. Stanisława Kurek-Kokocińska (Katedra Informatologii i Bibliologii, Uniwersytet Łódzki) w referacie pt. *Przepisy savoir-vivre'u dotyczące książki. Rekonesans badawczy* zanalizowała utwory na temat właściwych sposobów obchodzenia się z książką. Omówiła to zagadnienie na podstawie literatury II Rzeczypospolitej, biorąc za przykład m.in. *Dobre wychowanie na co dzień* Jadwigi Kiewnarskiej. Prelegentka nie pominęła wskazówek dotyczących dobrego zachowania, wydanych w formie książkowej w okresie PRL-u i współcześnie. Sesję pierwszą zakończył referat pt. *Katalogi ekslibrisów jako źródło do badań* Agnieszki Fludy-Krokos (Instytut Nauk o Informacji, Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie). Referentka omówiła etymologię słowa „ekslibris”, kulturę ekslibrisu, oraz zaprezentowała katalogi ekslibrisów jako źródła do badań, zawierające bezcenne dane odnoszące się do kultury książki i bibliofilstwa. Ponadto przybliżyła znane w Polsce wystawy i konkursy popularyzujące sztukę ekslibrisu.

Obrady drugiej sesji otworzył referat Aleksandry Lubczyńskiej (Instytut Dziennikarstwa i Informacji, Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach) pt. *Pisma dla ludu wydawane przez Narodową Demokrację i ich rola na wybranych przykładach (do 1914 roku)*. Autorka poruszyła temat aktywizacji wszystkich warstw społecznych przez obóz narodowy na przełomie XIX i XX w. Wśród pism, które miały za zadanie upowszechniać wiedzę, zachęcać ludność do integracji i szerzyć nastawienie prospołeczne, można wymienić dziennik „Naród” w zaborze rosyjskim, „Polaka” i „Ojczyznę” w zaborze austriackim oraz „Orędownika” w zaborze pruskim. Izabela Olejnik (Biblioteka Politechniki Łódzkiej) w wystąpieniu pt. *Międzynarodowa prasa lite-*

racka w Łodzi w języku jidysz – próba charakterystyki przedstawiła czasopisma literackie, których liczba w tamtym okresie nie przekroczyła siedemnastu wydawanych tytułów. Prelegentka zanalizowała je pod kątem cech formalnych oraz środowiska redaktorów. Przeszkoda w prowadzonych badaniach – jak wskazała I. Olejnik – był często stan zachowania periodyków. Sesję drugą zakończył referat Danuty Domalewskiej (Biblioteka Główna Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie) pt. „Przegląd Ekonomiczny” *Polskiego Towarzystwa we Lwowie na tle wybranych czasopism z zakresu nauk społeczno-gospodarczych okresu międzywojennego*. Autorka przedstawiła podział polskich czasopism gospodarczych, który stosowano, tworząc „Spis polskich czasopism gospodarczych 1918–1939”. W swym wystąpieniu zawarła informacje na temat tego, w jakich latach się ukazywały oraz jaka była częstotliwość ich wydawania. Dokonała porównania tytułowego periodyku z innymi czasopismami dziedzinowymi, takimi jak: „*Ekonomista*”, „*Studia Ekonomiczne*”, „*Czasopismo Prawnicze i Ekonomiczne*”, „*Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny*” oraz zwróciła uwagę na rolę wydawców tych czasopism. Na zakończenie podała wnioski dotyczące poziomu i różnorodności zamieszczanych artykułów.

Sesję trzecią rozpoczęło wystąpienie Marii Kalczyńskiej (Wydział Ekonomii i Zarządzania, Politechnika Opolska) pt. *Z badań nad prasą polskiego wychodźstwa powojennego. Biuletyn Informacyjny Związku Żołnierzy Kresowych w Niemczech „Kresowiak” (1959–1948?)*. Prelegentka zanalizowała treści podejmowane na łamach periodyku, jego adresatów, częstotliwość ukazywania się, a także format. Część referatową sesji zamknął Jacek Puchalski (Wydział Dziennikarstwa, Informacji i Bibliologii, Uniwersytet Warszawski), w swoim wystąpieniu pt. *Współczesne badania nad zbiorami polskimi, polonijnymi i polonikami przechowywanymi za granicą* podkreślając konieczność rejestracji zbiorów polskich, kolekcji i pojedynczych poloników. Po tych dwóch referatach wprowadzających w krąg zainteresowań Jubilatki, Professor Danuty Sieradzkiej, część gratulacyjną rozpoczęła laudacją Teresa Wilkoń (Instytut Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej, Uniwersytet Śląski w Katowicach). W uroczystości jubileuszowej uczestniczyli przedstawiciele świata nauki ze Śląska i z innych ośrodków: Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach, Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie, Uniwersytetu Łódzkiego, Uniwersytetu Warszawskiego, Politechniki Łódzkiej, Politechniki Opolskiej, Muzeum Górnośląskiego w Bytomiu, Muzeum w Chorzowie, Muzeum Historii Katowic, Muzeum Śląskiego w Katowic

cach, Polskiego Towarzystwa Wydawców Książek oraz Urzędu Miasta z Piekar Śląskich.

Sesję czwartą otworzyła Agnieszka Łakomy-Chłosta (Instytut Bibliotekoznawstwa i Informatyki Naukowej, Uniwersytet Śląski w Katowicach) wystąpieniem pt. *Działalność wydawnicza i intrologatorska Wiener Werkstätte*, w którym skupiła się na historii zakładu założonego przez Josefa Hoffmana i Kolomana Mosera. Autorka omówiła podstawy działalności artystycznej warsztatu rzemieślniczego oraz scharakteryzowała druki firmowe, grafiki i pracownię intrologatorską. W Wiener Werkstätte tworzone były – jak to ukazała na przykładach A. Łakomy-Chłosta – ekslibrisy, druki użytkowe, arkusze obrazkowe, książeczki drzeworytowe, kalendarze, plakaty. Sylwia Bielawska (Biblioteka i Wydawnictwo Uczelniane, Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa im. Angelusa Silesiusa w Wałbrzychu) swój referat pt. *Zapomniane wydawnictwa – działalność wydawnicza państwowych wyższych szkół zawodowych* rozpoczęła od krótkiego rysu historycznego państwowych wyższych szkół zawodowych. Autorka scharakteryzowała lokalne, uczelniane oficyny wydawnicze. Po dokonaniu analizy jakościowej i ilościowej czasopism i prac zwartych omówiła możliwości wynikające z tych badań, takie jak uchwycenie i opis naukowego obrazu regionalnej kultury książki. Agnieszka Lubera (Biblioteka Muzeum Narodowego w Krakowie) w wystąpieniu pt. *Ignacy Wolski – zapomniany ofiarodawca Muzeum Narodowego w Krakowie – i jego kolekcja biblioteczna* zaprezentowała sylwetkę darczyńcy oraz przedstawiła rodzaje zbiorów przekazanych przez I. Wolskiego do Muzeum na przełomie XIX i XX w. Składały się na nie m.in.: medale pamiątkowe, ryciny, mapy i plany miast, tłoki pieczętne, rękopisy oraz książki. Katarzyna Żak-Caplot (Biblioteka Muzeum Warszawy) swój referat pt. *Dzieje Biblioteki Muzeum Warszawy i jej kolekcji do końca lat 80. XX wieku* rozpoczęła od przybliżenia historii Muzeum oraz pierwszych lat funkcjonowania Biblioteki. Wymieniła etapy gromadzenia poszczególnych zbiorów i kolekcji obejmujących warsawiana, dzieła dotyczące historii Polski i Europy, historii sztuki, konserwacji, muzealnictwa i ochrony dziedzictwa. Poruszyła temat renowacji Biblioteki i digitalizacji zabytkowych obiektów Muzeum Warszawy. Anna Marcol (Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka im. Józefa Lompy w Katowicach) w referacie pt. *Oferta edukacyjna Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej im. Józefa Lompy w Katowicach w latach 2008–2018. Próba analizy* przybliżyła historię Biblioteki sięgającą 1928 r. oraz przedstawiła jej ofertę edukacyjną w ostatnim dziesięcioleciu. Omówiła wydarzenia i uroczystości organizowane w placówce, konkursy i ekspozycje, które mają uatrakcyjnić ofertę usługową kierowaną do

czytelników. Ostatni referat, *Idee, które przetrwały 400 lat – sir Thomas Boodley i dzieje Biblioteki Bodlejańskiej*, przygotowany przez Bartłomieja Legisa (Koło Naukowe Infologów, Instytut Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej, Uniwersytet Śląski w Katowicach), dotyczył Biblioteki Bodlejańskiej – dzieła życia sir Thomasa Bodleya. Prelegent przybliżył etapy odnawiania upadającej biblioteki uniwersyteckiej w Oxfordzie, zwracając uwagę na jej imponujący księgozbiór.

Obrady zakończyła dyskusja poświęcona wystąpieniom prelegentów, w szczególności tym, które dotyczyły sposobów przechowywania literatury migracyjnej. Konferencja cieszyła się sporym zainteresowaniem pracowników i studentów Instytutu Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach oraz pracowników Centrum Informacji Naukowej i Biblioteki Akademickiej.

Tekst wpłynął do redakcji 3 sierpnia 2018 r.

Dariusz Kardela

Dział Udostępniania i Magazynowania Zbiorów
Centrum Wiedzy i Informacji Naukowo-Technicznej
Politechnika Wrocławska
e-mail: dariusz.kardela@pwr.edu.pl

XVIII Ogólnopolska Konferencja Naukowa Bibliotek Uczelni Niepublicznych i Publicznych „Biblioteka przyszłości – wyzwania – trendy – zagrożenia” (Nowy Sącz, 24–25 maja 2018 r.)

W dniach 24–25 maja 2018 r. w Nowym Sączu odbyła się Ogólnopolska Konferencja Naukowa Bibliotek Uczelni Niepublicznych i Publicznych „Biblioteka przyszłości – wyzwania – trendy – zagrożenia”, zorganizowana przez nowosądecką Bibliotekę Wyższej Szkoły Biznesu – National-Louis University (dalej: WSB-NLU). Konferencje bibliotek uczelni niepublicznych mają wieloletnią tradycję, była to już bowiem osiemnasta edycja. Należy jednocześnie zaznaczyć, że ich organizatorzy stopniowo otwierają się na środowisko bibliotek publicznych, o czym świadczą afiliacje prelegentów. Spotkanie pracowników bibliotek uczelni państwowych i prywatnych dało impuls do wielu ciekawych wystąpień i dyskusji. Wszystkie wystąpienia odbywały się w sesjach plenarnych.

Konferencję otworzyli Maria Sidor, dyrektor Biblioteki WSB-NLU, oraz Dariusz Woźniak, rektor WSB-NLU, którzy przywitani uczestników oraz przedstawili plan organizacyjny konferencji. Wykład inauguracyjny obrady, zatytułowany *Czy jest na sali Nostradamus? O trudnym zadaniu kreślenia wizji przyszłości bibliotek* wygłosił Artur Jazdoń z Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Prelegent omówił perspektywę rozwoju nauki i bibliotek, kładąc nacisk na zagrożenia i prognozy w obliczu zachodzących zmian.

Sesję pierwszą, *Biblioteka a technologia*, moderował Paweł Gławiński z WSB-NLU. Pierwszy referat, *System Informacji Naukowej Politechniki Poznańskiej jako narzędzie komunikacji z użytkownikiem w relacji bibliotekarz – pracownik naukowy*, autorstwa Karoliny Popławskiej i Jakuba Bajera z Biblioteki Politechniki Poznańskiej, dotyczył kompleksowego zbierania informacji w jednym spójnym systemie, który skupia w sobie różne bazy, co pozwala optymalizować zarządzanie dorobkiem naukowym uczelni zarówno na poziomie metainformacji, jak i na poziomie treści cyfrowych. Zdzisław Gębołyś z Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy w referacie pt. *Niemiecka Biblioteka Cyfrowa – brama do kultury i wiedzy o Niemczech... i o Polsce* omówił genezę, cele, zadania i cztery lata funkcjonowania Die Deutsche Digitale Bibliothek (dalej: DDB). Sąsiedztwo historyczne i geograficzne skłoniło autora do dokonania analizy zbiorów DDB dotyczących Polski, w tym tych w języku polskim i w językach obcych. Na tej podstawie sformułował wnioski, w jakim stopniu DDB może stanowić bramę do kultury i wiedzy nie tylko o krajach niemieckojęzycznych, ale również o Polsce. Edyta Kołodziejczyk i Małgorzata Roźniakowska-Kłosińska z Biblioteki Politechniki Łódzkiej w referacie *Ocena wykorzystania technologii informatycznych przez studentów i wykładowców akademickich: studium przypadku Biblioteki Politechniki Łódzkiej* zanalizowały transformacje technologii, badań naukowych, uczenia się i nauczania, a co za tym idzie – kompetencji i preferencji informatycznych w zakresie ich wykorzystania w badaniach naukowych, dydaktyce i edukacji przez studentów oraz pracowników naukowych i naukowo-dydaktycznych Politechniki Łódzkiej. Barbara Czarnecka z TEB Edukacja w Nowym Sączu w referacie pt. *Współpraca i komunikacja w organizacjach o charakterze konsorcjum* postulowała rezygnację z kooperacji na rzecz współpracy oraz akcentowała potrzebę dobrej komunikacji w organizacjach o charakterze konsorcjum. Takie podejście pozwoliłoby zapobiec nierównorzędnym stosunkom władzy i brakowi prawdziwego partnerstwa. Dominik Kowalski z Narodowego Instytutu Fryderyka Chopina w Warszawie w referacie pt. *Biblioteka muzyczna biblioteką przyszłości* przedstawił projekt, którego celem jest udostępnienie całej spuścizny muzycznej Fryderyka Chopina w internecie. W celu realizacji tego przedsięwzięcia zostały pozyskane najnowsze technologie służące do digitalizacji zbiorów muzycznych oraz prowadzenia automatycznej analizy muzykologicznej. Obecnie technologie te są rozwijane w dwóch miejscach na świecie: na Uniwersytecie Stanforda w Kalifornii oraz w Narodowym Instytucie Fryderyka Chopina w Warszawie. Artur Kornatka z Centrum Badań i Programowania WSB-NLU przygotował refe-

rat pt. *Nowoczesna dydaktyka z perspektywy studenta i wykładowcy* na przykładzie zintegrowanego systemu informatycznego Cloud Academy, który oprócz innowacyjnego i kompleksowego podejścia do zarządzania strategicznego i operacyjnego oferuje całkiem nowe możliwości realizacji w pełni interaktywnych zajęć na odległość z wykorzystaniem wielostrumieniowego przekazu danych (w tym m.in. przekazu wideo w formacie 360 stopni oraz poprzez okulary wirtualne). Jako ostatni w pierwszej sesji głos zabrał Jarosław Znałezniak, przedstawiciel firmy Elibron Sp. z o. o. – jednego ze sponsorów konferencji – który zaprezentował nowoczesne systemy zabezpieczenia i ewidencji zbiorów bibliotecznych. Sesję drugą, *Misja biblioteki dla nauki*, prowadził Marek Górecki z Biblioteki Głównej Politechniki Krakowskiej. Henryk Hollender z Biblioteki Łazarskiego w Warszawie wygłosił referat pt. *Nauka jako mrowisko i miejsce biblioteki w sieciach współpracy badawczej*. Referent stwierdził, że najbardziej liczą się badania interdyscyplinarne i duże zespoły autorskie, a otwarty dostęp w dużym stopniu umożliwia uniezależnienie od biblioteki macierzystej instytucji i jej zbiorów. Zadaniem biblioteki nie jest już zatem wspomaganie „wyszukiwania informacji” ani „udostępnianie zasobów”, ale wspieranie uczonych, by odnajdywali się w obrębie „scientific collaboration networks”. Aneta Drabek z Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach w referacie pt. *Międzynarodowa obecność polskich czasopism (na podstawie Emerging Sources Citation Index)* zanalizowała 137 czasopism polskich i ich międzynarodową obecność w Web of Science Core Collection na podstawie bazy Emerging Sources Citation Index, która została uruchomiona w listopadzie 2015 r. Hanna Kościuch i Jolanta Żochowska z Biblioteki Uniwersyteckiej im. Jerzego Giedroycia w Białymstoku w referacie pt. *Współpraca międzynarodowa uczelni a rozwój bibliotek akademickich w Polsce na przykładzie Uniwersytetu w Białymstoku i Biblioteki Uniwersyteckiej w Białymstoku* postawiły tezę, że umiędzynarodowienie uczelni stanowi jedno z najważniejszych wyzwań stojących przed polskim szkolnictwem wyższym, a biblioteka może odgrywać istotną rolę w tym procesie. Leszek Szafranski z Biblioteki Jagiellońskiej w wystąpieniu pt. *Realizacja funkcji wydawniczych w repozytorium* omówił przykłady polskich repozytoriów, które realizują procesy wydawnicze. Na razie tego typu usługi podejmowane są w znikomym zakresie, jednak te pierwsze próby świadczą o zmianach zachodzących w bibliotekarstwie. Repozytoria stają się jednym z głównych kanałów komunikacji naukowej, który nie został jeszcze w pełni wykorzystany. Jarosław Gajda z Biblioteki Politechniki Lubelskiej w referacie pt. *Prace dyplomowe w polskich bibliotekach cyfrowych. Czy czegoś nie*

przeoczyliśmy? zwrócił uwagę, że co roku absolwenci pozostawiają po sobie tysiące prac licencjackich, inżynierskich i magisterskich, które są praktycznie niedostępne dla szerszego grona czytelników, a mogłyby poszerzyć zbiory cyfrowe bibliotek. Na zakończenie sesji drugiej Piotr Marcinkowski reprezentujący firmę Aleph-Polska przybliżył słuchaczom działanie wyszukiwarki naukowej Primo.

Sesję trzecią, *Nowe role i wyzwania*, moderowała Bogumiła Urban. Pierwsze wystąpienie, pt. *Rola bibliotek w sprawozdawczości i ewaluacji uczelni*, zaprezentował Błażej Feret z Politechniki Łódzkiej. Prelegent zwrócił uwagę, że w poszukiwaniu nowego miejsca i roli bibliotek akademickich zapomina się czasem o tym, że mogą one służyć nie tylko studentom i pracownikom uczelni, ale także uczelni jako całości, wspierając procesy ogólnouczelniane. Paulina Studzińska-Jaksim i Maria Boćkowska z Biblioteki Głównej Uniwersytetu Przyrodniczego w Lublinie w referacie pt. *Od lokalnego wizerunku do rozwijania współpracy w oparciu o bazę publikacji* scharakteryzowały Bibliografię Publikacji Pracowników, która powstała w celu dokumentowania danych o dorobku, wspomaganie studentów w procesie tworzenia prac dyplomowych oraz kształtowania lokalnego wizerunku Uczelni, a obecnie stała się narzędziem współpracy pracowników Informacji Naukowej z władzami Uczelni i Wydziałów, jednostkami Uczelni (m.in. Dział Nauki, Wydawnictwo UP, Centrum Transferu Technologii) i szerzej – z podmiotami na poziomie miasta i kraju. Lidia Mikołajuk z Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego w referacie pt. *Instytucjonalne i społecznościowe narzędzia komunikacji naukowej* przybliżyła takie narzędzia, jak Academia.edu czy Research Gate. Agnieszka Dramińska i Joanna Kasprzyk-Machata z Biblioteki Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu zaprezentowały referat pt. *Repozytorium uczelniane WIR jako ogniwo nowoczesnego środowiska naukowego*. WIR to platforma, która konsoliduje dane dotyczące działalności naukowej, m.in. publikacje, osiągnięcia naukowe pracowników, ich aktywność zawodową, realizowane projekty. Na zakończenie tej sesji sponsorzy: Zbigniew Szarejko z H+H Software GmbH oraz Martin Mittermeier ze Swiss Academic Software GmbH, wygłosili referat pt. *Citavi z HAN-em. Od wyszukiwania bibliografii aż po gotowy artykuł naukowy*.

Obrady kontynuowano kolejnego dnia. Sesję czwartą, *Jakość usług bibliotecznych, badań i analiz*, prowadziła Danuta Szewczyk-Kłós z Biblioteki Głównej Uniwersytetu Opolskiego. Ewa Dobrzyńska-Lankosz z Biblioteki Głównej Akademii Górniczo-Hutniczej w Krakowie przygotowała referat pt. *Analiza porównawcza wybranych wskaźników funkcjonalności jako przykład wykorzystania AFBN w zarządzaniu bi-*

blioteką. Zachodzące na przestrzeni lat zmiany ukazane przez autorkę pozwalają na kreowanie polityki zatrudnienia, gromadzenia zbiorów, monitorowanie potrzeb użytkowników, zarządzanie biblioteką. Edyta Strzelczyk z Biblioteki Politechniki Warszawskiej w wystąpieniu pt. *Przyszłość bibliotek w rękach użytkowników* również podjęła problematykę AFBN. W swym wystąpieniu szczególną uwagę zwróciła na analizę nastrojów badanych użytkowników oraz konieczność reagowania na zgłaszane przez nich postulaty. W referacie pt. *Bibliotekarza zatrudnię od zaraz. O kompetencjach bibliotekarzy w ponowoczesnym świecie* Magdalena Karciarz z Biblioteki Dolnośląskiej Szkoły Wyższej we Wrocławiu przedstawiła analizę trendów rynkowych, ponowoczesnej koncepcji społeczeństwa oraz badań własnych. Referat ten można uznać za wprowadzenie do dyskusji na temat zmian kompetencyjnych bibliotekarzy w kontekście ponowoczesności, rozwoju technologicznego oraz wyzwań nauki. Paweł Pioterek i Janina Przybysz z Biblioteki Wyższej Szkoły Bankowej w Poznaniu w wystąpieniu zatytułowanym *Analiza badania jakościowego metodą wywiadu przeprowadzonego wśród czytelników Biblioteki Wyższej Szkoły Bankowej w Poznaniu* omówili wyniki przeprowadzonych w macierzystej bibliotece badań jakościowych metodą indywidualnego wywiadu pogłębionego. Badania miały na celu sprawdzenie, w jaki sposób można dostosować bieżące usługi biblioteczne do potrzeb czytelników, a także jak uzyskać informacje na temat ich stosunku do biblioteki uczelnianej i relacji emocjonalnej z tą instytucją. Anna Ujwary-Gil oraz Natalia Potoczek z WSB-NLU w wystąpieniu pt. *Procesowo-sieciowe ujęcie funkcjonowania biblioteki akademickiej* przybliżyły funkcjonowanie biblioteki akademickiej z uwzględnieniem procesów biznesowych i analizy sieci organizacyjnej. Wykorzystując wywiad i ankietę badawczą, zidentyfikowały procesy biznesowe jako podstawowy obszar analiz, stosowany również w rozpoznaniu sieci społecznej i organizacyjnej biblioteki. Lidia Derfert-Wolf z Biblioteki Uniwersytetu Technologiczno-Przyrodniczego w Bydgoszczy w wystąpieniu pt. *Badania wpływu i wartości bibliotek akademickich – narzędzia, pomiary, dobre praktyki* przedstawiła genezę zawartego w tytule zagadnienia i jego znaczenie dla ogólnej oceny funkcjonowania bibliotek oraz ich wizerunku w społecznościach lokalnych. Autorka scharakteryzowała plany rozwoju badań w ramach AFBN w kierunku oceny wpływu i wartości bibliotek. Jako ostatni w tej sesji wystąpili Damian Piera i Anna Abramowska z referatem pt. *Kompleksowa oferta EBSCO w trendach i wyzwaniach współczesnych bibliotek akademickich*.

Ostatnia sesja, której moderatorem był A. Jazdon, została zatytułowana *Kompetencje komunikacji i promocji*. D. Woźniak, rektor WSB-NLU w Nowym Sączu, wygłosił referat pt. *Narzędzia kompleksowego wsparcia procesu dydaktycznego i naukowego na uczelni wyższej na przykładzie systemu Cloud Academy*. System ten pozwala m.in. przez link lektury z sylabusu dostać się do katalogu biblioteki. Maria Czyżewska z Biblioteki Politechniki Białostockiej w referacie pt. *Dzielenie się wiedzą i informacją – komunikacja z pracownikami naukowymi na przykładzie Biblioteki Politechniki Białostockiej* omówiła metody i formy dzielenia się wiedzą i informacją oraz budowania trwałych, choć niełatwych relacji z pracownikami naukowymi macierzystej uczelni. Zenona Krupa z Biblioteki Uniwersytetu Rzeszowskiego wygłosiła referat pt. *Satysfakcja użytkowników z usług biblioteki w opinii studentów i pracowników naukowych Uniwersytetu Rzeszowskiego*. Uzyskane wyniki badań pozwoliły autorce określić mocne i słabe strony instytucji, a także wskazać potrzeby użytkowników, które powinny być uwzględniane w przyszłości. Katarzyna Błaszowska z Biblioteki Politechniki Gdańskiej w referacie pt. *Różnorodność w zespole – czy to działa?* zwróciła szczególną uwagę na wzmacnianie kompetencji miękkich, takich jak otwartość, inteligencja emocjonalna, komunikatywność, chęć do nauki, oraz na fakt, że inkluzywne i integrujące miejsce pracy ma kluczowy wpływ na zaangażowanie pracowników. W wystąpieniu pt. *Komunikacja wizualna bibliotek szkół wyższych na Instagramie* Katarzyna Puksza z Biblioteki Uniwersyteckiej w Białymstoku przekonywała słuchaczy, że Instagram to świetne narzędzie promocyjne. Stefan Kubów z Biblioteki Dolnośląskiej Szkoły Wyższej we Wrocławiu w referacie pt. *Biblioteki w perspektywie zmiany kulturowej* przedstawił tytułowy problem w kontekście raportu „Reforma kulturowa 2020 – 2030 – 2040” zakładającego zmiany w Polsce w czterech głównych filarach: deliberatywne państwo; inkluzywna gospodarka; holistyczna szkoła; podmiotowe społeczeństwo. Na zakończenie konferencji M. Sidor podsumowała dwudniowe obrady plenarne. Podziękowała zebrany za ciekawe wystąpienia i dyskusje. Dzięki wygłoszonym referatom dotyczącym najróżniejszych funkcji działalności bibliotek oraz ich przyszłego rozwoju uczestnicy konferencji mogli poszerzyć swą wiedzę oraz wymienić doświadczenia.

Tekst wpłynął do redakcji 18 sierpnia 2018 r.

Anna Matysek

Zakład Zarządzania Informacją
Instytut Bibliotekoznawstwa i Informatyki Naukowej
Uniwersytet Śląski w Katowicach
e-mail: anna.matysek@us.edu.pl

Konferencja „Architektura informacji jako dyscyplina akademicka (AIDA)” (Kraków, 5–6 czerwca 2018 r.)

W dniach 5–6 czerwca 2018 r. na Uniwersytecie Pedagogicznym im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie odbyła się konferencja „Architektura informacji jako dyscyplina akademicka (AIDA)”. Jej celem była wymiana doświadczeń i pomysłów dotyczących kształcenia w zakresie architektury informacji (AI), użyteczności, grafiki informacyjnej oraz projektowania informacji. Organizatorem wydarzenia był Instytut Nauk o Informatyce Uniwersytetu Pedagogicznego im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie. Oficjalnego otwarcia dokonał rektor Uczelni Kazimierz Karolczak. Następnie gości przywitani Michał Rogoż, dyrektor Instytutu Nauk o Informatyce, oraz Stanisław Skórka (Instytut Nauk o Informatyce, Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie), którzy wprowadzili w tematykę konferencji.

Sesję plenarną *The World Trends of Information Architecture* poprowadził Jacek Tomaszczyk. Wystąpili w niej dwaj goście zagraniczni: Peter Morville (*About*) i Andrea Resmini (*Andrea*). P. Morville jest współautorem jedynej przetłumaczonej na język polski książki o architekturze informacji, pt. *Architektura informacji w serwisach internetowych* (Rosenfeld, Morville, 2003) oraz współzałożycielem The Information Architecture Institute (Instytut Architektury Informatyki) (*Information*). A. Resmini (*Andrea*) to współzałożyciel i redaktor naczelny czasopisma „Journal of Information Architecture”, a także współzałożyciel Architecta – włoskiego stowarzyszenia architektów informacji.

P. Morville w wystąpieniu pt. *Understanding Information Architecture* wspominał o swoich pierwszych działaniach w ramach AI (przeprojektowanie strony internetowej Biblioteki Kongresu w Waszyngtonie) i początkach samej dyscypliny, podkreślając, że ludzie kategoryzowali i klasyfikowali obiekty, zanim zaczęli mówić. Nawiązując do swoich książek: *Interwined* (Morville, 2014) i *Planning for Everything* (Morville, 2018), ukazał interdyscyplinarne korzenie AI, w jaki sposób wszystko, od kodu po kulturę, jest ze sobą połączone, oraz jak wykorzystać tę wiedzę, by lepiej planować przyszłość. A. Resmini wygłosił referat pt. *The Ethics and Politics of Information Architecture*. Skupił się w nim na zmianach w zakresie architektury informacji w ciągu ostatnich 20 lat, przechodząc od zadań związanych z projektowaniem stron internetowych do projektowania wszelkich przestrzeni informacyjnych, gdzie nie potrzebujemy już fizycznych obiektów, wystarczy, że jesteśmy podłączeni do internetu. Podkreślił, że rolą architektury informacji w świecie, w którym cyfrowość przenika się z fizycznością, jest organizowanie ciągłej, zintegrowanej przestrzeni o nieskończonych możliwościach.

Sesję drugą, zatytułowaną *Directions of Information Architecture Development as an Academic Discipline*, poprowadziła Jadwiga Woźniak-Kasperek. S. Skórka w referacie pt. *Multidisciplinary paradigms in information architecture* przedstawił fundamentalne założenia AI oraz poddał analizie koncepcję pola badawczego tej dyscypliny, wywodzącego się z innych dziedzin (m.in. filozofii, informatologii, inżynierii oprogramowania, architektury i komunikacji społecznej). Marcin Roszkowski wygłosił referat pt. *Every representation is an interpretation – a hermeneutical approach to information architecture* poświęcony roli interpretacji w architekturze informacji. Prelegent podkreślił, że postrzeganie przestrzeni informacyjnych w środowisku cyfrowym jest zdeterminowane konstruktem pojęciowym: użytkownik – zawartość – kontekst. Zbigniew Osiński, autor referatu pt. *Visualization of information as a competence and an education method in the information architecture course*, podzielił się swoimi doświadczeniami i pomysłami dotyczącymi metod prowadzenia zajęć z zakresu wizualizacji informacji. Barbara Kamińska-Czubała wystąpiła z referatem pt. *Qualitative research as a support for information architecture*, w którym omówiła metodykę prowadzenia badań jakościowych technikami wywiadu narracyjnego, zogniskowanego wywiadu grupowego i testów użyteczności wykorzystanych podczas przygotowywania prac licencjackich przez studentów architektury informacji na Uniwersytecie Pedagogicznym im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie. Ostatni referat sesji,

Intellectual property in digital communication in the education of information architects, wygłosili M. Rogoż i Iwona Pietrzakiewicz. Prelegenci próbowali odpowiedzieć na pytanie, czy podczas podstawowego kursu z zakresu ochrony własności intelektualnej przekazywane są wystarczające informacje w zakresie przetwarzania informacji w środowisku cyfrowym.

Kolejną sesję, *Problemy badawcze architektury informacji*, moderowała Mariola Antczak. Jako pierwszy głos zabrał Piotr Marcinkowski z firmy Aleph, który omówił nowy interfejs multiwyszukiwarki Primo. Następnie Wiesław Babik przedstawił referat pt. *Rola słów kluczowych w architekturze informacji*, w którym skupił się na specyficznych funkcjach i zadaniach słów kluczowych we współczesnych systemach informacyjno-wyszukiwawczych. J. Tomaszczyk w referacie pt. *Problemy terminologiczne architektury informacji* zaakcentował rolę terminologii w nauce i działalności praktycznej oraz omówił wybrane problemy terminologiczne związane z przejmowaniem angielskich terminów do polskiej terminologii architektury informacji. Ostatni referat, zatytułowany *Sztuka zarządzania informacją. Deklaratywne i rzeczywiste przygotowanie do indywidualnego zarządzania informacją*, wygłosiła Hanna Batorowska. Zaprezentowała w nim wyniki badań przeprowadzonych wśród studentów na temat postrzeganej przez nich własnej skuteczności w zakresie indywidualnego zarządzania informacją oraz ich rzeczywistych kompetencji wynikających z oceny wystawionej respondentom na podstawie wykonanych zadań praktycznych.

Sesje czwarta, piąta i szósta odbywały się równolegle. W sesji czwartej, *Metody badań AI*, prowadzonej przez H. Batorowską, z referatami wystąpili:

- Robert Statkiewicz (*Od totemów do etykiet internetowych. Etnografia i antropologia jako narzędzia badania architektury informacji*);
- Magdalena Koziak-Podsiadło (*Programowanie procesu projektowego architektów informacji*);
- Adam Szalach (*Eyetracking jako metoda badania użyteczności portali e-learningowych*);
- Michał Sikora (*Zastosowanie okulografii w badaniach interfejsów użytkownika*).

Sesja piąta, moderowana przez M. Rogoża, dotyczyła praktycznych zastosowań architektury informacji. Wśród prelegentów znaleźli się:

- Piotr Andrusiewicz (*Meandry architektury informacji serwisu internetowego na przykładzie strony Huba.news*);
- Tomasz Więcek (*Ocena jakości mobilnych wersji serwisów internetowych wybranych bibliotek akademickich*);

- Natalia Pamuła-Cieślak (*Architektura informacji polskich platform czasopiśmiennictwa otwartego*);
- Sabina Kwiecień (*Architektura informacji a prasa codzienna XIX i XX wieku*).

Podczas sesji szóstej, prowadzonej przez S. Skórkę, omawiano problemy kształcenia architektów informacji i prezentowano ofertę edukacyjną w polskich uniwersytetach. Referaty zaprezentowali:

- Anita Has-Tokarz i Renata Malesa (*Kształcenie w zakresie AI w Instytucie Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa UMCS w Lublinie – doświadczenia i wyzwania*);
- Mariusz Jarocki (*Architektura informacji a umiejętności informatyczne – próba oceny programu nauczania na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu*);
- M. Antczak, Grzegorz Czapnik i Zbigniew Gruszka (*Koncepcja postrzegania architektury informacji w projekcie kierunku Informatologia z biznesowym językiem angielskim w Uniwersytecie Łódzkim*);
- Anna Matysek (*Architektura informacji – nowy kierunek studiów w Instytucie Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej Uniwersytetu Śląskiego*).

Drugiego dnia rano odbywały się sesje równoległe. Sesję siódmą: *Wybrane problemy dydaktyki AI* prowadziła Ewa Głowacka, a sesję ósmą: *Problemy projektowania środowisk informacyjnych* moderował W. Babik. W sesji dotyczącej dydaktyki głos zabrali:

- Hanna Gaweł (*Wizualizacja niepewnych, niekompletnych i brakujących danych*);
- Przemysław Paliwoda (*Graficzny interfejs danych liczbowych i statystycznych – zagadnienia projektowania na przykładzie efektów warsztatów ze studentami kierunków projektowych*);
- Marta Czus (Od M. Deweya do L. Rosenfelda i P. Morville'a: *architektura informacji w ujęciu informatologicznym*);
- Beata Langer (*Nauka o informacji w kształceniu akademickim architektów informacji*).

Natomiast w sesji dotyczącej projektowania środowisk informacyjnych wystąpili:

- Aleksander Radwański (*MARC w architekturze informacji – doświadczenia firmy MOL w konsolidacji katalogów bibliotecznych*);
- Kamil Stępień (*Wyszukiwanie odwrotne. Sposoby organizacji i prezentacji obrazów cyfrowych w sieci WWW*);
- Aleksandra Sojczyńska (*Świadomość nieświadomego. Znaczenie „UX MIND TRICKS” w podejmowaniu przez użytkownika decyzji zakupowych on-line*);

– Karolina Jaworska (*Projektowanie przestrzeni informacyjnej – przykład nowej strony internetowej „Polskiej Bibliografii Literackiej”*).

Sesja dziewiąta, *Inspiracje: przegląd studenckich projektów*, moderowana przez Marka Kolasę, stanowiła okazję do prezentacji najciekawszych prac studentów architektury informacji polskich ośrodków akademickich. Arkadiusz Miącz, Damian Barszcz, Adrian Boreński, Milena Prażmo i Marek Chwedczuk omówili wybrane przykłady projektów i prac studentów kierunku architektura informacji Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie. Ewa Leś przedstawiła koncepcję identyfikacji wizualnej tematycznych tras rowerowych w Krakowie. Magdalena Miś przygotowała wystąpienie pt. *Infografika – wizualny komunikat przyszłości*, a Wiktoria Jamróz wygłosiła referat pt. *Budowanie identyfikacji wizualnej za pomocą plakatu. Architektura informacji a neuroestetyka*.

Ostatnia sesja konferencji, *Kompetencje absolwentów a oczekiwania pracodawców*, była prowadzona przez B. Kamińską-Czubałę, E. Głowacka, Małgorzata Kisilowska i Magdalena Paul w referacie pt. *Kompetencje informacyjne studentów: samoocena i ocena przydatności. Badania porównawcze* zanalizowały wyniki badań kompetencji informacyjnych polskich studentów kierunków informatologicznych, historii i dziennikarstwa. Magdalena Cyrklaff-Gorczyca wygłosiła referat pt. *Kompetencje miękkie architekta informacji. Potrzeby rynku pracy a opinie studentów*. Kolejna prelegentka, Julia Irmina Hladyj w wystąpieniu pt. *Świadomość pracodawców na temat profilu absolwenta architektury informacji* omówiła wyniki ankiet dotyczących kompetencji i roli architektów informacji. Ankiety te przeprowadzono wśród przedstawicieli dużych firm działających na polskim rynku. Ostatni z referatów, *Kształtowanie kompetencji wizualnych przyszłego Architekta Informacji*, wygłosiła Małgorzata Lebda. Powołując się na liczne przykłady, prelegentka przedstawiła problem *visual literacy* (alfabetyzmu wizualnego) i konieczności jego kształtowania wśród studentów.

Wygłoszone referaty i liczne dyskusje mogły stanowić okazję do refleksji nad kierunkami rozwoju architektury informacji i kształceniem architektów informacji, mogły też być źródłem inspiracji w zakresie innowacyjnych metod dydaktycznych, rozwoju teorii i badań naukowych obejmujących projektowanie przestrzeni informacyjnych zgodnych z potrzebami użytkowników. Na zakończenie organizatorzy zapowiedzieli organizację kolejnej konferencji w celu pogłębiania integracji środowiska dydaktyków, naukowców, studentów i osób zainteresowanych rozwojem architektury informacji jako dyscypliny akademickiej.

Literatura

- About Peter Morville. Pobrane z: <https://semanticstudios.com/about/> (30.07.2018).
- Andrea Resmini. Pobrane z: <http://andrearesmini.com/about/> (30.07.2018).
- Information Architecture Institute. Pobrane z: <https://www.iainstitute.org/> (30.07.2018).
- Morville, P. (2014). *Intertwined: Information Changes Everything*. Michigan: Semantic Studios.
- Morville, P. (2018). *Planning for Everything: The Design of Paths and Goals*. Michigan: Semantic Studios.
- Rosenfeld, L., Morville, P. (2003). *Architektura informacji w serwisach internetowych*. Gliwice: Helion.

Tekst wpłynął do redakcji 31 lipca 2018 r.

Mariola Gawrońska

Katedra Dydaktyki Języka i Literatury Polskiej
Uniwersytet Śląski w Katowicach
e-mail: mariola.dziurdzikowska@gmail.com

Jadwiga Maksym-Kaczmarek

Katedra Dydaktyki Języka i Literatury Polskiej
Uniwersytet Śląski w Katowicach
e-mail: jadzia.maksym@gmail.com

Ewelina Niemiec

Katedra Dydaktyki Języka i Literatury Polskiej
Uniwersytet Śląski w Katowicach
e-mail: ewelinaniemiec@10g.pl

Magdalena Paprotny

Katedra Dydaktyki Języka i Literatury Polskiej
Uniwersytet Śląski w Katowicach
e-mail: mpaprotny@interia.pl

Ogólnopolska konferencja naukowa „Społeczeństwo obywatelskie: edukacja, wartości, style komunikacyjne” (Katowice, 8–9 czerwca 2018 r.)

W dniach 8–9 czerwca 2018 r. w budynku Instytutu Fizyki przy ul. Uniwersyteckiej 4 w Katowicach odbyła się ogólnopolska konferencja naukowa „Społeczeństwo obywatelskie: edukacja, wartości, style komunikacyjne”. Organizatorami spotkania były: Zakład Lingwistyki Tekstu i Dyskursu Instytutu Języka Polskiego im. Ireny Bajerowej oraz Katedra Dydaktyki Języka i Literatury Polskiej Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach. Wydarzenie współorganizowały: Urząd Marszałkowski

Województwa Śląskiego, Regionalny Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli „WOM”, Fundacja Wiedzy i Dialogu Społecznego „Agere Aude” oraz Stowarzyszenie Biznes – Nauka – Samorząd „Pro Silesia”.

Celem konferencji była wszechstronna humanistyczna refleksja nad ideą społeczeństwa obywatelskiego, jego modelem/modelami oraz rolą, jaką odgrywa ono we współczesnym świecie. Konferencja skierowana była do szerokiego grona odbiorców: przedstawiciele środowiska akademickiego, nauczycieli, studentów, pracowników samorządowych, członków organizacji pozarządowych oraz do wszystkich zainteresowanych wymianą doświadczeń, które koncentrują się wokół problemu partycypacji obywatelskiej. Wydarzenie zostało zaplanowane na dwa dni, towarzyszyła mu sesja posterowa i warsztaty dla młodzieży ze szkół ponadpodstawowych. Każdego dnia konferencji zaplanowano stały podział na wykłady eksperckie i panel dyskusyjny.

W pierwszym dniu jako pierwsza wystąpiła Bożena Witosz (Uniwersytet Śląski w Katowicach) z referatem pt. *O rozproszonych śladach dyskursu obywatelskiego w przestrzeni publicznej współczesnej Polski*. Badaczka podjęła próbę zdefiniowania kategorii obywatela przez wskazanie jej najistotniejszych komponentów (aksjologicznego, kognitywnego, interakcyjnego i czynnościowego), by następnie zakreślić pole działania koncepcji społeczeństwa obywatelskiego oraz pokazać ślady modelu obywatelskości w dzisiejszym dyskursie publicznym, ze szczególnym uwzględnieniem polonistycznego dyskursu akademickiego. W zakończeniu autorka podkreśliła, że idea społeczeństwa nie jest nam dana, ale jest nam zadana.

Kolejny prelegent, Krzysztof Maliszewski (Uniwersytet Śląski w Katowicach), wygłosił prelekcję pt. *Chybiony kurs – pedagogiczne warunki społeczeństwa obywatelskiego*. Mówca odwołał się do rozumienia społeczeństwa obywatelskiego jako prywatności ukierunkowanej publicznie, która wynika ze świadomości przynależności do określonego kręgu. Główną tezę wystąpienia było założenie, że polityka oświatowa i system edukacji działają dziś w sposób antyobywatelski, potrzebna jest zatem zmiana myślenia o szkolnictwie. Referent zaproponował rehabilitację racjonalności hermeneutycznej i emancypacyjnej, co pozwoliłoby na przyjmowanie kultury z wrażliwością i otwartością dyskursywną. Drugi wniosek dotyczył odzyskania szkoły i uniwersytetu jako sfery publicznej, miejsca prawdziwego dialogu. W realizacji tych dwóch postulatów – według referenta – można widzieć skuteczne lekarstwo na cichy kryzys edukacji.

Następnie odbyła się dyskusja panelowa na temat społeczeństwa obywatelskiego, podczas której analizowano problem uwikłania tego za-

gadnienia w różne dyskursy społeczne, polityczne, edukacyjne, ideowe. Jako pierwsza głos zabrała Ewa Bobrowska (Uniwersytet Jagielloński w Krakowie), która poruszyła problem nieistnienia sfery publicznej w doświadczeniu kultury polskiej. Michał Kubis (Młodzieżowy Sejmik Województwa Śląskiego) zauważył, że choć instytucja samorządu szkolnego w wielu szkołach funkcjonuje tylko fasadowo, z biegiem czasu wszystko się zmienia i młodzież wydaje się coraz bardziej zaangażowana np. w debaty oksfordzkie, dyskusje w radzie miasta, sprawy lokalne oraz różnego typu stowarzyszenia i inicjatywy, a głos młodzieżowych rad miasta powoli zaczyna się liczyć. Wystąpienie Małgorzaty Ochęduszek-Ludwik (Urząd Marszałkowski Województwa Śląskiego) dotyczyło sposobów zwiększania aktywności społecznej. Natomiast Magdalena Steciąg (Uniwersytet Zielonogórski) odniosła się do problemu społeczeństwa obywatelskiego z pozycji mediów, zauważając, że obecnie w mediach odchodzimy od postawy wyobraźni narracyjnej, która pozwala nam na postawienie się w pozycji Innego. Jako ostatni głos zabrał Piotr Stoły (Centrum Rozwoju Inicjatyw Społecznych CRIS). Porównywał on pojęcia odnoszące się do społeczeństwa obywatelskiego z tym, jak rozumiane one były w okresie PRL-u, udowadniając, że niechęć do społecznego zaangażowania jest spadkiem po komunizmie. Prelegent uznał także, że rządowy pomysł tworzenia społeczeństwa obywatelskiego na poziomie narodowym wydaje się chybiony i niebezpieczny. W drugiej części dyskusji goście zastanawiali się nad kwestią, jak budować społeczeństwo obywatelskie. Na zakończenie głos zabrała publiczność, inicjując interesującą dyskusję z gośćmi debaty panelowej.

Pierwszy dzień konferencji zakończyły obrady w sekcjach tematycznych oraz warsztaty. W sekcji pierwszej referaty wygłosiły Bernadetta Ciesek i Beata Duda (Uniwersytet Śląski w Katowicach), Magdalena Ochwat (Uniwersytet Śląski w Katowicach) oraz Jadwiga Maksym-Kaczmarek (Uniwersytet Śląski w Katowicach). Tematem drugiej sekcji był *Praktyczny wymiar kształcenia obywatelskiego w szkole*, a dyskusję moderowała Małgorzata Wójcik-Dudek (Uniwersytet Śląski w Katowicach). W sekcji trzeciej przedstawiono projekty studentów komunikacji promocyjnej i kryzysowej, realizowane w ramach *Projektu kariera*. Sekcja była moderowana przez Joannę Przyklenk (Uniwersytet Śląski w Katowicach). Warsztaty prowadzono w trzech wariantach pod wspólnym hasłem *Jak rozumieć politykę?* Były one skierowane przede wszystkim do Młodzieżowego Sejmiku Województwa Śląskiego oraz młodzieżowych rad miast, gmin i powiatów w województwie śląskim.

Drugiego dnia konferencji jako pierwszy przemawiał Ryszard Koziołek (Uniwersytet Śląski w Katowicach). W referacie *Humanista*

sygnalista podkreślił znaczenie humanistyki w świecie, przywołując słowa zoologa Edwarda Osborne'a Wilsona, który twierdził, że jedynie badania humanistyczne mogłyby zainteresować przybyszy z innych galaktyk. Prelegent, odwołując się do tematu swojego wystąpienia, przyrównał pracę humanisty do pracy sygnalisty (*whistleblower*), czyli kogoś, kto zwraca uwagę na zło szerzące się nie tylko w miejscu pracy, ale też w całej społeczności, do której należy. Jednym z celów tej odmiany kształcenia jest „wytworzenie potrzeby i zdolności do wypowiedzenia indywidualnej niezgody lub tylko niepokoju wobec tego, co jest lub może być”.

Następnie zabrała głos Ewa Jarosz (Uniwersytet Śląski w Katowicach). Swoje wystąpienie, zatytułowane *Aktywne obywatelstwo dzieci – czyli rzecz o sensie i bezsensach urzeczywistniania partycypacji społecznej młodego pokolenia*, rozpoczęła od następującego spostrzeżenia: „w wielu nowoczesnych, demokratycznych społeczeństwach czy środowiskach trudno wyobrazić sobie dzisiaj podejmowanie jakichkolwiek dyskusji o społeczeństwie obywatelskim bez partycypacji młodych ludzi, bez podejmowania kwestii partycypacji młodych ludzi”. Badaczka przedstawiła zmiany postawy wobec dziecka w społeczeństwie i ewolucję dyskursu o partycypacji młodych ludzi. Podkreśliła potrzebę położenia większego nacisku na współuczestnictwo dzieci i młodzieży w sferze publicznej. Mówiąc o konieczności dyskursu dialogicznego z młodzieżą, wskazała zmianę podejścia: z postawy „dla dzieci” na postawę „z dziećmi”.

Ostatni prelegent, Krzysztof Wieczorek (Uniwersytet Śląski w Katowicach), w referacie *Kto jest twoim bliźnim? Kilka uwag o etyce obywatelskiej* mówił o społeczeństwie obywatelskim w dwóch perspektywach: historycznej i aksjologicznej. Przypominając o tym, że w 2018 r. obchodzimy setną rocznicę odzyskania niepodległości, sformułował odważną tezę, iż Polacy jako naród nie odrobili lekcji historii, o czym świadczyłyby nieuporządkowane relacje z najbliższymi sąsiadami naszego kraju, jak i nasz stosunek do mniejszości narodowych. K. Wieczorek podkreślił, że w warunkach traumy po doświadczeniu II wojny światowej i problematycznym wyzwoleniu w 1945 r. w Polsce nie miał szans rozwinąć się w pełni etos narodowy. W związku z tym prelegent przekonywał, że nasza tożsamość obywatelska w zasadzie buduje się pomiędzy utopią absolutnej niezależności a traumą determinizmu historycznego. Następnie powołując się na etymologię słów „bliźni” i „obywatel”, udawał, że dwie biblijne postawy: miłującego ojca i miłosiernego Samarytanina to wzory będące fundamentem etyki obywatelskiej. Prelegent zakończył stwierdzeniem, że jako naród posiada-

my zaplecze aksjologiczne wystarczające do budowania społeczeństwa obywatelskiego.

Drugą część konferencji wypełnił panel dyskusyjny, w którym wzięli udział: Anna Janus-Sitarz (Uniwersytet Jagielloński w Krakowie), Maciej Fic (Uniwersytet Śląski w Katowicach) oraz Przemysław Fabjański (Akademicki Zespół Szkół Ogólnokształcących w Chorzowie). A. Janus-Sitarz zwróciła uwagę na to, że istotną rolę w edukacji jest wyobrażenie sobie ucznia jako człowieka i obywatela. Zaprezentowała swoje działania ze studentami, kształtujące odpowiednie postawy nauczyciela, w tym odpowiedzialność za wychowanie ich przyszłych uczniów. M. Fic przedstawił założenia koncepcji edukacji historycznej i obywatelskiej w szkole od 2017 r., wskazując zmiany, jakie nastąpiły w podstawie programowej z tego zakresu. Z kolei P. Fabjański omówił działania prospołeczne podejmowane przez uczniów w kierowanej przez niego placówce. Zaznaczył, że szkoła propaguje ideę tzw. wędrującego patriotyzmu poprzez spotkania z lokalnymi osobistościami oraz ludźmi z innych krajów i kontynentów.

Zaangażowanie prelegentów i obecność zgromadzonej licznie publiczności podczas konferencji stanowią dowód na to, że pytania o istotę i kształt społeczeństwa obywatelskiego nadal budzą zainteresowanie.

Tekst wpłynął do redakcji 16 lipca 2018 r.

REDAKCJA

Joanna Szewczyk

PROJEKT OKŁADKI

Anna Makles

KOREKTA

Sabina Stencel

ŁAMANIE

Barbara Wilk

Alicja Załęcka

Wersją pierwotną czasopisma, począwszy od 2018 roku, jest wersja elektroniczna. Czasopismo wcześniej ukazywało się w formie drukowanej z ISSN 1505-4195. Czasopismo dystrybuowane bezpłatnie.

Creative Commons

Uznanie autorstwa – Użycie niekomercyjne – Bez utworów zależnych

4.0 Międzynarodowe

Attribution-NonCommercial-NoDerivatives

4.0 International

Copyright © 2018 by

Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego

Wszelkie prawa zastrzeżone

ISSN 2451-2575

(wersja elektroniczna)

Wydawca

Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego

ul. Bankowa 12B, 40-007 Katowice

www.wydawnictwo.us.edu.pl

e-mail: wydawus@us.edu.pl

Wydanie I. Ark. druk. 11,5. Ark. wyd. 11,0.

ISSN 2451-2575

9 772451 257807

1 2

Więcej o książce

